

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Studijní program sociální a kulturní ekologie

Bc. Tereza Koubková

Sucho bylo, je a bude. Nebo ne?

Etnografický výzkum vybraných městských vinic v

Praze

Diplomová práce

Vedoucí: Mgr. Bohuslav Kuřík, Ph.D.

Praha 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně a že jsem použila pouze uvedené prameny a literaturu. Práce nebyla využita k získání jiného titulu. Dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a v elektronické databázi vysokoškolských kvalifikačních prací a v souladu s autorským právem používána ke studijním účelům.

V Praze dne

Bc. Tereza Koubková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. Bohuslavu Kuříkovi, Ph.D. za vedení mé práce a probuzení zájmu o environmentální antropologii díky jeho hodinám. Dále bych chtěla poděkovat PhDr. Ivanu Ryndovi za pomoc a podporu v rámci studia a za utváření oboru, který spojuje inspirativní a zajímavý kolektiv. Děkuji také všem mým informantům za jejich čas a sdílení, Elišce za mnohaleté rozšiřování mých vinařských obzorů a své rodině za podporu během celých studií.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce spadající pod obor environmentální antropologie se zabývá antropologickými souvislostmi sucha na vybraných vinicích v Praze. V rámci výzkumu v této práci provádím etnografickou sondu do části českého vinařství a na základě metod zúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů popisují každodenní vznikání vína na vinici Grébovka a souvislosti sucha na několika pražských vinicích. Z výzkumu vyplývá, že vinaři spravující tyto vinice pocíťují sucho v různé míře a jejich odpovědi na tento jev v podobě běžných zemědělských adaptačních mechanismů jsou ovlivňovány faktory, které plynou především ze samotné povahy vinařské práce, z lokálních podmínek a specifík těchto městských vinic a z působení všech aktérů, kteří na vinici tvoří *sít'*, v jejímž rámci jsou provázáni mezi sebou a interagují.

Tyto lokální rozměry a souvislosti sucha jakožto jednoho z důsledků změny klimatu reflektují v širším kontextu (antropologie) změny klimatu a na základě výzkumu diskutují především problematiku vědeckého předpovídání, jež se mnohdy může výrazně lišit od vizí jednotlivých lidí. Pro vhodné odpovědi na důsledky změny klimatu je však nezbytná její akceptace, tedy důvěra v její vědecké předpovídání. Proto je dle mého názoru při nedůvěře v tyto dlouhodobé předpovědi podněbí nezbytné zkoumat důvody, které k ní vedou (v případě mého výzkumu opakující se zkušenosti s nevyplněnými krátkodobými předpověďmi počasí), samotné vize jednotlivců, skupin či kultur a jejich prolínání s vizemi vědeckými.

KLÍČOVÁ SLOVA:

Vinařství – enologie – klimatická změna – sucho – adaptace – mitigace – antropologie klimatické změny

ABSTRACT

Covering various aspects of the environmental approach, this diploma thesis mostly deals with the anthropological context of drought in the selected vineyards in Prague, the Czech Republic.

This research embodies an ethnographic probe into the specific part of Czech viticulture. Based on the participatory observation methods and semi-structured interviews, the author describes the daily routine of winemaking on the Grébovka vineyard and the wider context of drought in several Prague vineyards. Research shows that winemakers who manage these vineyards experience different levels of drought and their responses to this phenomenon in the form of common agricultural adaptation mechanisms are influenced by factors arising mainly from the very nature of viticulture, the local conditions and specifics of these city vineyards and the involvement of all actors in the vineyard, that form *a network* in which they are interconnected and interact in a particular way.

In this thesis the author also reflects these local dimensions and contexts of drought as one of the consequences of climate change in the broader context of (anthropology) of climate change. Based on her research, the author mainly discusses the issue of scientific forecasting, because this scientific vision of the future can differ significantly from individual visions in many cases. Furthermore, the author believes that it is necessary to accept the reality of climate change (i.e. believe in scientific forecasting) in order to be able to respond suitably. Therefore, from the author's perspective based on this research, it is necessary to examine the reasons that lead to people's distrust to these long-term climate forecasts (in particular, during author's research the reason was recurring experiences with unfilled short-term weather forecasts) as well as the very visions of individuals, groups or cultures and their intertwining with scientific visions.

KEY WORDS:

Viticulture – oenology – climate change – drought – adaptation – mitigation – anthropology of climate change

OBSAH

1. ÚVOD.....	11
1.1 CÍL PRÁCE	14
2. OD GLOBÁLNÍ ZMĚNY KLIMATU K PRAŽSKÝM VINICÍM	15
2.1 ANTROPOLOGIE V KONTEXTU KLIMATICKÉ ZMĚNY	16
2.2 SUCHO V KONTEXTU ANTROPOLOGIE KLIMATICKÉ ZMĚNY	19
2.3 PRAŽSKÉ VINICE V KONTEXTU ANTROPOLOGIE SUCHA	20
3. VĚDOMOSTNÍ ZÁZEMÍ	22
3.1 O SUCHU V ČESKÉ REPUBLICE.....	22
3.1.1 <i>Zemědělské sucho</i>	23
3.2 O PĚSTOVÁNÍ A VÝROBĚ VÍNA.....	26
3.2.1 <i>Pražské vinice</i>	27
4. ETNOGRAFICKÝ VÝZKUM	31
4.1 ETNOGRAFIE, POSITIONING A EPISTEMOLOGICKÁ KONTROLA	31
4.2 DESIGN A METODY VÝZKUMU.....	33
4.2.1 <i>Zúčastněné pozorování</i>	35
4.2.2 <i>Rozhovory</i>	38
4.2.3 <i>Analýza materiálu</i>	40
4.3 ETNOGRAFICKÝ VÝZKUM NA VYBRANÝCH PRAŽSKÝCH VINICÍCH.....	42
4.3.1 <i>Jak vzniká víno na Grébovce v jeho každodennosti?</i>	42
4.3.2 <i>Jaké jsou odpovědi na sucho na pražských vinicích a v jakých souvislostech se tyto odpovědi utvářejí?</i>	49
5. OD PRAŽSKÝCH VINIC KE GLOBÁLNÍ ZMĚNĚ KLIMATU	63
5.1 KLIMATICKÁ ZMĚNA V OČÍCH VINAŘŮ	63
5.2 REFLEXE VÝZKUMU.....	66
6. ZÁVĚR.....	68
7. BIBLIOGRAFIE.....	71
8. PŘÍLOHY.....	78
8.1 PŘÍLOHA Č. 1: FOTOGRAFIE Z VÝZKUMU	78
8.2 PŘÍLOHA Č. 2: POLOSTRUKTUROVANÉ ROZHOVORY – SEZNAM, TÉMATA, UKÁZKA.....	82
8.3 PŘÍLOHA Č. 3: POUŽITÉ KÓDY A KATEGORIE PŘI ANALÝZE MATERIÁLU.....	86
8.4 PŘÍLOHA Č. 4: PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE	88

1. Úvod

“Odborníci se shodují, že oteplování bude pokračovat, a tak vinaři a milovníci vín jásají – Česko se stane lukrativní vinařskou oblastí.” [Web 1]

“V rámci naší země se dokonce můžou rozšířit oblasti, kde se bude révě nejen dařit, ale kde poskytne také hrozny dost kvalitní pro výrobu vína. Za vším stojí globální oteplování.” [Web 2]

“Téměř celá Česká republika bude mít podle aktuálních výpočtů klimatologů v polovině století podnebí vhodné k pěstování vinné révy. Víno dozraje i ve vyšších nadmořských výškách – a tradiční středoevropské vinařské oblasti, kde se dnes daří především bílým odrůdám, se teplotně vyrovnají současným podmínkám středomořských pěstitelů.” [Web 3]

“„Václavu Klausovi přeji k jeho kulatinám hodně zdraví, na které mu připijím vínem, které u nás dozrává stále do vyšší sladkosti díky globálnímu oteplování,“ připojil Škromach přání bývalému prezidentovi.” [Web 4]

Výše uvedené citace dokládají, že pěstování vinné révy a výroba vína v prostředí mírného pásu v České republice může být v médiích či představách lidí příkladem oblasti, kde má klimatická změna pozitivní vliv. Novinové články kvitují klimatické změny s tím, že se díky nim klima v Česku přiblíží jižním zemím – vinařským velmocím, a že na našem území bude díky tomu možné pěstovat nové zajímavé odrůdy. V dokumentárních pramenech je zároveň možné najít zmínky o tom, že v minulosti například ruku v ruce se suchými léty přišla období „dobrého vína“, „mimořádně dobrého vína“, „dostatku vína“, „mnoho vína“ a „výtečného vína“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 5–11]. Tyto články a dokumenty nejsou orientovány pouze jedním směrem a neopomíjejí zmínit i negativní vliv, jímž může globální klimatická změna působit na vinohrady, jako je šíření chorob či ničení úrody kvůli vyšší četnosti extrémních meteorologických jevů, nicméně je možné si všimnout, že pozitivní stránku tohoto globálního jevu nápadně zdůrazňují.

Ráda bych prostřednictvím této práce dala hlas samotným vinařům, kteří s révou přicházejí do každodenního kontaktu. Vidí oni sami na vinicích nějaké dlouhodobé změny? Pokud ano, jsou pro ně negativní, nebo pozitivní? Jak na ně odpovídají? Dávají je do souvislosti s fenoménem globální změny klimatu? Na tyto i další otázky jsem se rozhodla získat odpovědi prostřednictvím etnografického výzkumu prováděného na vybraných vinicích v Praze. Chtěla bych tímto způsobem přispět ke společenskovedním pracím zabývajícím se změnou klimatu, konkrétněji k pracím v rámci environmentální antropologie, a ještě specifičtěji antropologie změny klimatu. Jelikož se výzkumy týkající se zemědělství a globální změny klimatu málokdy zaměřují na jednotlivé

důsledky těchto změn a jejich lokální souvislosti, rozhodla jsem se práci zaměřit na konkrétní důsledky změny klimatu – sucha a jeho antropologické souvislosti na vybraných pražských vinicích. Pro výběr této specifické lokality jsem se rozhodla na základě objektivních i subjektivních důvodů. Objektivní důvody odrážejí snahu najít přidanou hodnotu výzkumu právě ve výběru terénu, jelikož na rozdíl od většiny antropologů klimatické změny se nezaměřuji na tradiční terény, jako jsou exotické tropy nebo subtropy či polární oblasti (a vesnické ekosystémy v nich), nýbrž na život v mírném pásu, a navíc na specifický městský ekosystém. Subjektivní důvody plynuly z praktičnosti provedení zúčastněného pozorování a relativně jednoduché dostupnosti terénu. Touto prací jsem se tedy pokusila o jakousi etnografickou sondu do specifické části českého vinařství, na jejímž základě jsem ukázala antropologické souvislosti jednoho z důsledků globální klimatické změny.

Díky terénnímu výzkumu a rozhovorům s vinaři jsem zjistila, že při přizpůsobování se klimatickým podmínkám vinaři spravující tyto vinice využívají běžné zemědělské postupy jako je zařazování odolnějších odrůd, budování závlah a snaha zadržet vodu v půdě pomocí zatravnění meziřadí a pěstování mezplodin. Díky analýze materiálu jsem poté na základě kategorií **stálost, která se mění na základě provázanosti** popsala, že tyto adaptační mechanismy jsou v případě mnou zkoumaných vinic ovlivňovány širší sítí faktorů, jež na tyto odpovědi na sucha mají vliv.

Tyto faktory vycházejí ze samotné **povahy vinařské práce, specifík těchto vinic** (včetně jejich lokálních podmínek) a **aktérů vstupujících na vinohrad**. Vinařská práce probíhá v opakujících se stálých fázích v souvislosti s vegetačními fázemi révy vinné, ale mění se v provázanosti s počasím, jež určuje potřeby révy, náročnost práce a klade nároky na správné načasování. Specifika těchto vinic se týkají jejich městské lokace, ze které vyplývá nutnost pečovat o ně i z hlediska estetiky, jelikož tyto vinice nejsou pouze zdrojem révy a vína, ale i místem kulturních akcí a součástí památkově chráněných území. Dále jsou tyto vinice specifické v nutnosti jejich ručního obdělávání a také v rámci lokálních podmínek, které jsou v případě enologie¹ reprezentovány pojmem *terroir*. Tato specifika jsou v zásadě stálá, ale mění se na základě provázanosti s podnebím, jež mění lokální podmínky a s nimi i *terroir* a charakter každého vína. Aktéři působící na vinici jsou víceméně stále stejní, ale zčásti se mění na základě provázanosti spolu navzájem, jelikož vstupují do sítě aktérů, kterou tvoří především vinaři (či správci vinic), vlastníci vinice, občasné pracovní síly, lokální podmínky a samotná réva, která v rámci této sítě také interaguje, působí na ostatní aktéry a ti zase působí na ni.

Ve své práci se od nejobecnějších a nejširších informací dostávám ke konkrétním popisům každodennosti na vinicích, abych se poté mohla vrátit zpět, pohlédnout na materiál získaný z mého

---

¹ Vědní obor zabývající se vínem a vinařstvím. [Web 5]

výzkumu s odstupem a zasadit myšlenky do širšího kontextu. V kapitole **Od globální změny klimatu k pražským vinicím** tak popisují příčiny a důsledky klimatických změn a konkrétně sucha jakožto jednoho z jejích důsledků, stav zkoumání těchto jevů z hlediska antropologie a důvod výběru terénu k mému výzkumu. V kapitole **Vědomostní zázemí** poté pracuji s informacemi a znalostmi týkajícími se sucha a pěstování vína, které jsem si utvářela před výzkumem a které v této míře považuji za důležité pro kontext své práce. V kapitole **Etnografický výzkum** popisují metody výzkumu a poté se již věnuji nasbíranému materiálu a jeho analýze. V poslední kapitole zvané **Od pražských vinic ke globální změně klimatu** se vracím na začátek, usazuji svůj výzkum do kontextu antropologických prací a reflektuji, co zjištění konkrétních odpovědí na sucho v kontextu několika malých vinic znamená pro širokou vizi globálního problému zvaného změna klimatu. Díky mému výzkumu jsem si uvědomila, že akceptace tohoto problému není samozřejmostí, a to i přes jeho objektivní vědecké uznání, vysvětlení a předpovídání, a že například důvěra v dlouhodobé předpovědi klimatu může být narušena, pokud má člověk vlastní zkušenost s mnohokrát nevyplněnou krátkodobou předpovědí počasí. Abychom vhodně odpovídali na důsledky klimatické změny, je nicméně její akceptace nutná. Proto v rámci své práce reflektuji, že může být velký rozdíl mezi vědeckými vizemi budoucnosti a vizemi jednotlivců, kladu si otázku, k jakému účelů tyto předpovědi slouží, pokud jim lidé nedůvěřují, a zdůrazňuji nutnost zkoumání těchto různých vizí a „cest k pravdě“, a sice prostřednictvím antropologie, jež umožňuje být pomocí etnografických metod citlivá k lokálním souvislostem, každodenní realitě a životům jednotlivců a zároveň ukazovat podobnosti a souvislosti v širokém kontextu.

1.1 Cíl práce

„For us, the exclusive, immediate goal of all research is, and must remain, the production of knowledge.“ [Hammersley; Atkinson, 2007: 19]

K mému výzkumu přistupuji s přesvědčením, že především v posledních několika desítkách let lidstvo reflektuje problém zvaný klimatická změna. Důsledky tohoto globálního problému pociťují lidé na celém světě. Jedním z takových důsledků jsou častější a intenzivnější období sucha, která mají například v České republice jednoznačně vliv na všechny typy zemědělství, tedy i na pěstování vinné révy a výrobu vína, a vinaři na tuto skutečnost musejí nějak reagovat.

Prostřednictvím svého výzkumu se zaměřuji na antropologické souvislosti změny klimatu, a to v omezeném terénu vybraných pražských vinic. Chci tak popsat antropologické souvislosti sucha na těchto vinicích a hledat odpovědi na výzkumné otázky – jak se vinaři spravující tyto vinice chovají tváří v tvář suchu, jakými způsoby na sucho odpovídají, jaké faktory jejich jednání ovlivňují, zda sucho dávají do souvislosti s klimatickou změnou a jak tomuto vztahu rozumí.

Zajímá mě, do jaké míry vinaři na těchto vinicích pociťují sucho a s ním spojené problémy, jakou mají v této souvislosti vizi (případně strategii) do budoucna, jaké negativní důsledky jim sucho přináší a zda je možné na tomto jevu najít také něco pozitivního.

Cílem této práce je tedy pomocí etnografické sondy do českého vinařství ukázat antropologické souvislosti jednoho z důsledků klimatické změny – sucha, a reakcí na něj. Přestože je výzkum realizován v omezeném terénu, může být příkladem ukazujícím široké souvislosti, které hrají roli při odpovědi na dopady klimatické změny (ať už v podobě adaptace či mitigace), stejně jako může být podkladem pro srovnávání v případě realizace podobně zaměřených etnografických studií v odlišných vinařských terénech v České republice (např. ve vesnických ekosystémech či v „extrémnějších“ terénech, tedy těch, které jsou suchem dlouhodobě více zasaženy, jako je například jižní Morava).

2. Od globální změny klimatu k pražským vinicím

„V současné době jsme svědky probíhající převážně antropogenně vyvolané globální změny klimatu, která se projevuje řadou jevů, především zvýšením průměrné globální teploty (takže bývá nazývána globálním oteplováním). Globální klimatická změna je spolu s rychlou redukcí světové biologické rozmanitosti považována za vůbec nejvážnější současné ohrožení životního prostředí v celosvětovém měřítku. (...) Mezi příčinami současného zvyšování teploty je nejdůležitější vyšší koncentrace skleníkových plynů, především oxidu uhličitého.“ [Moldan, 2015: 270]

Dopady klimatické změny pocítují lidé na celém světě, ať už si to uvědomují, nebo ne. Postupné zvyšování globální teploty, tání ledovců a zvyšování hladin oceánů možná nereflektujeme v našem každodenním životě, ale úbytek vodních zdrojů a zvýšenou frekvenci a intenzitu extrémních meteorologických jevů již nemůžeme přehlédnout ani my, kteří obýváme „pohodlné“ městské prostředí v podnebí mírného pásu.

Co se tedy s naší planetou vlastně děje? *„Obecně platí, že klima (podnebí) na naší planetě je výsledkem vzájemné interakce řady faktorů. Ty lze z velmi hrubého měřítka rozdělit na extraterestrické (mimozemské), jako je např. sluneční záření či změny parametrů orbity Země, dále terestrické (vlastnosti zemského povrchu jako je jeho typ, dále rozložení pevnin a oceánů, sopečná činnost, přítomnost a druh vegetace, mořské proudy apod.) a antropogenní (např. emise skleníkových plynů, urbanizace).“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 16]* A právě **antropogenní faktory**, tedy ty, jejichž původcem je člověk, urychlují klimatické změny, které jinak probíhají svým vlastním tempem. Nejzásadnějším jevem je v této souvislosti tzv. **skleníkový efekt**. Tento proces je součástí udržování energetické bilance Země, při němž se krátkovlnné záření, které míří od Slunce k Zemi, odráží od povrchu Země ve formě dlouhovlnného záření, jež je skleníkovými plyny v atmosféře pohlcováno a odráženo zpět k Zemi. Skleníkový efekt je nezbytný pro to, aby mohl na planetě Zemi být takový život, jaký tu dnes je. Nicméně skleníkových plynů v atmosféře přibývá, a Země se tak čím dál více ohřívá svým vlastním zářením. Člověk k tomuto jevu přispívá především vypouštěním skleníkových plynů, které tvoří onen „skleník“ nad povrchem planety Země. Mezi tzv. skleníkové plyny řadíme oxid uhličitý, metan, oxidy dusíku, ozon, freony a vodní páru – její množství v atmosféře jako jediné není antropogenně ovlivněno, všechny ostatní plyny do atmosféry vypouštíme při spalování fosilních paliv, chovu dobytka, používání hnojiv, odlesňování, těžbě, výrobě hliníku, a dokonce třeba i při pěstování rýže. Tedy aktivitami, které na Zemi probíhají téměř všude téměř denně, a tak jsou jakékoliv snahy o jejich omezení velmi náročným úkolem. Pozorované změny klimatu se však více či méně týkají celé planety. Zvýšení teploty zemského povrchu způsobuje více horkých dnů a vln veder, rozsáhlé tání sněhu a ledu zvyšuje hladinu oceánů, změna rozložení srážek znamená více míst zasažených suchem, měnící se ekosystémy spočívající například v šíření invazivních organismů znamenají ohrožení těch původních, a častější výskyt extrémních meteorologických událostí jako jsou přívalové deště,

hurikány, orkány či povodně mohou způsobit obrovské škody na majetku i lidských životech. [Janoušková, 2020]

Z těchto důvodů považujeme klimatické změny za **globální problém**, pro nějž je zásadní komplexní pohled a mezinárodní spolupráce v hledání jeho řešení. Mezníkem se v tomto směru stalo konání první Světové klimatické konference v Ženevě v roce 1979. Tato konference vedla mimo jiné k založení Programu OSN pro životní prostředí (United Nations Environment Programme, UNEP). Dalším z prvních velkých kroků v historii mezinárodních aktivit v oblasti klimatických změn bylo založení Mezivládního panelu pro změnu klimatu (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) v roce 1988. Tento orgán shromažďuje vědecké poznatky týkající se změny klimatu a jejích důsledků pro lidstvo a vydává zprávy, kterými o nich informuje širokou veřejnost.

Právě objektivní vědecké poznatky by měly být tím nejdůležitějším zdrojem pro informování a uvědomění společnosti. „*Scientists have a moral obligation to clearly warn humanity of any catastrophic threat and to “tell it like it is.”* [Ripple et al., 2020: 1] Za účelem šíření poznatků a varování před dopady změny klimatu a nutnosti reagovat vznikají na celém světě nejrůznější iniciativy, jednou z nich je tzv. Alliance of World Scientists, tedy Aliance světových vědců, jejíž článek *World Scientists’ Warning of a Climate Emergency* [Ripple et al., 2020] z prestižního vědeckého časopisu BioScience deklaruje, že planeta Země čelí nejen změně klimatu, ale dokonce i určitému stavu klimatické nouze, tzv. **climate emergency**, již podepsalo více než 25 tisíc vědců ze 180 zemí světa [Web 6].

Když mluvíme o změnách klimatu, mluvíme tedy o jevu globálním, komplexním, dostatečně vysvětleném, vědecky potvrzeném a podloženém. A přesto je globální změna klimatu, klimatická krize, porucha klimatu, či pro někoho možná známěji globální oteplování, jev mnoha lidmi či společnostmi ignorovaný nebo přímo popíraný. Tzv. „klimaskeptici“ buď tvrdí, že tyto změny neprobíhají, anebo odmítají jejich antropogenní zavinění či alespoň zpochybňují míru vlivu, jaký současná společnost na klima má.

Abychom se však mohli vhodně vypořádat s důsledky změny klimatu nebo se snažit jim předcházet či je alespoň zmírňovat, je nutné uznat, tedy **akceptovat**, že klimatická změna probíhá. A právě akceptování probíhající globální změny klimatu je stěžejní podmínkou pro **participaci**, tedy účast na reakci na tyto změny – ať už v podobě **adaptace** (přizpůsobení se jejím důsledkům) či **mitigace** (jejímu předcházení či zmírňování).

2.1 Antropologie v kontextu klimatické změny

„*Anthropology’s task is to bridge what we know and those who know it with the rest to facilitate global understanding and reach.*“ [Crate, 2011: 184]

Studií zabývajících se klimatickou změnou dnes existuje již nespočet. Přesto si trůfám tvrdit, že jsou to z velké většiny přírodovědné studie – popisují jevy, vysvětlují jejich příčiny, předpovídají budoucí vývoj. Tyto vědecké poznatky jsou stěžejní a nebylo by bez nich možné rozumět současnému světu, nicméně nesmíme zapomínat, že „*Contemporary global climate change has cultural implications.*“ [Crate, 2011: 178]. A chceme-li pochopit lidský a společenský rozměr klimatické změny a všech jejích důsledků, musíme rozvíjet výzkumy klimatické změny ve společenských vědách.

Jednou z takových věd je právě **environmentální antropologie**, jež je subdisciplínou sociální a kulturní antropologie, která tvoří jednu ze čtyř hlavních součástí obecné antropologie.² Termín „environmentální antropologie“ pochází z USA 90. let 20. století, avšak tato věda má již zhruba stoletou historii – do ustanovení zastřešujícího termínu měla relativně rozličné podoby a byla nazývána různými termíny³. Obecně je environmentální antropologie sociální věda, která zkoumá interakce a vzájemné působení člověka a životního prostředí v různých prostorech a časech. Environmentální antropologie se během historie zabývala různými tématy v nejrůznějších kontextech a řadí se tak pod ni různé školy, jako je například kulturní ekologie, jejíž teorii popisuje Julian Steward, politická ekologie, v jejímž rámci Arturo Escobar zkoumá a popisuje různé režimy přírody, či etnoekologie, v jejímž duchu Harold Conclin reflektuje důležitost domorodých systémů vědění. V současné době se výzkumy v rámci environmentální antropologie zabývají například komplexitou a souvislostmi environmentálního zdraví⁴ (což je především v dnešním světě pandemie COVIDU-19 více než aktuální a přinese jistě zajímavé poznatky), úspěšnými nebo neúspěšnými environmentálními protesty⁵, či právě studiem **klimatické změny**, ke kterému zásadně přispívají antropoložky a antropologové jako je Susan Crate, Jessica Barnes či Michael Dove.

Hlavní přínosy antropologie ke studiu klimatické změny vysvětluje článek *Contribution of anthropology to the study of climate change* [Barnes et al., 2013] publikovaný v *Nature*, tedy v jednom z nejuznávanějších vědeckých časopisů. Dle kolektivu autorů tohoto článku je možné shrnout zmíněné přínosy následovně:

1. antropologie věnuje pozornost kulturním a politickým hodnotám a vztahům, které hrají roli při porozumění klimatické změně a jejímu vnímání, a které formují základ pro reakce na tyto změny;

---

² Dalšími jsou biologická/forenzní antropologie, archeologie a lingvistická antropologie [Kuřík, 2019 a 2020].

³ Srov. Philippe Descola a „antropologie přírody“, Robert Netting a „kulturní ekologie“, Conrad Kottak a „ekologická antropologie“ [Kuřík, 2019 a 2020].

⁴ Např. Merrill Singer

⁵ Např. Anna Tsing

2. antropologie se (především díky zájmu archeologie a environmentální antropologie o historii vztahů mezi společnostmi a životním prostředím) věnuje historickému kontextu, který tvoří základ současných klimatických debat;
3. antropologie při studiu lidských a přírodních systémů užívá holistický přístup a bere tedy v úvahu nejen změny klimatické, ale i kulturní, sociální, politické či ekonomické.
[Barnes et al., 2013: 541]

Konkrétněji dle Thomase H. Eriksena antropologie umožňuje zkoumat „(...) *jak lidé odolávají změnám, jimž jsou vystaveni, jak vyjednávají o svém postavení s globálními a transnacionálními silami, a jaké vyvíjejí strategie pro přežití, odpor a udržení autonomie.*“ [Eriksen, 2015: 6]. Eriksen v tomto smyslu zdůrazňuje nutnost studovat lokální kontexty, abychom mohli porozumět globalizaci a krizím s ní spojeným, a to především prostřednictvím systematického srovnávacího výzkumu mezi odlišnými lokalitami. Antropologie dle Eriksena „(...) *musí přijmout zásadní výzvy, kterým čelí naše planeta, a zároveň musí zůstat – jako vždy – citlivou k lokálním žitým světům a uvědomovat si, že navzdory zrychlující se globalizaci jsou jednotlivá místa na Zemi jedinečná, a proto musí být studována prostřednictvím terénního výzkumu.*“ [Eriksen, 2015: 6].

Díky antropologii tedy můžeme zkoumat antropologické souvislosti klimatické změny, a sice jak jednotlivé společnosti a jednotliví lidé rozumí klimatické změně, jak ji vnímají, co mění v jejich životech a jak na ni reagují – například jak se lidé přizpůsobují častějším letním vlnám veder či suchým obdobím, nebo jaké jsou okolnosti stěhování z míst, kde jsou důsledky klimatických změn nejpatrnější a nejničivější, či proč lidé taková místa naopak neopouštějí.

Současné antropologické studie klimatické změny jsou zaměřeny především dvěma směry, a sice na výzkum komunit spojených s určitým místem, tzv. „place-based community“, a globálních diskurzů a vyjednávání, tzv. „global negotiations and discourses“ [Crate, 2011: 179].

První oblast výzkumů dokumentuje, jak místní komunity pozorují globální klimatickou změnu, jak ji vnímají, jak na ni reagují či jak jsou vůči jejím dopadům odolné. Antropologové tedy zkoumají **lokální důsledky globální změny klimatu** na všech rovinách, ať už na té hmatatelnější – materiální, jako je například hospodaření se zdroji nebo migrace v důsledku živelných katastrof, nebo na rovině hůře uchopitelné a často ještě více kulturně zakořeněné, jako jsou možné etické dopady v reakci na ubývání těch živočichů či rostlin, které jsou pro kulturní identitu určitých společností (symbolicky) klíčové.

Velkými tématy jsou pro antropology mimo jiné **odolnost** (*resilience*) a **zranitelnost** (*vulnerability*) jednotlivých komunit, a kulturní faktory, které ovlivňují jejich **schopnost adaptace** (*adaptive capacity*) na změnu klimatu. „*An important insight from these studies is how communities' adaptation to climate variation and change is not a simple function of technical solutions. On the contrary, human adaptation more often is determined by sociocultural relationships manifest in a*

web of reciprocities, obligations, and assets, including social capital – an asset important for access to resources in time of stress.“ [Crate, 2011: 180] Výzkumy jsou v tomto směru zaměřeny častěji na společnosti obývající klimaticky náchylné oblasti, ve kterých jsou důsledky klimatické změny nejpatrnější, jako jsou vysoké nadmořské výšky, polární oblasti či pouště. Někteří antropologové se ale přece jenom zajímají o místa, které jsou jim samotným lokálně i kulturně bližší či ve kterých jsou přímo doma – Crate v této souvislosti hovoří o „**bringing home of research**“, tedy o přenesení výzkumu „domů“ [Crate, 2011: 180].

Druhá oblast výzkumů, tedy „global negotiations and discourses“, se věnuje **klimatické změně z pohledu lidských práv a bezpečnosti**. Antropologové v tomto smyslu zkoumají například mocenské struktury uvnitř určitých společností a ve jménu **environmentální** (či přímo klimatické) **spravedlnosti** poté mohou ze své pozice posilovat hlasy místních populací při jejich snaze o vymáhání náhrady či se angažovat při utváření klimatických politik tak, že vytvoří určitý most mezi aktéry s rozhodovací pravomocí (např. úředníky či politiky) a jednotlivci/komunitami, na něž důsledky změn dopadají a o nichž se tedy rozhoduje. „*Studies highlight how, on the one hand, global climate change is one more issue that local populations face in the context of contemporary globalization processes and how, on the other hand, it presents novel challenges, especially by rendering what were once suitable survival strategies as obsolete.*“ [Crate, 2011: 182] V neposlední řadě se antropologické výzkumy klimatické změny zabývají tím, jak jednotlivé zainteresované skupiny pohlíží na **klimatickou krizi** a jak jí rozumí – zda si vůbec něco tak silného připouštějí, nebo ne. Zde se dostáváme k výše zmíněné akceptaci (tedy uznání) změny klimatu, jenž je stěžejní pro odpovídající reakce na tuto změnu.

2.2 Sucho v kontextu antropologie klimatické změny

„Za změnou klimatu v naší epoše stojí výrazný zásah člověka do koloběhu uhlíku, který vede ke zvyšování koncentrace tzv. skleníkových plynů. Sucho je jedním z jeho nejvážnějších dopadů.“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 111]

Přestože sucho jako takové samozřejmě „existovalo“ i dávno předtím, než si lidstvo začalo uvědomovat důsledky globální změny klimatu a než ji vědecká obec definovala a popsala, radíme ho dnes mezi dopady klimatické změny, a to především proto, že období sucha jsou častější a intenzivnější. Moldan [Moldan, 2015: 282] na základě zprávy IPCC z roku 2007 uvádí soubor možných projevů změn klimatu, přičemž oblasti zasažené suchem jsou zde definovány jako v budoucnu „pravděpodobné“. Mezi dopady takového sucha patří degradace půd, vyšší riziko požárů, nižší úroda či její poškození, rozšířenější vodní stres, zvýšené riziko nedostatku vody pro sídla lidské společnosti i průmysl, omezení možnosti výroby vodní energie, a dokonce i riziko migrace [Moldan, 2015: 282]. To všechno jsou dopady, které jsou již na různých místech planety realitou a které si zaslouží pozornost sociálních vědců.

Antropologické výzkumy týkající se zemědělství a globální změny klimatu jsou často zaměřeny obecně na souvislosti a adaptační mechanismy, detailní zaměření na jednotlivé důsledky těchto změn však chybí. „*There is a large body of research on the impacts of climate change on agriculture at national or regional scales, but very few studies explore the ways that individual producers or households adapt to specific, localized climate change impacts, such as drought.*“ [Yung et al., 2015: 282]

Právě sucho je v rámci důsledků klimatické změny a její akceptace důležitým jevem. Jeho důsledky jsou na našem území patrné, často značně ničivé či přímo katastrofální, a takovéto extrémní dějící se v naší blízkosti nám mohou sloužit jako vodítko k reflektování komplexních globálních problémů, například právě globální změny klimatu.

V kontextu zahraničních výzkumů se žitými zkušenostmi se suchem a způsoby adaptace zabývá například Deb Anderson [Anderson, 2009; 2010] – australská novinářka a vědkyně, která se dlouhodobě věnuje tématu změny klimatu a přítomnosti sucha v zemědělských oblastech Austrálie. V českém kontextu se přímo antropologickému výzkumu sucha věnuje multidisciplinární projekt Příběhy sucha v čele s jeho hlavní řešitelkou doktorkou Markétou Zandlovou. Tento projekt se zaměřuje především na lokality Kyjovska a okolí Novomlýnských nádrží, tedy tam, kde je sucho v rámci České republiky velmi patrné. Projekt je cenný v tom, že kombinuje přírodní a sociální vědy, klade si za cíl zvýšit participaci běžných občanů do rozhodování a zaměřuje se nejen na sbírání vědeckých poznatků, ale i na jejich osvětu.

2.3 Pražské vinice v kontextu antropologie sucha

Antropologie se během své historie zaměřovala zpravidla především na cizí kultury a exotické společnosti a bylo běžné, že „*Za jediný opravdový výzkum byl považován ten, který byl realizován co možná nejdále od domova.*“ [Dvořáková; Stöckelová; Abu Ghosh, 2013: 91]. Troufám si tvrdit, že dnes už jsou takové názory překonané, a že již není neobvyklé provádět studie „ve vlastních řadách“. Prvním impulsem, který vedl ke zkoumání „naší společnosti“, tedy prvním z tzv. reflexivních obrátů na nás samé, byla debata *studying up* z přelomu 60. a 70. let 20. století. Antropologové v čele s Laurou Nader v rámci této debaty upozorňovali na existenci mocenských vztahů mezi antropology a jejich klasickými objekty – „primitivními“ společnostmi, a zdůrazňovali důležitost výzkumů společnosti antropologů a mocenských struktur v nich [Kuřík, 2013: 64–67]. Přímo v rámci antropologie změny klimatu mluví Susan Crate v souvislosti s realizací výzkumů v západní společnosti o již zmíněném „*bringing home of research*“ (viz kapitola 2.1).

Při představě globální změny klimatu a extrémním suchem zasažených oblastí po celém světě se může zdát zaměření se na Českou republiku a v rámci ní na lokalitu, která suchem při srovnání

s ostatními (například jižní Moravou) příliš netrpí, výběr mého terénu jako nelogický. Přesto si ale myslím, že je můj výběr terénu opodstatněný, a dokonce se domnívám, že na půdě environmentální antropologie spočívá přidaná hodnota této práce právě především ve výběru terénu. Na rozdíl od většiny antropologů klimatické změny se nezaměřuji na tradiční terény, jako jsou exotické tropy nebo subtropy či polární oblasti (a vesnické ekosystémy v nich), nýbrž na život v mírném pásu, a navíc na specifický městský ekosystém.

Pomocí etnografického výzkumu jsem se tedy na „large issue“, kterým je globální změna klimatu, jež se týká všech společností na celé planetě, má dlouhodobé a komplexní důsledky a jejímiž dopady se zabývají vědecké a politické autority celého světa, rozhodla podívat na konkrétním a omezeném „small place“. V antropologii tento vztah mezi zkoumáním velkých témat a problémů prostřednictvím studia specifických lokálních komunit reflektuje již zmíněný norský antropolog Thomas H. Eriksen ve své knize *Small Places, Large Issues*. „*One may therefore say that anthropology asks large questions, while at the same time it draws its most important insights from small places.*“ [Eriksen, 2010: 2] Podíváme-li se na velké téma, tedy klimatickou změnu, musíme reflektovat její globální rozměr, ale zároveň zkoumat její příčiny i důsledky na místní úrovni a hledat způsoby adaptace na její dopady tak, aby odpovídaly místním podmínkám a souvislostem. To totiž vychází z podstaty **globálního problému**, kterým klimatická změna je. „*Globální problém je tedy definován jako celkové, celý lidský druh, planetu a její přírodu postihující ohrožení, které je důsledkem kumulativního nebo synergického spolupůsobení lokálních nebo regionálních vlivů. Pro řešení globálního problému však neexistují žádné globální, ale opět pouze lokální nebo regionální prostředky.*“ [Rynda, 2014: 30]

3. Vědomostní zázemí

Studium Sociální a kulturní ekologie mi pro tuto diplomovou práci poskytlo kvalitní zázemí v tématu klimatické změny, v antropologické teorii i v etnografické metodě výzkumu. Před výzkumem i během něj pro mne však bylo nezbytné vytvořit si dostatečné vědomostní zázemí ohledně zemědělského sucha v České republice, pěstování vína a existujících vinicích v Praze. Shrnutí nejdůležitějších poznatků, které jsem za pomoci vhodné literatury utřídila, uvádím v následujících dvou kapitolách.

3.1 O suchu v České republice

Dle dochovaných pramenů sužovala období sucha české země v průběhu celé jejich historie. „*Za vůbec nejstarší zprávu o suchu lze považovat tu z roku 1121 (...). Na jaře roku 1121 bylo podle Kosmovy kroniky v Čechách takové sucho, že na polích uschly plodiny.*“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 6]

Sucho bylo nejdříve vnímáno jako projev Boží vůle. Bylo přirovnáváno k pomstě Boží a jako obrana proti suchu se radilo pořádně se modlit a vyvarovat se hříchů. Brázdil a Trnka citují z kázání v Tuklatech Víta Jakeše Přerovského z roku 1615, ve kterém tento kněz popisuje, že Bůh trestá lidi suchem a odměňuje deštěm. „*Aby nás od hříchů odvrátil a činění pokání svatého obrátil, všelijakými svými metlami Bůh nás trestající, k tomu směřuje, abychom těmi potrestání jsouce, napravili. (...) Jestliže v přikázáních mých chodíte, je plniti budete, dám vám déšť.*“ [Brázdil; Trnka, 2015: 15] Lidé jako nejdůležitější aspekt pro přivolání deště považovali modlitby a pořádali různá procesí za déšť. Důsledky suchých období byly nejčastěji úbytek úrody, nedostatek krmiva a vody pro dobytek, zdražení či nedostupnost potravin, nemožnost fungování vodních mlýnů.

Až později se na sucho začalo pohlížet jako na přírodní jev. „*Patrně nejstarší ucelenou vědeckou prací věnovanou problematice sucha v českých zemích je spis prvního profesora meteorologie na pražské univerzitě, Františka Augustina (1846-1908), který popsal fyzikální procesy vedoucí ke vzniku srážek a sucha, a s využitím dokumentárních pramenů a přístrojových meteorologických měření v Praze charakterizoval sucha od roku 962 do roku 1893 v Čechách, stejně jako suchá a vlhká období v 19. století.*“ [Brázdil; Trnka, 2015: 19–20]

Pokud bychom chtěli sucho nějak definovat, museli bychom pracovat s jevy a termíny jako je deficit srážek, teplota vzduchu, sluneční záření, evapotranspirace, zásoba vody v půdě, management vodních zdrojů a tak dále. Sucho je velice komplexní jev a řada autorů se proto shoduje, že obecná definice sucha neexistuje [Brázdil; Trnka, 2015: 13]. Portál Intersucho trefně označuje sucho za „plíživý jev“ [Web 8]. Pro definování sucha, popsání příčin a důsledků a uvědomění si souvislostí nám poslouží jeho nejčastější dělení na **sucho meteorologické, hydrologické, zemědělské a socioekonomické** [Brázdil; Trnka, 2015; Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019]. Tyto čtyři základní typy sucha se liší především v dopadech na přírodu a společnost a

v časovém období, po které sucho nebo jeho dopady trvají. Zjednodušeně bychom mohli popsat meteorologické sucho jako nedostatek srážek, hydrologické jako významný úbytek vody ve vodních tocích, zemědělské jako sucho v půdě (a tedy nedostatek vody pro plodiny) a socioekonomické jako nedostatek vody pro společnost a s tím související dopady na kvalitu života. Sucho by se tedy dalo shrnout jako **nedostatek či významný úbytek vody** – ať už se jedná o dopad na rostlinu, zvíře či člověka. Každý z těchto typů sucha s sebou přináší rozličné problémy, výzvy a příležitosti, ale žádný z typů většinou nefiguruje sám o sobě – jak už bylo řečeno, sucho je jev komplexní, jeho důsledky přichází často „ruku v ruce“ a právě v tu chvíli jsou jeho dopady nejznatelnější a reakce na ně nejproblematičtější. „(...) zemědělské a hydrologické sucho spolu v řadě aspektů souvisí a velmi úzká interakce nastává například v případě realizace doplněných závlah pro pěstované plodiny. Pokud se jedná o situace, kdy nastává pouze zemědělské sucho, je dostupná potřebná infrastruktura a existuje ekonomický potenciál, lze přistoupit k doplnění vody pro plodiny formou závlah (vč. ovoce a zeleniny). V posledních letech jsme však v řadě případů svědky, kdy se nám objevuje souběžně sucho zemědělské a hydrologické a dostupnost vody pro závlahy je tak omezena.“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 70]

3.1.1 Zemědělské sucho

„Pokud hovoříme o zemědělském suchu, zajímá nás v podstatě dostupná půdní vlhkost. Ta je přímo závislá na meteorologických prvcích (teplota, srážky, vítr, výpar), ale také na vlastnostech půdy a její schopnosti zadržet vodu.“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 36]

Příčiny a dopady

Při hledání příčin zemědělského sucha se musíme zaměřit na změny podnebí a klimatické trendy, které reflektujeme. Je to především růst teploty vzduchu, který má za následek méně ledových dnů a dnů s teplotou pod nulou, a naopak více tropických a letních dnů. S tím souvisí také růst množství dopadajícího přímého slunečního záření. Sucho je pak zapříčiňováno rostoucím výparem z krajiny (způsobeným rostoucí teplotou a zároveň stagnováním ročních úhrnů srážek) a úbytkem počtu dnů se sněhovou pokrývkou (sníh dokáže lépe doplňovat půdu a podzemní vody než déšť) [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 13–14].

Problémem jsou zároveň i častěji se opakující extrémní výkyvy v počasí, například dlouhé období bez srážek a následné přívalové deště. Právě srážky nejsou problematické jen v jejich nedostatku, ale jsou pro oblast zemědělství klíčové i v jejich změně v rozložení během roku či přílišné variabilitě.

„Ostatně tradiční a průměrné rozdělení srážek na území ČR pro roční období je následující: zima 15 %, jaro 25 %, léto 40 %, podzim 20 % celkového ročního úhrnu.“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 35]

Nedostatek vody v zemědělském sektoru může způsobovat nejen nižší výnosy zemědělských plodin na konci sezóny, ale zásadně ovlivňuje i celý proces jejich pěstování se všemi souvislostmi během roku i několika let. „*Dopady zemědělského sucha na rostlinnou produkci jsou dány třemi hlavními charakteristikami sucha, a to intenzitou sucha, jeho délkou a termínem.*“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 84] Přijdou-li vyšší teploty na jaře, znamená to pro zemědělce dřívější setí a dřívější nástup vegetačního období. Sucho v kombinaci s jarními mrazíky navíc může způsobit nižší odolnost rostlin vůči škůdcům. „*Časně se vyvíjející vegetace, především v oblasti vinohradnictví a ovocnářství, je vystavena vyššímu riziku vpádů studeného vzduchu (advekční mrazíky) nebo radiačnímu ochlazení. (...) Právě časný začátek jara v kombinaci se suchem povede k pěstování suchovzdornějších odrůd či přímo plodin (čirok, proso, bér), stejně jako vyšší výsadbě teplomilných odrůd vinné révy, zvláště pak odrůd červených, a to i přes riziko jarních mrazíků.*“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 67] V létě pak vyšší teploty a nedostatek srážek může způsobit různé hydrometeorologické extrémy (střídání sucha a povodní), jež mohou ničit úrodu a vedou ke snížení výnosů, stejně jako se v těchto podmínkách může lépe dařit škůdcům, kteří se budou moci déle rozmnožovat. Nedostatek srážek může vést i k nižší hladině spodních vod a nižším stavům vodních nádrží, které by byly potenciálním zdrojem pro závlahy. „*Samozřejmě se stanou úsporné kapkové závlahy pro ovocnáře, vinohradníky a zelináře.*“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 67] V zimě pak doplnění zásoby vody závisí na dostatku sněhové pokrývky – není-li jí dostatek, můžeme očekávat jarní sucho, navíc pokud v zimě trvají teploty pod nulou a sněhová pokrývky chybí, polní plodiny nejsou chráněny a mohou tak vymrznout.

V neposlední řadě s klimatickou změnou a suchem přichází i riziko požárů, jež sice pro Českou republiku naštěstí nejsou tak obvyklým problémem jako třeba pro jiné země, nicméně i nám zde hrozí jejich snadnější šíření ve vyschlé a nepestré zemědělské krajině.

Předpovídání a reakce

Jak již bylo řečeno výše, klimatické změny způsobují, že období sucha jsou častější a intenzivnější. Akceptování tohoto faktu vede k vhodné a včasné reakci na něj. Abychom na sucho mohli včasně a vhodně reagovat, potřebujeme znát budoucí scénáře změny klimatu. Jakým způsobem se sucho předpovídá?

Pro popis vývoje klimatu se používají tzv. Globální cirkulační modely (GCM), na jejichž základě se vytváří klimatické scénáře. Pro předpověď sucha je důležité znát vývoj teploty a srážek, přičemž pro Českou republiku lze pozorovat růst teploty a stagnaci srážek [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 32]. Pro scénáře Evropy, jež zahrnují i Českou republiku, platí, že teplota poroste na celém území a ve všech ročních obdobích. Scénáře ukazují, že na teplém jihu Evropy porostou teploty spíše v létě a srážek bude méně, zatímco na severu Evropy budou teplejší zimy a srážek bude obecně

více. Pro ČR platí, že porostou teploty spíše na jaře a v létě a srážková období budou nevyrovnaná [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 33].

Vezmeme-li v potaz scénáře budoucího vývoje podnebí v České republice a s tím související narůstající možnost/pravděpodobnost dopadů na naše území, je jasné, že na suchu musíme nějak reagovat – buď se mu přizpůsobit, nebo předcházet jeho negativním dopadům či se snažit jeho intenzitu zmírňovat, případně zvolit přístup, který **adaptaci** (přizpůsobování) i **mitigaci** (předcházení a zmírňování) kombinuje.

Právě mitigace v komplexním problému klimatické změny představuje systémový přístup ke snižování emisí skleníkových plynů – jedná se o přípravu a realizaci opatření, jež regulují vypouštění skleníkových plynů, zvyšují účinnost energetických zdrojů či přispívají k vývoji nových technologií. „Mitigační opatření jsou zřetelně urgentně zapotřebí, ale přesto bohužel zatím nejistá. Proto se úsilí států zaměřuje na opatření adaptační, která vycházejí ze známých předpokladů o budoucím průběhu globální klimatické změny a jejích dopadech a snaží se jim čelit.“ [Moldan, 2015: 283]

V zemědělství je možné přijímat adaptační opatření proti suchu na několika rovinách, které jsou blíže popsány v knize *Zemědělské sucho v České republice: vývoj, dopady a adaptace* [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 78–110]. „Při řešení problémů s nedostatkem vody při pěstování polních plodin je nutné nejprve využít dostupné metody a postupy (výběr vhodných plodin, odrůd, správná struktura porostu, omezené zpracování půdy, organické hnojení, setí do mulče apod.) a teprve při vyčerpání těchto možností přistoupit k náročnějším opatřením jako vybudování závlah, změny ve využití krajiny apod.“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 88] Mezi „dostupné metody a postupy“ autoři řadí **adaptace skrze pozemkové úpravy** (vytváření mokřadů, tůňek, rozptýlené zeleně, biocenter a biokoridorů a protierozních opatření v podobě ponechání posklizňových zbytků, zatravňování meziřadí či pásovým střídáním plodin), **adaptace v oblasti plodin a odrůd** (šlechtění nových odrůd odolných vůči suchu či výběrem plodin s hlubokým kořenovým systémem nebo krátkou vegetační dobou) a **adaptace v oblasti agrotechniky** (týkající se péče o půdu a její schopnost zadržet vodu ze srážek například pomocí pěstování meziplodin či aplikací vhodných hnojiv pro udržení půdní úrodnosti). Z hlediska nízké infiltrace vody do půdy je největším problémem nerovnoměrná distribuce srážek, dlouhé ponechání půdy bez pokryvu (nebo s omezeným pokryvem) a zhoršování vlastností půd. Řešením tedy může být setí druhově pestrých meziplodin a ponechávání mulče rostlinných zbytků na povrchu půdy nebo další opatření s menším efektem – různé způsoby orby, které k udržení vody v půdě přispívají, jako je orba po vrstevnici, důlkování či zpracování půdy v páscích, a také opatření jako zmenšení velikosti pozemků či pásové pěstování více plodin [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 107–108].

Až po využití výše uvedených metod by tedy mohlo přijít na řadu náročnější řešení v podobě **budování závlah**.

„Obecně platí, že vzhledem ke značné investiční, technologické a organizační náročnosti závlah by se mělo k jejich realizaci u polních plodin přistupovat až po vyčerpání všech agrotechnických opatření, která zlepšují hospodaření s vodou v půdě a její efektivní využití rostlinami. Také při realizaci závlah je třeba udržovat půdu v dobrém strukturním stavu, aby zadržela co nejvíce vody ze srážek, a doplnit závlahu využívat při absenci srážek a nízké vlhkosti půdy.“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 103] Při otázce budování závlah je zásadním problémem dostupnost vody pro tyto závlahy. S budoucím vývojem klimatické změny je možné, že ačkoliv budou závlahy realizovány a užívány, v budoucnu bude vodních zdrojů pro jejich zásobení nedostatek a objeví se tak otázka jejich účinnosti a toho, zda se jejich budování vyplatí. *„Již v současné době je v některých oblastech ČR nedostatek vodních zdrojů pro závlahy a při zohlednění předpokládaných klimatických změn se bude toto území v příštích letech postupně zvětšovat.“* [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 103] Dalšími negativními aspekty závlah mohou být rizika spojená se ztrátou živin z půdy a aplikovaných hnojiv (vyplavení nitrátů při překročení potřeby porostu a vodní kapacity půdy), znečišťováním povrchových a podzemních vod, napadením rostlin houbovými chorobami a podobně.

K tomu, aby zemědělci využívali vhodné adaptační mechanismy a aby některé z nich vůbec mohli využívat, je nutné vytvářet **strategická opatření v rámci celého sektoru zemědělství**. Jedná se o vzdělávání zemědělců, podporu výzkumu a vývoje, finanční stimuly jako jsou dotace či daňové úlevy, podpora spolupráce „zdola a shora“ (zemědělců, státu a Evropské Unie), pojištění úrody, podpora systémů včasného varování a předpovídání a podpora opatření pro řízení rizik v případě extrémních meteorologických jevů [Moldan, 2020; Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019].

3.2 O pěstování a výrobě vína

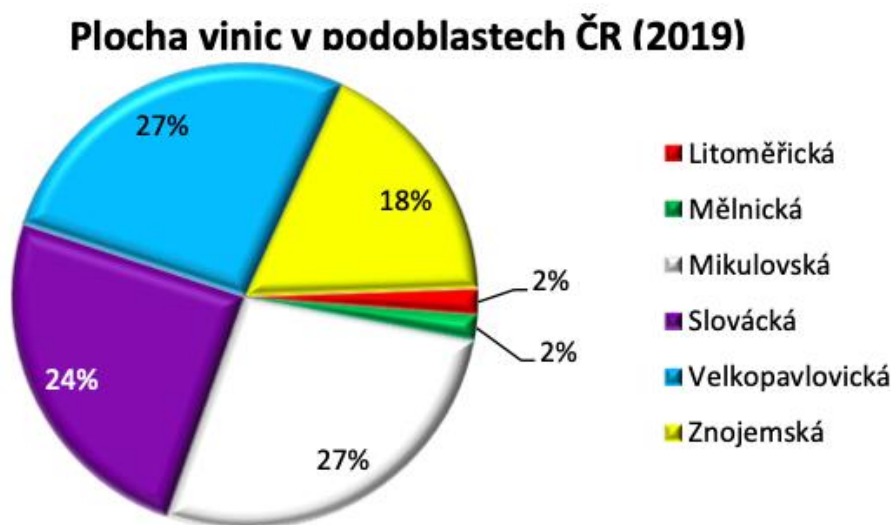
„Réva vinná je v celosvětovém měřítku ekonomicky nejvýznamnější plodinou.“ [Pavloušek, 2011: 14] Údaje z roku 2019 ukazují, že světová plocha vinic činí cca 7,4 milionu hektarů, světová produkce vína 260 milionů hektolitřů a světová spotřeba vína 244 milionů hektolitřů. [Sedlo, 2020: 5-7] Za největší světové vinařské velmoci můžeme označit Španělsko, Itálii a Francii. Jsou to země s největšími plochami vinic a zároveň nejvyšší produkcí vína. Ve spotřebě vína pak dlouhodobě vede USA.

Česká republika má na svém území 18 tisíc hektarů vinic, produkuje 568 tisíc hektolitřů vína ročně a řadí se tak mezi malé vinařské oblasti. Spotřebovává necelé 1 % světové produkce vína (2,1 milionu hektolitřů), čímž obsazuje 24. místo na světě. V přepočtu spotřeby vína na osobu jsme však my Češi „lepší“ – řadíme se na 14. místo na světě a spotřebováváme 23,3 litrů na osobu za rok. [Sedlo, 2020: 7-11]

Česká republika patří mezi severně položené vinařské oblasti s vinohradnictvím chladného podnebí, což však, jak uvádí Pavloušek, „Neznamená jenom nižší průměrné teploty ve vegetačním období a častější výskyt period s mrazovými teplotami, ale je spojeno především s příznivými podmínkami pro zrání hroznů. Při jejich dozrávání se zde totiž střídají vyšší denní teploty s nízkými nočními, což pozitivně působí na zrání, zejména na vývoj aromatických a fenolických látek. Vinařské oblasti v ČR se proto vyznačují kvalitními podmínkami pro pěstování révy vinné.“ [Pavloušek, 2011: 14].

Na našem území jsou definovány dvě vinařské oblasti – Čechy a Morava, které se dělí na 6 podoblastí – Mělnická a Litoměřická v Čechách a Znojemská, Mikulovská, Velkopavlovická a Slovácká na Moravě. Jednotlivé vinice se pak nacházejí ve viničních tratích a ty přísluší vinařským obcím. Větší podíl plochy vinic se nachází v Moravské vinařské oblasti a většina vinic leží přímo na jižní Moravě.

Obr. 60: Podíl vinařských podoblastí na celkové ploše vinic ČR [Sedlo, 2020: 84]

Přestože je Česká republika malou vinařskou zemí, pěstování vína je u nás značně oblíbená činnost – v roce 2011 obhospodařovalo celkovou plochu vinic v ČR až 19 248 pěstitelů [Pavloušek, 2011: 14]. Vinařství tvoří součást české historie a kultury.

3.2.1 Pražské vinice

Pražské vinice patří do Vinařské oblasti Čechy a její Mělnické podoblasti. Vinice mají v Praze své místo už od nepaměti. Tvoří součást zelených ploch a celkové podoby města, ačkoliv už zabírají

značně menší plochu, než tomu bylo v historii. Jsou specifickým prostorem, který svým způsobem kombinuje město a venkov. Jsou to zemědělské plochy, které ale neslouží (pouze) produkčním účelům – jsou součástí městské zeleně, na kterou jsou kladeny estetické nároky. Jsou denně opečovávány, aby fungovaly nejen jako zdroj, který ke konci sezony poskytne bohatou úrodu, ale i jako místo pro kulturní a společenské vyžití obyvatel Prahy i turistů.

Vinice v Praze se nacházejí na unikátních místech. Některé jsou na okraji města, jiné přímo v jeho centru, často je z nich krásný výhled na velkou část Prahy. Jako vinice ve velkoměstě mají mnoho společného, ale zároveň si zachovávají každá svá specifika.

O současných pražských vinicích se dá mluvit jako o obnovené tradici. Legendám, které praví, že prvním soudkem plným vína, který se kdy v Praze objevil, byl dar knížete Svatopluka Bořivojovi, aby oslavil narození svého syna Svytlahy v roce 892, věřit můžeme i nemusíme. Co ale víme jistě je to, že vinná réva je jedním z hlavních symbolů Krista a víry, a tak k rozvoji vinařství v Praze zásadně přispělo zakládání klášterů koncem 10. století. Největší rozvoj vinic v Čechách však probíhal až za vlády Karla IV. Tento panovník v roce 1358 dokonce nařídil jejich zakládání. *„Nařizují zakládat vinice na všech horách obrácených k poledni do vzdálenosti tří mil kolem Prahy. Každý, kdo takové hory vlastní, má začít se zakládáním do 14 dní... Kdo by sám zakládati nechtěl nebo nemohl, pozemek k zakládání propůjčí... Kdo vinici založí, bude ode dne, kdy se zakládáním započal, po dvanáct let ode všech daní a dávek svoboden... Počínaje 13. rokem bude odevzdávat majiteli pozemku desátek a králi z každé vinice půl džberu vína ročně.“* [Vítková, 2018: 38] Karel IV. Nejenže přikazoval zakládat vinice, ale bránil místní víno proti dováženému, vydával zákony ošetřující jeho kvalitu, zajistil kvalitní odrůdy především z Burgundska, a dokonce i celé vinařské rodiny z této francouzské vinařské oblasti, aby zde šířili své znalosti a zkušenosti v péči o vinice. Praha se za jeho vlády stala hlavní vinařskou oblastí v Čechách, což je v dnešní době při pomýšlení na tisíce hektarů vinohradů na Moravě překvapivé.⁶ Vinařství v Praze a okolí kultivovali i další panovníci, jako byl Václav IV. Či Jiří z Poděbrad – víno byl cenný vývozní artikl, zdroj příjmů, pilíř hospodářského a sociálního života. Klima mu v té době přálo a vinice vznikaly všude tam, kde bylo dostatek slunce, vody a vhodný terén. Pražské vinice díky tomu dokonce relativně dobře odolávaly husitským bojům – nebo byly poté zdárně obnoveny. Fatální ztráty utrpěly až během třicetileté války, kdy prakticky zanikly. Snahy o obnovy byly dalšími konflikty, nepříznivými výkyvy klimatu a šířením škůdců a chorob komplikovány a vinařství se postupně přesouvalo z velkoměsta na venkov. Přestože se vinice v Praze během historie v omezeném množství obnovovaly, po 2. světové válce a nástupu komunismu pražské vinařství zaniklo úplně a až ke konci 20. století začaly tyto vinice znovu ožívat [Vítková, 2018: 42-45].

---

⁶ V současné době se 96 % rozlohy českých vinic nachází na jižní a jihovýchodní Moravě. [Web 7]

V současnosti se na území Prahy nachází 14,571 hektaru zaregistrovaných vinic, které leží v uvedených oblastech [Vítková, 2020]:

- Pražský Hrad
  - Svatováclavská vinice
  - Plečnickova vinice
  - vinice v zahradách Pražského hradu
- Vyšehrad
  - Vinice Vyšehradské kapituly
  - Vinice pod Vyšehradem (areál Podolské porodnice)
  - Vinice u Starého purkrabství
- Petřín
  - Svatojánská vinice
  - Vinice Strahovského kláštera
  - Vinice na Jánském vršku
- Dejvice
  - Vinice Baba
- Modřany
  - Modřanská vinice
- Albertov
  - Vinice Albertov
- Vinohrady
  - Vinice Grébovka
- Prosek
  - Vinice Máchalka
- Troja
  - Vinice sv. Kláry
  - Vinice Salabka
  - Vinice v pražské zoologické zahradě
  - Zilvarovy vinice
  - Jabloňka
- Žižkov
  - Vinice na Vítkově
- Dolní Počernice
  - Vinice v Dolních Počernicích
- Dubeč
  - Vinice v Panské zahradě v Dubči

- Smíchov
  - Vinice na Palatě
- Lysolaje
  - Vinice v Lysolajích

4. Etnografický výzkum

Jak již bylo řečeno v úvodní kapitole této diplomové práce, rozhodla jsem se zkoumat v rámci environmentální antropologie a konkrétněji antropologie klimatické změny sucho a jeho souvislosti na vybraných pražských vinicích.

Mým cílem bylo popsat antropologické souvislosti sucha na těchto vinicích a hledat odpovědi na následující otázky: Jak vinaři spravující tyto vinice jednají tváří v tvář suchu? Jakými způsoby na sucho odpovídají? Jaké faktory jejich jednání ovlivňují? Dávají vinaři sucho do souvislosti s klimatickou změnou? Jak tomuto vztahu rozumí?

Můj výzkum trval od července 2020 do června 2021 a sestával ze zúčastněného pozorování a polostrukturovaných rozhovorů.

Zúčastněné pozorování probíhalo na vinici Grébovka (výběr této konkrétní vinice odůvodňuji níže v kapitole 4.2 *Design a metody výzkumu*) a rozhovory jsem provedla s pěti vinaři, kteří se o pražské vinice starají. Protože někteří vinaři mají ve správě více vinohradů, těmito pěti rozhovory jsem měla možnost reflektovat devět pražských městských vinic: Vinici Grébovku, Vinici sv. Kláry, Vinici Albertov, Vinici v Lysolajích, Vinici na Vítkově, Jabloňku, Vinici v pražské zoologické zahradě, Svatojánskou vinici a Vinici u Starého purkrabství.

Zajímalo mě, do jaké míry vinaři na těchto vinicích pociťují sucho a s ním spojené problémy, jakou mají v této souvislosti vizi (případně strategii) do budoucna, jaké negativní důsledky jim sucho přináší a zda je možné na tomto problému najít i něco pozitivního.

Přestože byl výzkum realizován v omezeném terénu, může být příkladem ukazujícím široké souvislosti, které hrají roli při reakci na dopady klimatické změny (ať už v podobě adaptace či mitigace), stejně jako může být podkladem pro srovnávání v případě realizace podobně zaměřených etnografických studií v odlišných vinařských terénech v České republice (např. ve vesnických ekosystémech či v „extrémnějších“ terénech, tedy těch, které jsou suchem dlouhodobě více zasaženy).

4.1 Etnografie, positioning a epistemologická kontrola

Etnografie, jedna z metod kvalitativního výzkumu, měla v průběhu historie různé více či méně se lišící významy a ani dnes není význam tohoto pojmu stoprocentně sjednocený. „*In short, 'ethnography' plays a complex and shifting role in the dynamic tapestry that the social sciences have become in the twenty-first century. However, this term is by no means unusual in lacking a single, standard meaning. Nor does the uncertainty of sense undermine its value as a label.*“ [Hammersley; Atkinson, 2007: 3]

Dle Stöckelové a Abu Ghoshe je etnografie „terénní věda“, která není omezena na pouhou „techniku sběru dat“, ale je to určitá „dovednost, kterou jako výzkumníci musíme trénovat in vivo“. Etnografování je pak „kreativní proces“, který je „do velké míry věcí intuice a specifické sensibility“ [Dvořáková; Stöckelová; Abu Ghosh, 2013: 7–9]. Dělán etnografie totiž neznamená jen věnování se výzkumnému předmětu, ale také silná a všudypřítomná **reflexivita** – věnování se sobě jako výzkumníkovi, vědomí vlastní role, pozorování proměny sama sebe a vztahů se zkoumanými a vůbec zahrnutí celého epistemologického kontextu. Výzkumník je totiž přítomen v terénu, při vytváření poznámek, při jejich analýze, při čtení literatury i při psaní výsledného textu. A právě proto považuji za nezbytné na tomto místě vysvětlit svůj vztah k tématu této práce a reflektovat svoje zázemí, které mne při výzkumu ovlivňuje.

Jako studentka oboru Sociální a kulturní ekologie se dívám na svět s přesvědčením, že existují globální změny klimatu, které jsou především v posledních několika desítkách let značně (a negativně) ovlivňovány člověkem. Můj vztah k přírodě je hluboký. Domnívám se, že v rámci dlouhého života Země jsme my lidé pouze chvilkovou zátěží, a proto ekologické problémy dnešního světa spíše „vypudí“ nás jako lidstvo, než zahubí planetu. To však neznamená, že bychom měli spoléhat na to, že se z našeho počínání planeta snadno „oklepe“ – myslím, že bychom měli žít skromně a s péčí, a že to lze i v moderním/západním/městském životě. I já mám stále velké mezery v žití udržitelného života, ale minimálně přemýšlení o všech souvislostech mých činností mi rozšiřuje obzory – a někdy způsobuje úzkost. Názory odmítající změny klimatu či různé další ekologické problémy si se zájmem vyslechnu, ale jen těžko pochopím.

Jako člověk introvertní povahy si dlouho hledám cestu při poznávání cizích lidí, nebo spíše nechávám na cestě dlouho je. Od začátku jsem věděla, že toto může být překážkou při provádění etnografického výzkumu, který je založen na osobním kontaktu a budováním vztahu s informanty. Na druhou stranu se domnívám, že jsem značně přizpůsobivá, a myslím, že díky tomu dokážu některé své rysy osobnosti vyvažovat. Pobyt v terénu by vypadal určitě jinak, kdyby byl místo mě výzkumníkem někdo, kdo by byl otevřenější a upovídanější a více by se díky tomu dozvěděl, stejně jako kdyby se do takového výzkumu pustil někdo, kdo by fyzicky nezvládal denně ve 35 stupních 7 hodin procházet řádek po řádku a otrhávat listy révy.

O výrobu a produkci vína se dlouhodobě zajímám nejen proto, že mi víno prostě chutná, ale i proto, že mne pěstování révy a celá kultura, která se kolem této rostliny a z ní vyrobeného moku vytvořila, fascinuje. V rámci mých cest po České republice i zahraničí jsem nikdy nevynechala možnost ochutnat lokální víno, dát se do řeči s místními, kteří k němu měli co říct, či navštívit nějaké kulturní místo s vínem spojené. Zároveň jsem během studií pracovala v prodejně francouzského vína v Praze a měla jsem tak možnost nahlédnout i do fungování dovozu vína v rámci Evropské Unie a

nasávat atmosféru a vnímání vinařské kultury ostatními návštěvníky při pravidelných degustacích. Prostřednictvím výzkumu v rámci mé diplomové práce jsem si přála prohloubit své znalosti týkající se pěstování a výroby vína v současných klimatických podmínkách.

Všechny kroky, které můj výzkum provázely, jsem se snažila v rámci **sebereflexe a epistemologické kontroly** uvědomit a popsat a věnuji jim v následujících metodologických částech této práce poměrně velký prostor.

4.2 Design a metody výzkumu

Při počátečním uvažování nad tématem mé práce jsem navrhla zkoumat vinaře v Česku a jejich reakci na suchu. Ačkoliv jsem postupně téma konkretizovala, začala jsem si uvědomovat, že výzkum nemohu přesně nadesignovat předem, a později jsem se přesvědčila, že to při etnografické povaze výzkumu není ani žádoucí – ba naopak. Výzkumníci často přicházejí do terénu s výzkumným zájmem a problematikou, které se chtějí věnovat, nicméně si nechávají „hlavu otevřenou“ a jsou připraveni vést výzkum tam, kam je bude pobyt v terénu směřovat. Tato otevřenost logicky vyplývá z faktu, že výzkumník se teprve při pobytu v terénu a setkávání se se zkoumanými dozvídá cenné informace, ke kterým by se jinak nedostal, a byla by tak škoda (či dokonce chyba) na ně nereagovat. Z tohoto důvodu má při etnografických výzkumech své místo i tzv. předvýzkum, který umožňuje badateli navštívit terén, specifikovat problematiku a definovat problém. V rámci psaní diplomové práce však předvýzkum často není prakticky uskutečnitelný kvůli omezenému času, financím či jiným důvodům, a proto se výzkumné otázky mnohdy konkretizují až během samotného výzkumu. Přímo změnu výzkumného projektu při psaní diplomové práce diskutují i autoři učebnice *Metody výzkumu ve společenských vědách* [2019]. „*Někdy se vlastní výzkum od představy, kterou jsme vtělili do projektu, liší – to, že při realizaci vlastního výzkumu provádíme oproti projektu změny, se předpokládá zejména v kvalitativních výzkumech. Ani to ovšem neznamená, že bychom si výzkum neměli předem promyslet a připravit.*“ [Novotná; Špaček; Šťovíčková Jantulová, 2019: 38]. A právě z těchto důvodů neustálých reflexí a úprav se mluví o oné *improvizaci* [Dvořáková; Stöckelová; Abu Ghosh, 2013], jelikož v etnografickém výzkumu zkrátka nelze předem všechno naplánovat, odhadnout všechny problémy a předem určit všechny strategie. „*The task is to investigate some aspect of the lives of the people who are being studied, and this includes finding out how these people view the situations they face, how they regard one another, and also how they see themselves. It is expected that the initial interests or questions that motivated the research will be refined, and perhaps even transformed, over the course of the research; and that this may take a considerable amount of time.*“ [Hammersley; Atkinson, 2007: 2]

To nicméně neznamená, že se etnografický výzkum předem neplánuje. Vyžaduje naopak pečlivě připravený design, který je však třeba během celého procesu modifikovat. Dle Hammersleyho a Atkinsona je to právě reflexivní proces, který řídí (a mění) předem promyšlený výzkum v každém jeho stadiu [Hammersley; Atkinson, 2007: 21].

Svůj výzkum jsem od začátku chtěla postavit na zúčastněném pozorování. Lákalo mě vyzkoušet si různé práce na vinici a poznat, jak vypadá každodenní péče o révu a celý vinohrad. Výběr terénu pro můj výzkum zachycuje úplně první zápis v mém terénním deníku. *„Po dlouhodobém rozmyšlení nad tématem diplomky jsem se rozhodla realizovat nápad zkoumat sucho na vinici. První myšlenky vedly řekněme logicky na Moravu, kde je hodně vína i hodně sucha. Protože bych se ale musela kvůli etnografii na Moravu přestěhovat, rozmyslela jsem, jak to udělat, abych mohla zkoumat to samé, ale v Praze nebo okolí. Zrovna jsme se totiž vrátili po několika měsících bydlení u rodičů a v Indonésii do našeho bytu a představa dalšího stěhování mě vůbec nelákala. Začala jsem tedy přemýšlet o vinicích v Mělníku a v Praze a napadlo mě nezaměřovat se na první lokalitu, která člověka v souvislosti s vínem i suchem v Čechách napadne, ale naopak na “menší extrém”, tedy střední Čechy. Terén jsem tedy vybírala tak, abych v něm mohla realizovat svůj nápad a aby “se mi hodil” do mého stávajícího života.“* [Terénní deník, červenec 2020]

V souvislosti s výběrem terénu jsem se tedy dostala do situace, jež popisují Hammersley a Atkinson. Výběr terénu může podle nich probíhat v podstatě dvěma způsoby. Buď má výzkumník dané výzkumné otázky a terén by měl být tedy vybrán tak, aby byl vhodný k jejich zkoumání, anebo má k dispozici daný terén a hledá problémy, které by v něm mohl zkoumat. V průběhu bádání se pak může stát, že se dané otázky v daném terénu zkoumat nedaří a výzkum se v těchto podmínkách začne jevit jako nevhodný. Badatel si pak může zvolit, zda raději změní terén a výzkumný problém ponechá, nebo naopak zůstane v terénu a určí si otázky, které v něm být zkoumány mohou. Výzkumníci se zpravidla uchylují spíše k druhému zmíněnému řešení, a to především proto, že se změnou terénu se většinou váže zdržení/prodloužení celého procesu a dále trvající nejistota z toho, zda druhý terén již bude daným otázkám vyhovovat [Hammersley; Atkinson, 2007: 28–29]. Vzhledem k povaze etnografického výzkumu se však výběr terénu neprovádí pouze v souvislosti se stanoveným problémem a otázkami. Jelikož badatel tráví v terénu velké množství času, zasahuje výzkum i do jeho osobního života, a tak mohou mít na výběr terénu vliv i čistě praktické faktory. *„As a result, contacts with personnel promising easy access, the scale of the travel costs likely to be involved, and the availability of documentary information, etc. are often major considerations in narrowing down the selection.“* [Hammersley; Atkinson, 2007: 30] Výběr mého terénu tedy probíhal tak, aby nejen vyhovoval tématu, které jsem chtěla zkoumat, ale zároveň vhodně zapadal do mého praktického života.

V té době jsem již měla povědomí o některých pražských vinicích, nicméně protože jsem věděla, že pobytem v terénu bych měla a chtěla trávit dost času i energie, má představa byla taková, že bych terénní výzkum spojila s prací/brigádou a čas strávený v terénu měla i zaplacený, což by mi umožnilo strávit ho na vinohradu mnohem více. Za pár dní už jsem u své kamarádky, která na Moravě studuje vinařství, vyzvíдалa, zda o něčem neví či nemá nějaké kontakty. Eliška kontakt měla, a tak jsem jeden červencový pátek dorazila do Sklepa Grébovka a domluvila se na provedení zúčastněného pozorování právě tam. Jak již bylo řečeno, můj výzkum nakonec trval od července 2020 do června 2021 a sestával ze zúčastněného pozorování na vinici Grébovka a rozhovorů s pražskými vinaři.

4.2.1 Zúčastněné pozorování

„Sociokulturní antropologie je historicky jednou z nejindividualističtějších vědních disciplín. Na rozdíl od sociologie, kde je týmová spolupráce vcelku běžnou výzkumnou praktikou, antropologii stále ovládá postava osamělého etnografa, který se vystavuje kouzlu i nástrahám neznámého terénu, aby pronikl do jeho tajemství.“ [Dvořáková; Stöckelová; Abu Ghosh, 2013: 27]

Před samotným výzkumem jsem dlouho přemýšlela, jak vlastně začít, a měla jsem obavy vstoupit do terénu a zahájit zúčastněné pozorování. Žádné problémy se začátkem výzkumu v terénu jsem ale nakonec neměla, a to díky tomu, že jsem zde měla svého spřízněného *gatekeepera* – mou kamarádku, která již na mnou vybranou vinici občas docházela pomáhat, a od které jsem měla již předem mnoho informací – díky tomu jsem se cítila připravenější. Navíc jsem si uvědomovala výhodu etnografie jako výzkumné metody – je v podstatě správně začít pozvolna a nebýt hned od začátku nabytý znalostmi a otázkami, jelikož výzkum trvá dlouho a výzkumník tak nemusí hned zkraje „tlačít na pilu“. Už zpočátku jsem tedy musela ocenit svůj výběr otevřené metody i přátelského terénu, jelikož mě jako neprofesionála obojí podrželo. Další aspekt, který mi usnadňoval výzkum v celém jeho průběhu, byla všudypřítomná dobrá nálada a příjemná atmosféra. Nedokážu si zatím představit, že bych musela vstoupit do nepřátelského terénu a neustále čelit „pocitu nepatřičnosti“, který musela zakoušet například Iveta Hajdáková při jejím výzkumu v pohostinství, kde s ní téměř nikdo z kolektivu nechtěl mluvit, byli na ní nepříjemní a odmítali jakkoli spolupracovat [Dvořáková; Stöckelová; Abu Ghosh, 2013: 121–147]. Měla jsem v tomto směru úplně opačnou zkušenost a troufám si říct, že se mi podařilo si na pracovišti postupně vytvořit dobré vztahy s ostatními a relativně dost je poznat i po osobní stránce, a to hlavně díky společným konverzacím o rodině, zájmech či názorech na svět. Jsem si jistá, že to značně přispělo k úspěšnému plynutí mého pobytu v terénu.

V rámci mého zúčastněného pozorování jsem se měla možnost účastnit prací na vinici, jako byly letní zelené práce v podobě osečkování a odlišťování jednotlivých keřů, dále sběr vína na konci léta

a začátku podzimu, výroba a prodej burčáku na podzim a jarní vyvazování keřů na začátku sezony. Zároveň jsem několikrát vypomáhala při pátečním prodeji místního vína v rámci otevírací doby Sklepa Grébovka. Do terénu jsem vstupovala jako člověk, který se o révu nikdy nestaral, ale jelikož mám obecně k zahradnickým pracím blízký vztah, práci na vinici jsem myslím po (opakovaném) vysvětlení zvládala dobře.

Na začátku výzkumu jsem se cítila, jako kdybych byla první den v nové práci, prostě jako nováček v neznámém prostředí. Jak popisují Hammersley a Atkinson, „nováčci“ a etnografové mají v přístupu k terénu mnoho společného. „*Novices watch what other people are doing, ask others to explain what is happening, try things out for themselves – occasionally making mistakes – and so on. But, in an important sense, the novice is also acting like a social scientist: making observations and inferences, asking informants, constructing hypotheses, and acting on them.*“ [Hammersley; Atkinson, 2007: 79] Hlavním rozdílem mezi laikem (nováčkem) a vědcem (etnografem) je podle autorů to, že etnograf „(...) *attempts to maintain a self-conscious awareness of what is learned, how it has been learned, and the social transactions that inform the production of such knowledge*“ [Hammersley; Atkinson, 2007: 80].

Hlavním rozdílem mezi tím, jak prožívá danou situaci běžný člověk a jak ji prožívá výzkumník provádějící zúčastněné pozorování je to, co se děje v jeho hlavě. Cílem běžného člověka je pouze účastnit se situace, kdežto výzkumník „(...) *comes to a social situation with two purposes: (1) to engage in activities appropriate to the situation and (2) to observe the activities, people, and physical aspects of the situation.*“ [Spradley, 1980: 54] V podobném významu Spradley popisuje tzv. „insider“ a „outsider“ zkušenosti výzkumníka. Výzkumník je totiž uvnitř situace, je její součástí, zároveň ale musí mít určitý nadhled, odstup, aby mohl danou situaci a její účastníky (včetně sebe) pozorovat jako objekty, analyzovat je a zapisovat si poznámky. „*Doing ethnographic fieldwork involves alternating between the insider and outsider experience, and having both simultaneously.*“ [Spradley, 1980: 57]

Zúčastněné pozorování je tedy metoda úzce spjatá s tzv. introspekcí, tedy **sebe pozorováním**. Jelikož je výzkumník jedním z objektů výzkumu, musí analyzovat i sám sebe, tedy to, co cítí, co si myslí, jak se mění. Osoba výzkumníka je, jak již bylo řečeno, důležitou a nedílnou součástí etnografického výzkumu. „*Introspection will greatly enrich the data an ethnographer gathers through participant observation.*“ [Spradley, 1980: 58]

Zážitky, poznatky i vlastní myšlenky ze zúčastněného pozorování jsem si zapisovala do terénního deníku. Zapisovat jsem do něj začala ještě před začátkem výzkumu a zapsala jsem si vše, co vedlo k výslednému designu výzkumu. „*Even before participant observation begins, the ethnographer will have impressions, observations, and decisions to record.*“ [Spradley, 1980: 63] Do deníku jsem se zpravidla snažila psát vše (od domluv přes SMS až po pocity únavy při návratu z terénu domů). Každý den byl však nakonec na záznamy jinak bohatý, ať už proto, že jsem byla unavená, že jsem

na psaní zapomněla a doháněla ho později, či že se ten který den nic moc zvláštního v terénu nedělo. I tak jsem se ale snažila soustředit se jak na pozorování, tak na psaní zápisků, jelikož jsem si uvědomovala, že mnohé z toho, co vidím či slyším, pro mě bude mít význam až později. „*Almost everyone, beginning ethnographer or experienced fieldworker, experiences the feeling that „not much is going on“ in a new social situation. (...) Only through repeated observations and repeated descriptions in fieldnotes does the ethnographer begin to see the complexity of a seemingly simple social situation.*“ [Spradley, 1980: 70–71] Psaní všech, i zdánlivě nedůležitých poznatků, je v etnografii klíčové i proto, že nezřídka dochází ke konkretizování, upravování či změně tématu až během výzkumu, tedy během pobytu v terénu. Nezapsat si vše, co je možné, by tedy znamenalo ztratit potenciálně důležitý materiál.

Jakmile se někdo na vinici zmínil o suchu, měla jsem samozřejmě radost a pocit, že teď konečně získávám správná data pro můj výzkum, a že to jsou ty informace, které si musím přesně zapamatovat a zapsat, nicméně již po pár dnech jsem se při zpětném čtení poznámek ubezpečila v tom, že je důležité psát úplně všechny pocity i detaily (ať už se týkají čehokoliv) hlavně proto, abych si mohla jednotlivé situace zpětně dobře vybavit.

Přestože si uvědomuji, že etnografický materiál může být velmi různorodý⁷, většina mých záznamů z pobytu v terénu se skládá z psaných poznámek, přičemž mám k dispozici i nějaké fotografie, které příkládám v příloze této diplomové práce.

Poznámky v terénním deníku bývají zpravidla určeny jen pro jednoho čtenáře – výzkumníka samotného. Tak jsem k nim přistupovala i já, doplňovala jsem je různými vysvětleními, která měla sloužit pro mě, abych měla při jejich opětovném čtení dostatek informací pro vybavení si konkrétních situací a kontextů. Už po pár dnech strávených v terénu jsem si dobře uvědomovala, že si některé interakce nepamatuji, a už vůbec si dostatečně živě nevybavuji, jak jsem se u nich cítila. Možnost čtení mých zápisků tak pro mě znamenalo především obnovení toho, co se v terénu dělo. „*Terénní poznámky, a hlavně opakovaná konfrontace s nimi tak představují součást etnografické zkušenosti, která je časově proměnlivá.*“ [Dvořáková; Stöckelová; Abu Ghosh, 2013: 17]

S tím souvisí i výběr podoby jazyka při psaní poznámek. Přestože jsem nemusela řešit problémy týkající se rozdílnosti jazyka zkoumané kultury ani sociálního prostředí, které popisuje Spradley [Spradley, 1980: 65], váhala jsem, zda psát deník spisovnou češtinou s případnými hovorovými výrazy (přeci jen se jedná o psaný text), či nespisovně – tak, jak je to pro mě přirozenější. Zjistila jsem, že při popisování prostředí nebo situací mi nevádí snažit se o spisovný jazyk, ale především pocity prostě vyjadřuji tak, jak bych je popsala blízkému člověku. Nechtěla jsem si v tom bránit, jelikož je autenticita těchto popisů při etnografii velmi důležitá, a tak jsem se nakonec rozhodla, že deník bude prostě jakousi směsí různých podob mého rodného jazyka.

---

⁷ „*An ethnographic record consists of fieldnotes, tape recordings, pictures, artifacts, and anything else that documents the social situation under study.*“ [Spradley, 1980: 63]

Terénní deník tedy nakonec obsahuje události, které se děly, promluvy ostatních i mé myšlenky. Žádnými speciálními metodami jsem tyto různorodé dojmy neoddělovala – zvolila jsem tu nejvhodnější metodu, jak ze sebe po náročných dnech na vinici dostat do počítače co nejrychleji všechny poznatky. V poznámkách jsem si pouze žlutou barvou označovala myšlenky, ke kterým jsem se chtěla vrátit, zeptat se na ně v terénu či při rozhovoru nebo si je vyhledat – to byl pro mě způsob analýzy probíhající již během výzkumu a psaní poznámek.

4.2.2 Rozhovory

„Because successful ethnographic research depends less on volume of interviews than on the quality of those interviews, you will want to plan and prepare carefully to make the most out of opportunities for interviews and conversations when they present themselves.“ [Murchinson, 2010: 100]

Hammersley a Atkinson zdůrazňují rozdíl mezi výběrem terénu (selecting settings), případů (selecting cases) a vzorků (selecting samples) [Hammersley; Atkinson, 2007: 28–35]. Toto dělení se však týká především bohatého terénu s mnoha případy a mnoha možnostmi pro výběr informantů. V mé případě se při určení terénu (tedy Praha) jevil jen omezený počet případů (tedy vinic, které se zde nacházejí) a s tím související omezený počet informantů (vinařů či správců vinic). Rozhodla jsem se proto kontaktovat postupně všechny vinaře, kteří se v Praze starají o některou z vinic, a doufat, že alespoň někdo z nich bude chtít spolupracovat a že mi omezený terén poskytne dostatečný materiál.

Po několikanásobné rešerši na internetu a s pomocí knihy Radany Vítkové *Prahou za vínem* [Vítková, 2020], která pro mě představovala nejaktuálnější a nejobsáhlejší zdroj o pražských vinicích, jsem tedy postupně zjišťovala a vyhledávala kontakty na jednotlivé vinaře. Některé bylo snadné najít, o jiné jsem žádala přes různá informační střediska. Nakonec s rozhovorem souhlasilo celkem 5 vinařů, kteří dohromady obhospodařují 9 pražských vinic (není výjimkou, že někteří vinaři spravují více menších městských vinic najednou). S těmito vinaři jsem se sešla vždy v terénu jejich vinice a provedli jsme spolu polostrukturovaný rozhovor. V rámci zachování anonymity neuvádím v této diplomové práci totožnost informantů při konkrétních citacích z rozhovorů, nicméně uvádím alespoň výčet vinic, které jsem pomocí rozhovorů obsáhla. Seznam rozhovorů s daty jejich uskutečnění uvádím v příloze č. 2 této práce. Všechny rozhovory proběhly mezi únorem a květnem 2021, přičemž vnímám jako výhodu, že jsem už před jejich provedením měla za sebou velkou část zúčastněného pozorování, jelikož mi to umožnilo orientovat se v tématu a použít v rozhovoru zkušenosti a znalosti z práce v terénu na vinohradu.

Před samotným provedením rozhovorů jsem držela v paměti, že je dobré je začít neformálně a „prolomit tak ledy“, mít připravený logicky navazující seznam několika otázek/témat, která chci

probrat a na která nechci zapomenout, a být připravena mít vždy co říct, ale zároveň mnohem více poslouchat a nechat informantovi dostatečný prostor, abychom se v rozhovoru dostali do hloubky. Před prvním rozhovorem jsem si tedy připravila tato témata a před dalšími rozhovory jsem je pak částečně upravovala. Nicméně celkově to, co jsem při rozhovoru chtěla probrat, se vždy opakovalo. Při přípravě otázek na rozhovory jsem si také stanovila svoje nepsané pravidlo, že každý rozhovor začnu a skončím stejnou otázkou, což se mi více méně povedlo. Na začátku jsem se tedy ptala, *jaká je teď fáze prací na vinici*. Slibovala jsem si, že se touto otázkou informanti vždy hezky rozmluví, což se mi potvrdilo, zároveň už v odpovědi na tuto otázku jsme se dotkli počasí a podmínek k pěstování a vhodně jsme tak otevřeli téma. Na konci rozhovorů jsem se ptala na to, *jak si konkrétní informant myslí, že to u něj na vinici bude vypadat tak za 50 let*. Otázka většinou vzbudila pobavení, ale i vážné zamyšlení. Narážela jsem na to, jaké tu za 50 let budou podmínky k pěstování vína, a myslela jsem si, že uslyším odpovědi jako „to už se tady bez závlah neobejdeme“ nebo „to bude takové podnebí, že budeme muset pěstovat úplně jiné odrůdy za úplně jiných podmínek, jestli vůbec“. Ale mýlila jsem se, otázka nevedla k žádným negativním a už vůbec ne katastrofickým scénářům, vyvolala opravdu různorodé odpovědi a probudila v informantech fantazii.

Témata, která jsem při rozhovorech měla v plánu probrat, byla následující:

1. vinař, jeho náplň práce, přístup k práci
2. vinice, její specifika a s tím související problémy
3. sucho, jeho (ne)přítomnost, příčiny, důsledky, způsoby adaptace
4. dlouhodobé srovnání práce na vinici, strategie do budoucna, vnímání a využívání předpovědí, rozdíl mezi postupnou změnou a trendy a náhodnými změnami a extrémními výkyvy

Rozhovory pro mne znamenaly zážitek, zkušenost i cenný zdroj informací a materiálu. Jejich vedení mě bavilo, a to hlavně proto, že jsem měla možnost poznat zajímavého člověka a navštívit konkrétní (třeba jinak nepřístupnou) vinici a nahlédnout do jejího fungování. Zároveň jsem ale během terénního výzkumu, provádění rozhovorů i při jejich reflexi neustále bojovala s pochybnostmi, zda zjišťuji něco užitečného. Zda vůbec něco zjišťuji. Dalo mi hodně práce, času, čtení a uvažování, aby mi dostatečně došlo, že povaha výzkumu, kterou jsem si zvolila, je zajímavá v tom, že všechno, co zjišťuji, je pro mne a moji práci hodnotné. Že všechno je „to ono“. Myslím, že v tom tkví originalita etnografického výzkumu. Výzkumník se stane součástí zkoumaného světa natolik, že skoro zapomene, že zkoumá. Upřímně jsem kvůli takovým paradoxům několikrát měla pocit, že můj výzkum nebo já jako výzkumnice nestojím za nic. V takových chvílích mi pomáhalo číst literaturu zaměřenou na to, jak provádět etnografii. Často jsem v ní totiž našla útěchu, jako například když jsem si nebyla jistá, zda se při rozhovorech ptám správně či nikoliv. Jak uvádí Kaufmann [Kaufmann, 2010: 87], při provádění rozhovorů v podstatě není možné dosáhnout

dokonalosti a držet se všech pravidel. Jde spíše o to se dokonalosti přiblížit, protože jedině tak je možné v rozhovoru udržet opravdovost a uvolněnost. „(...) *ne všichni výzkumníci jsou dobří tazatelé a jsou dokonce tací, kteří ač výborní výzkumníci, jsou velmi špatní tazatelé. Neměli by se tedy přehnaně rmoutit, odhalí-li se jejich nevalné dispozice. Jejich neštěstí by stvrdilo až zjištění, že jsou zrovna tak špatnými analytiky či autory textů. V dané chvíli je může uklidnit, že rozhovor, jakkoli představuje výjimečný a velice náročný moment, není tou nejdůležitější fází výzkumu. Ta přichází posléze s analýzou materiálů (...)*“ [Kaufmann, 2010: 87]

4.2.3 Analýza materiálu

Při analýze materiálů z rozhovorů a terénního deníku jsem postupovala metodou zakotvené teorie, tedy simultánním sbíráním dat a jejich analýzou. Kombinovala jsem postupy indukce a dedukce a snažila jsem se svůj subjektivní materiál interpretovat za účelem dosažení určité objektivizace.

Analýza v mé hlavě probíhala během celého výzkumu, tedy během celého zhruba tři čtvrtě roku, a to především díky postupnému sbírání zkušeností, vždy přítomným přemýšlením nad celým tématem a nad jeho pojetím, a neustálou konfrontací s informacemi z rozhovorů či literatury. Nicméně až pravá analýza dat, spočívající v kódování terénních poznámek a rozhovorů, definovala to, jak bude má práce vypadat. Analyzovala jsem psaný text z terénního deníku a přepsané rozhovory. Jak uvádí Kaufmann [Kaufmann, 2010: 91-92], přepis rozhovorů znamená jejich určité redukování, protože se z mluveného slova stane psaný text oprostěný od zvuků, intonace, odmlk a podobně – tedy od důležitých aspektů, které doplňují, upřesňují či dokonce mění obsah sdělení. Při přepisování rozhovorů jsem tak myslela na to, abych zachytila kromě jednotlivých slov i vše, co je doplňovalo (např. smích, pauzu či změnu intonace v promluvě), a protože jsem při přepisování rozhovory znovu, někdy i několikrát, poslouchala, měla jsem je při analýze v živé paměti a neměla jsem tak problém si v jednotlivých místech představit konkrétní situaci, v hlavě část rozhovoru přehrát a vybavit si tak způsob, jakým byla slova či věty vysloveny.

Postup kódování jsem převzala především z knihy *Základy kvalitativního výzkumu* [Strauss; Corbin, 1999]. Dle Strausse a Corbinové kódování probíhá ve třech podobách – kódování otevřené, axiální a selektivní, přičemž kódování zjednodušeně znamená rozdělování údajů a jejich skládání dohromady novým způsobem. Výzkumník si přitom může určit, zda bude analyzovat svůj materiál řádek po řádku, či zda bude pracovat spíše s většími celky textu, jako jsou věty či odstavce, případně jestli se podívá na celý dokument s odstupem a uvědomí si, o čem jeho materiál vlastně je a jaké se v něm skrývají informace a poznatky. Hranice mezi typy kódování jsou umělé, a proto neplatí, že by se k nim muselo přistupovat postupně – je možné mezi nimi během kódování přecházet (i nevědomky). Základem kódování jsou přitom dva analytické postupy – porovnávání a kladení otázek, které dodávají pojmům přesnost a specifičnost [Strauss; Corbin, 1999: 40–43].

Při analýze materiálu jsem kombinovala více postupů, kódovala jsem většinou celé odstavce s tím, že jsem zároveň přemýšlela i v dimenzi celého dokumentu (rozhovoru) a vztahovala jsem jednotlivé části promluvy k promluvě celé, protože každá ve mně zanechala nějaký pocit, nějakou znalost a nějaký nový podnět. V rámci kódování jsem tak rozdělovala údaje, vytvářela kategorie a specifikovala je. Kategorie jsem nazývala vlastními slovy tak, aby ve mně při práci s nimi vyvolaly okamžité a konkrétní asociace, zpravidla jsem nepoužívala odborné pojmy. Jevy i kategorie jsem mezi sebou neustále porovnávala, čímž se objevovaly jednoznačnější kódy, které se více či méně opakovaly. Z mého materiálu po kódování nakonec vykristalizovala tři jednoduchá slova, která se sama o sobě mohou zdát banální, avšak můj výzkum v podstatě zastřešují a definují. **STÁLOST, která se MĚNÍ na základě PROVÁZANOSTI**. Pomocí těchto kategorií se níže pokusím popsat povahu pěstování vína v Praze, reakce na sucho a s tím spojené souvislosti.

Při analýze materiálu jsem si zároveň znovu uvědomila to, co jsem již diskutovala výše, a sice že základem etnografie je mimo jiné neustálá sebereflexe. Již po prvních dnech v terénu jsem si byla jistá, že moje osoba má na průběh výzkumu, nasbíraný materiál i jeho analýzu stěžejní vliv, a to aniž bych sebe jako výzkumnici chtěla jakkoli vyzdvihávat či na sebe zbytečně upoutávat pozornost. Důležitost osoby výzkumníka vidím v rámci mého výzkumu ve dvou směrech – zaprvé je to samotná povaha etnografické práce, jež stojí na zúčastněném pozorování, a tedy osobní přítomnosti v terénu, a zadruhé je to právě terén, který jsem si vybrala, včetně typu práce, který se s ním pojí. Manuální práce zde funguje jako prostředník při poznávání terénu – lidské tělo reaguje nejen na aktuální podmínky spojené s počasím, ale i různou náročností prací na vinohradu, a pracovník/výzkumník tak může terén poznávat doslova vlastním tělem a čelit pocitům, které z takového poznávání vyplývají. Proto jsem se rozhodla vlastní zkušenosti a pocity použít v rámci zachycení každodennosti na Grébovce a prostřednictvím osobní zkušenosti porozumět kulturní zkušenosti díky **autoetnografii**. Autoetnografové využívají metod autobiografie a etnografie, tedy vypráví prožité zkušenosti, které jim utkvěly v paměti, a které pro ně samotné byly nějakým způsobem důležité či je přímo nějak formovaly, a ty následně analyzují a interpretují [Ellis; Adams; Bochner, 2011: 3–5].

Utváření vína na Grébovce v jeho každodennosti jsem se tedy rozhodla přiblížit skrze popis mých zážitků z terénu, pocitů, které mě při práci na vinici provázely a skrze jejich reflexi, přičemž všudypřítomné téma náročnosti manuální zemědělské práce na vinici, které z mého materiálu výrazně vystupuje, analyzují více s pomocí autorů provádějících výzkumy v rámci antropologie plantáže (Sidney Mintz, Donna Harraway, Anna Tsing).

Při popisu odpovědí na sucho a jejich souvislostí jsem poté vycházela z materiálu nasbíraného díky rozhovorům s vinaři, přičemž tento materiál třídím právě pomocí výše zmíněných kategorií a pro interpretaci používám především dva koncepty, a sice koncept vernakulárního vědění Jamese Scotta

[Scott, 2021] a teorii sítí aktérů Bruno Latoura [Latour, 1996; 2005; 2016; Sayes, 2014], s nimiž konfrontuji roli nejdůležitějších aktérů přítomných na vinici.

4.3 Etnografický výzkum na vybraných pražských vinicích

4.3.1 Jak vzniká víno na Grébovce v jeho každodennosti?

„Všichni už jsou ve sklepě, zdravíme se „Dobré ráno“, převlíkáme se a připravujeme se na šichtu. Nikdo nikoho nepředstavuje, Pavel už ví, jak se jmenuju i co chci zhruba dělat, bereme rukavice a nůžky a vyrážíme do vinohradu. (...) Vím, čím jsem se měla vybavit a jak tam práce vypadá hlavně díky Elišce, která mě na to připravila. Nevím, co bych si myslela, kdyby tam nebyla a kdybych přišla do úplně neznámého prostředí. Takhle jsem měla pocit, jako kdybych tam s nima pracovala už několik měsíců. Nikdo se nedivil, že tam jsem a nikdo se neptal, kdo jsem. Pavel mluví hrozně rychle a je hodně hrrr, takže jsme rychlým krokem vyšli do vinohradu a mě zaukoloval trháním toho největšího plevele ze schodů mezi řádky. „Až budete mít hotovo, přijďte za náma a vysvětlíme si to osečkování,“ říká mi Pavel, zatímco je už ke mně otočený zády a spěšně odchází dál do vinice za ostatními.” [Terénní deník, 10.8.2020]

Mezi rušným pražským životem a ulicemi plnými kaváren, restaurací a barů, představuje památkově chráněné území Havlíčkových sadů návrat k přírodě v podobě klidného parku a zemědělsky obdělávané půdy. Vinice Grébovka se rozkládá na cca 1,6 ha a patří do vlastnictví Městské části Praha 2. Správcem vinice je od roku 2011 Pavel Bulánek, který v současnosti spolu s vinařem Jakubem Ptáčkem obhospodařuje celou vinici. **Denní režim je zde stálý, avšak mění se na základě provázanosti s aktuálním počasím (a podmínkami k práci, které z něj vyplývají) a nárazovými většími či menšími nároky révy na péči a vznikajícího vína na manipulaci.** Program dne v podobě srazu ve sklepě před 7. hodinou ranní, dopolední práce na vinohradu, pauzy kolem 10:30, odpolední práce na vinohradu a konec pracovního dne ve 14 hodin tak může být po určité období téměř stereotypem, který je však relativně snadno nabouráván v souvislosti s dalšími faktory, jež jsem díky terénnímu výzkumu na této vinici mohla vypořádat a zažít na vlastní kůži.

Mé pracovní dny na Grébovce začínaly vždy ráno před 7. hodinou, kdy jsem přišla do Sklepa Grébovka, převlékla jsem se do pracovního oblečení, vzala si potřebné věci k danému typu práce (například rukavice a nůžky při sklizni či nožik a provázek při vyvazování) a společně jsme se všemi pracovníky, kteří ten den přišli na Grébovku pracovat, vyrazili do vinohradu. Typ prací, které jsem na rostlinách révy vykonávala, mi byl vždy na začátku dne rychle a stručně vysvětlen, přičemž k upřesnění jsme se zpravidla přes den ještě párkrát dostali, a to především pokud jsem něco nedělala úplně správně či podle představ. Mnohokrát (a především v prvních dnech na vinici) jsem pochybovala, zda dělám jednotlivé činnosti správně a jestli nemůžu způsobit nějaký problém či něco úplně pokazit. K mému překvapení se ale zdálo, že se mi již od začátku relativně daří, a

následující úryvek z terénního deníku ukazuje částečně komické prohlášení z prvního dne v terénu, na které jsem si v průběhu výzkumu ještě mnohokrát vzpomněla. „*Když jsem došla, šla jsem za ostatníma a Pavel mi vysvětlil, co je osečkování a jak se to dělá. Ukázal mi všechno tak trochu šup sem šup tam. „Já vim, že je to hodně informací naráz, ale to si prostě musíte zkusit sama a uvidíte. Chce to prostě používat selskej rozum, je to prostě jen zemědělství. To se nedá nijak zkazit.“*“ [Terénní deník, 10.8.2020]

Výše uvedené prohlášení pro mě znamenalo nejen určitou útěchu, když jsem zrovna nevěděla, co a jak přesně mám na vinici dělat, ale zároveň i vytvoření představy, že tuto práci může vykonávat téměř kdokoli. Přesvědčila jsem se o tom během pobytu v terénu ještě několikrát – pokud má člověk k dispozici v oboru vzdělaného či dostatečně zkušeného vinaře, je po lehkém zaučení schopen spolehlivě vykonávat manuální práci s révou v terénu. Svědčí o tom i fakt, že na vinici jsou v určitých obdobích v roce, kdy je s révou více práce, potřební a vítáni i nárazoví brigádníci a brigádnice, a to i ti, kteří s touto prací nemají absolutně žádné zkušenosti.

Nejvíce času jsem na vinici strávila vyvazováním kmínků v zimě, osečkováním a odlišťováním v létě a sklizní na začátku podzimu. Jednalo se vždy jen o manuální práci, která byla zpravidla nejen celý den, ale i několik dní za sebou stejná. Organizace práce ve vinohradu je na vinici Grébovka taková, že ať už se jedná o jakoukoli z výše zmíněných činností (odlišťování, osečkování, sklizeň), každý pracovník “si vezme” jeden řádek, kterým postupuje ze shora z jednoho jeho konce až na druhý a případně ještě zespoda směrem zpět. Tento postup umožňuje pečlivě nevynechat žádný z keřů a dobře se zaměřit na jejich vrchní i spodní část, jelikož při jednotlivých pracích je stěžejní pečovat o každou část révy jinak – například při odlišťování můžeme révu seshora odlistit celkem “radikálně”, ale zespoda už si musíme dát více záležet a musíme přemýšlet nad tím, abychom révu kolem hroznů neodlistili moc, a to především z té strany, odkud přes den svítí nejsilnější slunce, které by hrozny mohlo spálit.

Na začátku dne jsme tak všichni pracovníci vždy začali pracovat blízko u sebe (na začátku řádků) a nějakou dobu jsme si při práci mohli povídat. Každý následně pokračoval ve svém tempu a postupně jsme se tak od sebe vzdálili. Většinou nás na vinici pracovalo více a během dne jsme se při postupování řádky oddálili a zase přiblížili několikrát, přičemž při společné práci vždy docházelo ke konverzacím – po několika týdnech, které jsem na Grébovce strávila, často i dost osobním. Během těchto konverzací jsme většinou probírali vše od osobních témat přes politiku až k nedávno viděným filmům či čteným knihám. Jednalo se tak o naprosto neformální rozhovory, díky kterým nám práce šla rychleji od ruky. Obecně byl při těchto interakcích většinou přítomen humor, který se pro mě stal typickým znakem práce na Grébovce.

Myslím, že tyto mechanismy v podobě krácení si času, udržování dobré nálady a používání humoru zde kompenzují čistě praktické a lidské nepříjemnosti spojené s brzkým začátkem práce (a tedy brzkým vstáváním), nepohodlím (spojeným s počasím) či s částečně stereotypní povahou práce.

Člověk si zde jednoduše musí snažit udržet psychickou pohodu, jelikož tu fyzickou si kvůli množství a typu práce často udržet nelze. „*Zemědělství prostě je vo tom – 75 % a pořád. Jo, na 100 %, to se nedá. To se nedá.*“ [Terénní deník, 15.8.2020] A aby si vinař mohl udržet psychickou a (alespoň částečně) i fyzickou pohodu, musí zvolit tempo své práce tak, aby bylo udržitelné. Nemůže něco přehnat, aby „se odepsal“, musí počítat s tím, že jeho síly jsou na vinici potřeba, a to už jen proto, že většina prací je zde nutná dělat ručně kvůli povaze terénu a výsadby, a není tedy možné využít techniku, která by práci (obzvlášť v méně příznivých meteorologických podmínkách) usnadnila. Každý pracovník na vinici proto místní podmínky zakusí doslova na vlastní kůži. V těch nejteplejších letních dnech jsme s prací museli skončit dříve, jelikož přes úmorné vedro téměř nebylo možné, abychom pokračovali. V takových obdobích bylo nezbytné mít s sebou ve vinici láhev s vodou a pokrývku hlavy, přičemž voda (i hlava) se po několika hodinách na slunci prakticky vařily. Naopak při práci v zimě jsem do vinohradu nosila horký čaj v termosce, ale ani ten kolikrát nedokázal rozehrát na kost zmrzlé prsty u nohou v pevných zimních botách.

Párkrát se mi stalo, že jsem byla na vinohradu sama (to když jsem zde byla zrovna jediným brigádníkem a vinaři potřebovali pracovat ve sklepech), což ve mně vyvolávalo zvláštní kombinaci pocitů malosti a zodpovědnosti, jelikož jsem si uvědomovala, že jsem v tu chvíli jediný člověk na celé vinici. V takovém momentech jsem byla často nezamýšleným posluchačem rozhovorů návštěvníků Havlíčkových sadů, kteří se při procházení parkem zastavili nad vinicí obdivovat výhled na velkou část Prahy. Pocity stereotypu a někdy i nudy u mne střídalo uvědomění si krásy prostředí a okamžiku – níže uvedený příklad ze dne, kdy jsem na vinohradu pracovala sama, je toho důkazem. „*Celej den kolem mě na vinici běhal zajíc. Vždycky skákal sem tam v mym nebo vedlejším řádku a pak se uvelebil pod jedním keříkem a dlouho tam seděl. Postupovala jsem řádkem směrem k němu a dostala jsem se hrozně blízko, v jednu chvíli jsem byla metr od něj a dělala jsem, že si hledím svojí práce, ale přitom jsem ho periferně sledovala – on mě taky svýma obřima vykulenýma očima. Jakmile jsem udělala jeden krok k další révě a zkrátila jsem metrovej rozestup, odhopkal kousek dál. Pořád se ale pohyboval kousek ode mě. Mám vždycky hrozně dobrej pocit, když jsou blízko u mě takhle plachý zvířata. Vždycky si v tu chvíli říkám, že jsem součást přírody a těší mě, že mě nevnímají až tak rušivě.*“ [Terénní deník, 27.8.2020]

Typ této manuální práce i určitá míra stereotypu mi tedy umožňovaly širší reflexi sebe samé na daném místě v danou chvíli, ale i obecně na světě. S ostatními brigádníky jsme tyto pocity sdíleli a shodli jsme se, že pokud člověk pracoval větší část dne sám, měl pak až zbytečně velkou příležitost věnovat se myšlenkám ve své hlavě. „*Pracovala jsem sama a měla jsem teda možnost hodně přemýšlet o všem. O pauze jsem se pak proto ptala Kuby, jestli ho tahle práce tady baví. A začala tím konverzace, která se nakonec prolínala celým dnem. Kuba mi vysvětloval, že je spíš introvert, vyhovuje mu, že je tady spíš sám a v malým pracovním kolektivu, a že si vlastně váží možnosti být venku a ne zavřenej někde v kanceláři.*“ [Terénní deník, 2.3.2021] Tento úryvek z terénního deníku

ukazuje charakter a typ člověka, kterému tato práce vyhovuje. Na základě pobytu a interakcí v terénu si troufám tvrdit, že tuto práci by sice teoreticky mohl dělat každý, jak uvádím výše, ale ne každý by si ji dobrovolně vybral či by s ní byl spokojený nebo by jí vydržel dlouhodobě vykonávat – vinař se musí nejen orientovat ve vinohradnictví, ale měl by mít zároveň předpoklady k této práci týkající se jeho povahových rysů, fyzické odolnosti a určitého nadání pracovat dlouhodobě udržitelně na oněch 75 %.

Společné konverzace s vinaři i ostatními pracovníky se staly přirozeným doplněním a příjemným zpestřením manuální práce. Zároveň jsem díky těmto konverzacím měla možnost reflektovat, že osoba a osobnost vinaře má na celkovou péči o vinici velký vliv, na což jsem se následně více zaměřila i v rozhovorech a věnuji se tomuto tématu v kapitole 4.3.2 nejen skrze koncept vernakulárního vědění. Také jsem si díky společným promluvám uvědomila důvody, které brigádníky vedou k tomu, aby o práci na vinici měli zájem, a navíc se sem pravidelně (a to i v průběhu let) vraceli. Byly to za prvé praktické důvody jako nárazovost brigády (a tedy žádná nutnost být neustále k dispozici) či čas, ve kterém práce probíhá a který umožňuje využít pár hodin brzy ráno a dopoledne, než danému člověku začne směna v jeho běžné práci. „*A co tě tady na tý práci baví, že jsi ochotná brzo vstávat, chodit sem na pár hodin a odpoledne odcházet špinavá do obchodu? Zeptala jsem se Petry, která na Grébovku chodí pravidelně jednou týdně dopoledne plít.* „*Tak já jsem ráda, že jsem na vzduchu, mám to tu prostě ráda, už jsem si na to zvykla. Je to tu takový příjemný, ne?*“ [Terénní deník, 20.8.2020] A za druhé se jednalo o důvody „hlubší“, které vystihuje tato konverzace zachycená v terénním deníku. Pracovníci zpravidla vyjadřovali dobrý pocit z hodin strávených venku na čerstvém vzduchu a času stráveného “hezkou” manuální prací. Tato brigáda jim tak umožňovala vykompenzovat fyzicky či psychicky náročnější práce a taková zaměstnání, při kterých tráví většinu času zavření uvnitř (často u počítače). I já jsem si tohoto rozměru práce na vinici vážila, a to nejvíce na začátku – hned první den jsem si zapsala do terénního deníku následující větu: „*Každopádně jsem si uvědomila, jak příjemnej pocit je, že člověk vidí všechny ty obří prosklený kancelářský budovy, ale nemusí v nich být. Místo toho je obklopenej zelení, nechává do sebe pálit sluníčko a dotýká se rostlin a země – života.*“ [Terénní deník, 10.8.2020] Abych byla upřímná, tyto pocity se mi ale během pobytu v terénu měnily, a během posledních horkých dní trávených na vinici v červnu 2021 mě napadlo, že ačkoliv jsem si k tomuto místu vybudovala vztah a tento typ práce mi bude chybět, vlastně se těším na to, až se po každém pracovním dni nebudu cítit tak fyzicky vyčerpaná, a představa kancelářské práce mi v tu chvíli přišla velice lákavá. Tuto svoji „transformaci“ pokládám za důležitou a jedná se dle mého názoru právě o ony formující zkušenosti, kterých si autoetnografové dle článku *Autoethnography: An Overview* [Ellis; Adams; Bochner, 2011] při svém výzkumu všímají a které následně popisují. Na rozpor mezi vinařskou, tedy zemědělskou, a kancelářskou prací jsem v terénu narazila několikrát, příkladem může být kromě mých pocitů i výše zmíněná konverzace s Jakubem.

Komfort či nekomfort je kromě samotné povahy této práce udáván právě především aktuálním počasím. „Dneska jdeme vyvazovat hibernál, kterej je na poli pod sklepem. „To abychom byli blízko, kdyby začalo nějaký šílený počasí – abychom mohli hned utéct,“ říká Pavel, zatímco sestupujeme k poli po schodech, sněží a všude už leží bílá vrstva sněhu. „Romantika jak blázen,“ pokračuje. To jo, jako je to hezký, ale po asi 45 minutách mi začnou mrznout nohy a ruce, hlavně teda nohy – prsty u nohou, ještě mnohem víc než minulej tejden, a je to fakt už dost nepříjemný. Nevím, jak se zahřát, Pavel občas prohlásí, že je pěkná kosa, ale víc ho to nevzrušuje. (...) Zhruba v půl desátý na mě volá, jestli jsem hodně promrzlá, a já že teda docela jo. „Já vůbec necejtim prsty u nohou, dem na kafe,“ prohlašuje. Jsem ráda, protože už jenom než člověk dojde do sklepa, rozhejbe se a prokrví a trochu se zahřeje. Dáváme si pak kafe ve sklepě, kde je asi 8 stupňů a pocitově mnohem větší teplo než venku (a taky tam nepadá sníh). I tak ale pořád popocházím sem tam a dělám dřepy, abych se zahřála a ty prsty nějak probudila k životu. „Se bojíš si sednout, abys nezmrzla, co?“ říká Pavel, směje se a má pravdu. Když se po pauze vrátíme na vinici, už nepadá sníh, jsme zahřátí a pracuje se mnohem příjemněji. (...) Po odchodu z vinice se nakonec celý odpoledne zahřívám u topení, ale mám pocit, že tentokrát mi zima zalezla tak hluboko, že se prostě zahřát nějak nejde.“ [Terénní deník, 8.3.2021] Jak jsem naznačila výše, při práci na vinici jsem narážela na často naprosto protikladné problémy, které ale ve výsledku vedly k podobným pocitům nepohodlí, ať už to bylo kvůli vedru, mrazu či dešti. Právě nepohodlí a fyzická náročnost se pro práci na Grébovce staly typickými, a to nejen v mých očích. Mnohokrát jsme si při cestě z Grébovky povídali s ostatními pracovníky o tom, jak unaveně se cítíme, a pokud jsem strávila na vinici několik dní následujících za sebou, cítila jsem, jako by víno prostupovalo můj život až příliš. „To je hrozný. Poslední dny, když zavřu oči, vidím před sebou hrozny a listy,“ říkám Elišce cestou z vinice. [Terénní deník, 26.8.2020] „V tramvaji jsme se pak s Eliškou bavily o tom, že se nám v noci zdává o hroznech.“ [Terénní deník, 2.9.2020] Navzdory těmto pocitům jsem ale v dalších dnech přicházela na vinici s dobrou náladou. I ostatní vždy vypadali, jako by pro ně s novým dnem přišly nové síly, a interakce mohly znovu probíhat v příjemné a humorné atmosféře, o které mluvím výše.

Z prozatím uvedených terénních zápisků a jejich reflexe vyplývá na povrch především téma **náročnosti manuální zemědělské práce**. Rozhodla jsem se tedy toto téma podrobit konfrontaci s antropologickými koncepty. Řada antropologů (např. Sidney Mintz, Donna Haraway či Anna Tsing) se ve smyslu náročnosti práce věnuje výzkumům na plantážích. Americký antropolog Sidney Mintz [Mintz, 1986], zkoumající povahu plantáží cukrové třtiny v Karibiku, charakterizuje plantáže mimo jiné tím, že vyžadují kombinaci hrubé manuální síly a expertní znalosti. Myslím, že právě tím se vinice takové plantáži podobá, jelikož jak jsem uvedla výše, je zde velký objem manuální práce, kterou je schopen dělat jakýkoli brigádník, pokud má však k dispozici zaučení od vinaře – experta. Vinice nejsou plantážemi ve smyslu vynucené či přímo otrocké práce, kterou autoři zkoumají, ale v některých rysech se jim podobají. Haraway [Haraway; Tsing, 2019: 5] o plantážích

mluví jako o systému „*multispecies forced labour*“, tedy o systému určité vícedruhové nucené práce. O nucené (otrocké) práci pro zaměstnance a brigádníky v souvislosti s pražskými vinicemi mluvit nelze, nicméně po úvahách nad náročností této práce pro člověka je zajímavé zamyslet se nad tím, zda se o nějaké náročnosti či přímo vynucenosti dá mluvit pro révu, aniž bych se nutně musela uchýlit k jakékoli personifikaci. Zahrnutí mimolidského světa do světa sociálního a mezi aktivní činitele přímo na plantážích zdůrazňují i Haraway a Tsing. „*I think it is also important to include the forced labor of nonhumans – plants, animals, and microbes – in our thinking.*“ [Haraway; Tsing, 2019: 6] „*I don't know how many of you out there are social scientists as I am, but what gave us the crazy idea that sociality was limited to humans?*“ [Haraway; Tsing, 2019: 13] Faktem je, že réva na vinici na rozdíl od člověka tráví 24 hodin denně nejen po celou sezonu, ale i po celý rok i několik let, a musí tedy odolávat stejným výše uvedeným problémům spojeným především se změnou počasí včetně extrémních jevů. Na vlny veder či nebyvalé zimní mrazy tedy réva také nějak odpovídá, stejně jako na ně reaguje člověk. Zajímavé je, že co je v tomto směru pozitivní pro práci člověka, může být pro práci révy negativní a naopak. „*Dopoledne se pracuje dobře, protože jsme na celkem stinný části vinice, a protože dnešní ráno je „chladnější“.* Pavel přichází za náma, říká, že ohledně růstu rostliny a pěstování vína je tohle nešťastný místo ve stínu, a jde zase pryč.“ [Terénní deník, 11.8.2020] Další příkladem může být i situace na začátku léta, kdy jsem při vyvazování komentovala méně rozrostlé keře ve spodních řádcích pole slovy „tady už je to lepší“, protože bylo jednodušší je vyvázat a nebylo s nimi tolik práce, přičemž jsem si neuvědomovala, že je to důkaz toho, že se v těchto řádcích v půdě drží méně vody a réva zde tedy mnohem méně prosperuje... Vzhledem k tomu, že jsem na toto “vnímání” révy, její „aktivní“ roli či přímo její aktérství a vztahy s ostatními aktéry narážela při pobytu v terénu i rozhovorech s vinaři mnohokrát, věnuji se tomuto tématu více s pomocí konceptu teorie sítě aktérů dále v kapitole 4.3.2.

Jak jsem popsala výše, můj pobyt v terénu na vinici Grébovka se z většiny skládal z práce přímo na vinohradu ve všedních pracovních dnech. Grébovka je však i **kulturním prostorem** a pořádají se zde pravidelné i nepravidelné akce, kterých jsem se také měla možnost zúčastnit.

Den, který se na Grébovce vymyká, je pátek, kdy se Sklep Grébovka otevírá veřejnosti. Prodává se zde výhradně místní víno a lidé tak mohou vstoupit do vinice, která je běžně uzavřená, a ochutnat víno, které se na tomto místě pěstuje i zpracovává. Dle mého názoru se jedná o skvělý příklad lokálnosti a unikátní příležitost pro místní obyvatele poznat část jejich města nejen zrakem, ale i chutí. Během pobytu v terénu jsem se několikrát účastnila těchto “oteváraček”, při kterých mou prací bylo mýt sklenice a případně nalévat víno, pokud bylo potřeba. To, jak daný večer zrovna vypadal a jak se odehrával, bylo závislé především na počtu příchozích. I tady hrálo velkou roli počasí, jelikož lidé zpravidla rádi přicházeli za pěkného počasí, kdy si mohli víno vychutnávat venku mezi rozrostlou révou spíše než uvnitř v prostředí relativně stísněného sklepa.

„Během dne mi od Pavla přišla zpráva, jestli bych nemohla přijít dřív, asi v 16:30 (místo v 18), kdyby se prý zbláznili s burčákem. Říkala jsem si, že tam asi už v tu chvíli je hodně lidí a že to teda večer bude asi masakr. Nakonec jsem přišla před pátou a už docela dost lidí sedělo venku i vevnitř a dávalo si burčák. Postupně jich přišlo víc a víc, až už nám skoro zase došly skleničky. Pak ale asi v půl osmý začalo brutálně pršet, venku byl úplnej mordor, a tak spousta lidí utekla domu a zbytek se nacpal dovnitř a do malýho zastřešenýho prostoru venku. Uvnitř lidi posedávali i na zemi, hrozně nahlas si povídali a do toho tam chvílema brečelo dítě nebo štěkal pes. Bylo to trochu šílený a mně ani nevadilo, že jsem měla kolem sebe asi 40 skleniček na umytí, který mi tam utíkající lidi postupně nanosili – prostě jsem se ke všem otočila zády, začala jsem s mytím a myslela jsem si na svoje. (...) To už venku nebyl skoro nikdo jinej, ale pořád tam byli nějaký dva totálně opilí mladý chlapi, který se o něčem bavili a motali se u toho, občas něco řekli i nám a pak se jeden strašně poblil přímo před vchod do Sklepa. Na to poodešel do vinice a čekal, že přijde druhý kolo. „Doufám, že v pondělí na tohle místo zrovna nepůjdu pracovat,“ blesklo mi hlavou.” [Terénní deník, 28.8.2020]

Během těchto večerů jsem měla možnost pozorovat především měnící se chování zákazníků po první a dalších sklenicích vypitého vína či burčáku. Zároveň jsem zaznamenala, že se mnoho návštěvníků vrací pravidelně, a to nejen pít víno, ale i debatovat s vinařem, a že si z těchto pátků na Grébovce vytvořili určitou tradici. Otevírací doba pouze jeden den v týdnu a pouze po určitou část roku (jakmile je již sezona a dokud je ještě víno na prodej) přitom na celou akci vrhá určitý stín nevšednosti, a zároveň je jedním ze znaků ukazujících to, co jsem se následně dozvěděla i při rozhovorech s vinařem. Neplatí zde koncept nalákání mnoha návštěvníků (turistů?), prodeje drahého vína a vydělání spousty peněz, jako spíše právě možnost ochutnat víno, které se pro většinu přicházejících pěstuje “za barákem” či prostě tvoří součást jejich města. Je to možnost, jak nahlédnout do každodenního rytmu vytváření vína na Grébovce.

Poslední zajímavou akcí, které jsem se účastnila, bylo Vinobraní na Grébovce na konci září 2020. Většina akce se konala přímo v Havlíčkových sadech kolem Gröbovy vily a stánek před Sklepem tak navštívili jen ti, kteří o něm věděli nebo kteří se šli projít k vinicím a na Sklep v podstatě náhodou narazili. Při dopolední přípravě stánku jsme si povídali o tom, jak se akce podobného typu za posledních několik let změnila – hlavním lákadlem prý už často není burčák a víno, ale spíše doprovodný kulturní program, stánky s jídlem a popřípadě i pivem. Při prodávání burčáku jsem se poté v konverzacích s příchozími ujistila, že je to zřejmě pravda. *„Všichni zákazníci, kteří se u našeho stánku stavili, nadávali, že burčák nahoře je u všech stánků od stejného dodavatele a že chutná jako hnusnej mošt. Náš burčák byl pro ně prej jak balzám na duši. Bylo nám příjemný to poslouchat, a ještě při tom ty méně informovaný ujišťovat, že je z místní vinice a že jsme ho v úterý vlastnoručně sesbírali.”* [Terénní deník, 19.9.2020]

Díky těmto interakcím jsem si v tu chvíli ještě více uvědomila, jak moc je toto místo ztělesněním lokální produkce se vším všudy, a že návštěvníci těchto akcí dokážou tuto lokálnost a opravdovost ocenit.

4.3.2 Jaké jsou odpovědi na sucho na pražských vinicích a v jakých souvislostech se tyto odpovědi utvářejí?

Z mého výzkumu vyplynulo, že vinaři spravující pražské vinice, které jsem v rámci výzkumu navštívila, pociťují sucho v různých obdobích a chvílích v různé míře – přítomnost tohoto jevu na těchto vinicích nelze nijak zobecnit či shrnout. Když jsem se zároveň ptala, zda je sucho v něčem dobré, a uváděla jsem názory, se kterými jsem se setkala v médiích, a které předkládám na úplném začátku této práce (např. že v České republice bude díky globálnímu oteplování tepleji a bude zde možné pěstovat teplomilnější odrůdy), dozvěděla jsem se zřejmě jediné opravdové pozitivum, a sice že se v případě sucha na vinici používá méně chemikálií, jelikož se nemusí aplikovat herbicidní postřiky v pásu kolem révy, které se zde normálně používají, aby révě nic nekonkurovalo [rozhovor č.2]. Jinak jsem dostávala spíše odpovědi jako „*Když je sucho, je méně práce.*“ [rozhovor č.5], „*Sucho je ideální pro lempla.*“ [rozhovor č.1] či „*Tady nejde o teplo, tepla tu máme dost.*“ [rozhovor č.4], a z těchto odpovědí tedy soudím, že v očích vinařů, se kterými jsem měla možnost vést rozhovory, **sucho a změna klimatu do vinohradu žádné výrazné pozitivní aspekty nepřinášejí.**

Dále mohu díky mému výzkumu reflektovat, že při přizpůsobování se měnícím se klimatickým podmínkám využívají vinaři (či správci těchto vinic) způsoby běžné pro zemědělsky obdělávanou krajinu, diskutované v kapitole 3.1.1 *Zemědělské sucho*, jako je **postupné zařazování odolnějších odrůd** či **budování závlah** a snaha zadržet vodu v půdě pomocí **zatravnění meziřadí a pěstování meziplodin**. Z výzkumu je však dále jasné, že při realizaci těchto změn nezáleží pouze na faktorech uvedených výše v kapitole o suchu, jako jsou srážky, teplota vzduchu či zásoba vody v půdě, ale na **širší síti faktorů**, které se pokusím popsat níže na základě již zmíněných kategorií: stálost, která se mění na základě provázanosti.

4.3.2.1 Fáze prací na vinici jsou stejné, ale mění se na základě provázanosti s počasím

„*Každý rok je jiný, a každý rok je stejný v tom co děláme – ale v jiném čase.*“ [rozhovor č.2]

Vegetační cyklus révy vinné začíná tzv. slzením, při kterém na keři vytéká z řezných ran míza, pokračuje rašením, růstem letorostů, listů a hlavního stonku. Keř poté kvete a postupně vytváří hrozen, na kterém vyžívají bobule. Na podzim pak listy opadávají, čímž je vegetace révy ukončena

a réva vstupuje do tzv. období dormace, tedy zimního klidu, dokud nepřijde jaro a celý cyklus se znovu nerozpohybuje [Pavloušek, 2011: 94].

Práce na vinohradu probíhá v jednotlivých fázích v rámci každého roku, tedy sezony, a odvíjí se od vegetačního cyklu révy vinné. Práce vinohradníka tak vyžaduje blízké soužití s přírodou. Během zimního klidu révy probíhá zimní řez, který je možné charakterizovat jako „*odstranění části rostliny ke správné regulaci jejího růstu, k zesílení nebo zeslabení, a k zajištění plodnosti v následujícím vegetačním období*“ [Pavloušek, 2011: 186]. Vinař tímto způsobem zjednodušeně určuje velikost keře a množství práce s ním v dalších fázích cyklu. Během vegetace poté probíhají především tzv. zelené práce, které mají vliv na kvalitu hroznů, jejich zdravotní stav a celkový výnos. Do zelených prací patří například osečkování, tedy řez nebo zkracování letorostů, kterým je možné nasměrovat více živin k hroznům, či částečné odlistění kolem hroznů, jenž se provádí za různými účely – například lepší aplikace postřiků na hrozny či dosažení vzdušných a prosluněných podmínek kolem hroznů [Pavloušek, 2011: 204]. Na vegetační cyklus révy je zásadně vázána i ochrana proti chorobám a škůdcům, tedy především aplikace postřiků do vinohradu.

V souvislosti se stále se opakujícími fázemi růstu révy a činnostmi vinohradníka, které se s tím pojí, jsem se setkala s představou **standardního/normálního roku**, pomocí níž vinaři vyjadřují sled prací na vinohradu, jejich pravidelnost a jejich každoroční opakování. „*(...) takovej ten standardní klasickej rok končí sklizní, poté je podzimní hnojení, eventuálně úpravy – zemní úpravy, úpravy – vyvázání tyčí (opěrnejších bodů) a tak dále. Pak pochopitelně zimní řez a vyvazování. Vyvazováním vlastně končej ty zimní práce (...)*“ [rozhovor č.1] Jako normální rok vinaři nicméně nevnímají pouze pravidelnost vegetačního cyklu révy. Vnímají tak i ty roky, kdy se z jejich pohledu „normálně“ střídá počasí, a kdy nenastávají žádné extrémy. Jednotlivé sezony si poté vinaři dobře pamatují a popisují je podle toho, jaké větší či menší odchylky od normálního roku na vinici zažili. „*(...) čtrnáctka, ta byla ještě taková studenější, ale ta patnáctka, tam už ta sezona – tam už byl teplý únor, (...) patnáctka, šestnáctka, už ta patnáctka vlastně bylo znát už na tý révě že už trošku začíná bejt vystresovanější víc, šestnáctka potažmo sedmnáctka tam už to bylo hodně alarmující, když počítám tu sezonu 18/19, no tak ta se držela jenom listovým hnojivem, to řeknu narovinu, tam ta voda nebyla (...)*“ [rozhovor č.1] „*Čtrnáctka, to byl relativně normální rok, naprosto průměrný, patnáctka a šestnáctka, klasický suchý rok – tam už se to začalo stupňo at, protože vlastně nic nenahradilo ten deficit – ať už nějaká zimní vlaha nebo nějaký dlouhodobější deště, takže tam už se to začalo projevovat. Sedmnáctka byl průměrný rok, naprosto, tam více přšelo, ale nebylo to tak dramatické. Osmnáctka – to byl asi nejsušší rok, který jsem tady zažil (...)* Devatenáctka, jak to nazvat – spíše lepší rok z pohledu srážek, jako nevýrazný ani tak ani tak. A dvacítko – návrat k normálu zase srážkově bych řekl.“ [rozhovor č.2]

Stejně jako je cyklus práce vinohradníka provázán s vegetačním cyklem révy, je život révy provázán s cyklem počasí během roku. A právě počasí způsobuje proměny v každoročně stejných

fázích práce na vinohradu. Práce vinaře tak vyžaduje nejen blízké soužití s přírodou, ale i neustálou nutnost reagovat na změny související s počasím, a především správné **načasování** – ať už počasí nebo zásahů do vinohradu. To, že je někdy sucho nebo jindy až moc prší, totiž na vinici ještě nic neznamená. Má hlavně „*pršet, kdy má, a nepršet, kdy nemá*“ [rozhovor č.2,3,4]; těsně před sklizní má být přesně takové teplo, jaké být má, protože i jen několik dní velkých veder či nedostatečného tepla a dešťů může způsobit, že úroda bude buď „nedozrálá“ – tedy s nedostatečným cukrem, a nebo se budou sklízet hrozinky [rozhovor č.2]; postřiky proti plevelu se musí aplikovat těsně předtím, než začnou rašit první lístky révy, protože kdyby se tak stalo o pár dní dříve, tráva by stihla znovu narůst, a kdyby o pár dní později, mohly by se postřikem zničit i zelené části révy [rozhovor č.3]; odlišování a osečkování se musí přesně naplánovat, protože když se udělá příliš brzy, hrozny se mohou spálit, a když příliš pozdě, „stane se z vinice prales“ [rozhovor č.1]...

„(...) *když prostě víš, že když to do tejdne nepostříkáš, tak prostě že je to průser, a ten průser ti pojede až do konce roku. A ona je třeba půlka června že jo. A ty víš, že pak bude červenec, srpen a třeba to celý shnije, bude to hmusný, bude to volezlý plísni, tak se tě budou ptát „jé a jako proč je to volezlý plísni?“ ...no a člověk teda má spíš v sobě to, že jako MNĚ to pak vadí, chodíš kolem toho, vidíš to zblízka, a vono když člověk vidí plísni napadenou révu a furt ty zelený práce co se s tím musí dělat, je to deprese, je to fakt deprese. Když člověk třeba ví, že 4 dny stačily, bejt vo 4 dny rychlejší a situace byla úplně jiná...“ [rozhovor č.1] Uvedený úryvek dokládá zároveň i fakt, že provázanost charakterizuje práci na vinici také v tom smyslu, že jednotlivé fáze ve vegetačním cyklu zásadně ovlivňují fáze následující, a proto pokud vinař v nějaké fázi cyklu nakládá s révou nevhodně, nebo ne úplně ideálně, následky bude pociťovat v celém zbytku sezony.*

Povahu prací na vinici bychom tedy mohli shrnout jako sled činností, které jsou úzce provázány s vegetačním cyklem révy a s počasím během roku. Fáze prací na vinici jsou každý rok stejné, nicméně mění se v tom, zda probíhají dříve či později, což závisí na počasí. Pro průběh „normálního roku“ na vinici je důležité správné načasování počasí i zásahů do vinohradu – nesprávné načasování by mohlo způsobit problémy po celý zbytek sezony.

4.3.2.2 Lokální podmínky jsou stejné, ale mění se na základě provázanosti s podnebím

Mezi vinaři i milovníky vína je rozšířený termín *terroir*, který se pojí s chutí vína a lokálními podmínkami vinice. *Terroir* je termín pocházející z francouzštiny (*terroir* = půda, země) označující „*Stanoviště pro pěstování se všemi faktory, které na révu vinnou v přírodních podmínkách působí. Nejdůležitější složky terroir tvoří geologické podloží vinice a z něho vyplývající půdní předpoklady, topografické parametry vinice a klima.*“ [Pavloušek, 2011: 103]. *Terroir* ztělesňuje místní podmínky k pěstování révy a odráží se v chuti vína – výsledné víno tak ztělesňuje přirozené

prostředí, ve kterém se réva pěstovala. *Terroir* tedy vytváří specifický charakter daného vína, jenž je ve vinařské kultuře oceňován.

I každá vinice v Praze tedy má své *terroir*, které se skládá především z půdních předpokladů, topografických parametrů vinice a klimatu. Podmínky pro pěstování vína v Praze jsou však navíc ovlivňovány i tím, že se tyto vinohrady nacházejí ve městě. Na jedné straně na těchto vinicích fungují podobná pravidla hospodaření jako na velkých vinohradech na venkově, na druhé straně jsou součástí velkoměsta a mají tedy specifické podmínky a jsou na ně kladeny specifické nároky. Výroba vína je zde jen jedním z více důvodů, proč jsou tyto vinice vysazovány a proč je o ně pečováno, a může to být až druhotná činnost. Na těchto vinicích je totiž důležitá také **estetika** – tyto vinice jsou často součástí parků, zahrad či památkově chráněných území, a musí se tedy na nich hospodařit tak, aby splňovaly estetické nároky takových míst. Účel pražských vinic tedy není (jen) ekonomický, ale spíše právě okrašlovací či kulturní. Pražské vinice jsou místem mnohých akcí, například vinobraní, či součástí turisticky navštěvovaných míst, a poskytují tak naší společnosti i **kulturní služby** v podobě možnosti rekreace, estetického zážitku či ztělesňováním symbolické hodnoty z hlediska historie, o které se zmiňuji výše v kapitole 3.2.1.1 *Pražské vinice*.

„A druhá věc je – jsme parková vinice, což jako...takovej ten vzhled tý parkový vinice je důležitěj, tak výroba vína vlastně není zas tak...je vlastně navíc. My řešíme vlastně tu kvalitu s ohledem na tu výrobu vína, kdybysme dělali jenom tu parkovou vinici, pak se udělej burčáky a šlo se domu a tak dále, tak vodpadne dost starostí během tý sezony. (...) Takže říkám, nevím nakolik jako my sme tady etablovali tu výrobu vína, že tady je, že je to spíš taková třešnička na dortu, já si myslím asi, že to je JENOM třešnička na dortu než že by se tady jako začlo seriozně si hrát na větší vinařství, jo. To si myslím, že je asi blbost, protože tady to má bejt jako spíš takovej přívěšek k tomu, ale ne nějaká stezejní věc. Aby sem lidi přišli, vochutnali, podívali se, jak to tady vypadá a tak dále. (...) ta limita je tady jasně daná, co tady můžem nebo nemůžem, a priorita prostě je, aby ta vinice měla ně ej look, aby měla ně ou perspektivu, aby měla ně ej výraz. Aby dokreslovala ten park a plus můžeme tady vochutnat to víno.“ [rozhovor č.1]

Z velikosti vinic v Praze a způsobu možné výsadby révy plyne další specifikum, a sice nutnost **ručního obdělávání** těchto vinohradů. Tento fakt klade na vinaře značné fyzické nároky a leckdy práci na vinici komplikuje, nicméně není jen faktorem negativním, což vystihuje následující citace z rozhovoru. *„Ale zase – trochu nám tady chybí taková ta možnost tý větší mechanizace, bejt jakoby razantnější, všechno se dělá ručně motyčkama, rejčem, možná tou varinou, ale...i to je ten limit, kterej to místo dělá zajímavym. Že prostě tady nejezděj velký kombajny, ale nemůžeme prostě chtít věci, který dokážou voni – ně ý hluboký rytí, ty operace jdou pomalu, musej se fakt jako pečlivě plánovat, aby se člověk na tom nesesdřel nebo nezjistil, že to prostě nedá, že to neudělá, že to nestihne.“ [rozhovor č.1]*

Výše zmíněná lokální specifika v podobě povahy, funkce a topografických parametrů městských vinic můžeme označit za víceméně stálá. Podmínky pro pěstování révy se však mění v provázanosti s klimatem a jeho změnami. **Klima** je jedním ze základních stavebních kamenů každého *terroir*. Z vinařského pohledu je klima v případě vinic v Praze výrazně ovlivněno svou městskou lokací. „*Jednak, říkám, výjimečnost je v tom, že my tady nezmrzneme, nám tady topí Praha, ale bohužel prostě proč nad Saharou neprší – protože je tam vedro. Takže Praha tím, že tady je průměrná teplota o něco 2-3 stupně v průměru vyšší než na okraji Prahy, tak způsobuje to, že ty deště prostě nás trochu míjejí, a pokud prší, tak prostě zlomyslný český počasí – prší, když to kvete, a prší, když to zaměkká, to znamená podporuje to pochopitelně tu hnilobu (...)*“ [rozhovor č.1] „*Ale zase si užíváme vlastně ten říká se tomu „teplý ostrov“, jakoby to městské klima. To klima velkoměsta, že tady máme mnohem tepleji než na jižní Moravě, takže nám tady mnohem lépe dozrávají ty hrozny (...)*“ [rozhovor č.2]

Mění se klima lokální podmínky dlouhodobě pozměňuje a vinaři na tyto skutečnosti reagují především skrze adaptační mechanismy. Sucho je na každé vinici jinak závažné téma podle toho, zda je k němu vinice více či méně náchylná především z hlediska půdy. I na zdánlivě malé lokalitě, jako je jedno město, jsou dopady klimatické změny a dopady sucha rozdílné a v souvislosti s tím se liší i míra akutnosti reakce, jež v tomto případě nezáleží jen na názoru a pocitu daného vinaře, ale i na vnímání akutnosti vlastníky daných vinic (především města). „*Většinou vždycky to sucho, to urputný sucho dvou/tříletý vlastně jakoby ty lidi trochu popostrčí...*“ [rozhovor č.1] Akutnost je zde častěji reflektována ne na základě předpovědí, ale až po zkušenosti extrému, což značně ztěžuje ono **načasování** včasné a vhodné reakce na sucho.

Obecně vinaři v rámci reakce na sucho volí způsoby běžné pro zemědělsky obdělávanou krajinu, které uvádím výše v kapitole 3.1.1. Jedná se o adaptace skrze pozemkové úpravy – zatravnění meziřadí a ponechávání posklizňových zbytků, adaptace skrze plodiny a odrůdy – výběr hlubokokořenících odrůd, a adaptace v oblasti agrotechniky – snaha zadržovat vodu v půdě pomocí pěstování meziplodin (v případě těchto vinic především pěstováním jetele) a používáním vhodných hnojiv. „*Vlastně co můžem že jo z té révy, vlastně listí kompletně i to slabý réví se tady nechává, vynáší se jenom to vyzrálý réví na jaře vždycky po řezu se jako ta organická hmota tady nechává v co největší míře, takže si myslím, že jako ta půda není špatná. Jediný hnojivo, jak říkají známí z Čechu, „chybělo nám jediný hnojivo, a to byla voda“.*“ [rozhovor č.1]

Všechny tyto metody pomáhají bojovat se suchem, ale přináší spolu i problémy či další výzvy například v podobě větší pracnosti při aplikaci vhodných hnojiv a udržování meziřadí, či paradoxy při výběru odrůd, kdy hlubokokořenící jsou sice schopny hledat hlubokou podzemní vodu, ale na druhou stranu nejsou schopny dostatečně využít povrchovou vodu z dešťů či závlah při obdobích sucha a nedostatku zásob vody podzemní.

Velkým tématem jsou v souvislosti s pěstováním vína **závlahy**. V mém výzkumu jsem se setkala se dvěma možnostmi ohledně závlah na vinicích – buď už na vinici v současné době vybudovány jsou (zpravidla kapénkové), nebo se o nich jedná a jejich vybudování je v plánu v blízké době. Pražské vinice, které vznikají nyní nebo vznikly v posledních několika letech, už byly se závlahami vybudovány rovnou (například na Vítkově či v zoologické zahradě). Pocit jejich akutnosti vyplývá především z extrémního sucha mezi lety 2015–2017, přičemž na vinicích, kde je problém sucha znatelný, jsou vnímány jako něco, bez čeho se v budoucnu zřejmě nepůjde obejít. Na ostatních vinicích jsou pak závlahy vnímány jako určitá jistota, která se bude dát použít v případě nutnosti – v případě extrémního sucha, jehož byli vinaři svědky ve zmíněných letech.

Jakmile už je tedy závlaha vybudovaná, vinaři ji vnímají jako určité pojištění do budoucna. Negativním rysem závlah však může být (kromě jejich finanční náročnosti) i náročnost na dostupnost vody. Tam, kde je v plánu brát vodu například z retenčních nádrží, se může stát, že v případě extrémního sucha budou nádrže vyschlé, a bude nutné přistoupit k užívání řádové vody. A v tom případě se provoz závlah může značně prodražit nebo může být zakázán právě kvůli extrémnímu suchu a nutnosti s vodou šetřit. V tom případě by tedy došlo na paradoxní situaci, kdy by za vysoké finanční náklady byla vybudována závlaha kvůli suchu, ale právě kvůli suchu by se nemohla použít.

V souvislosti se závlahami a pěstováním vinné révy ale vyvstává ještě zajímavá otázka související s výše definovaným pojmem *terroir*. *Terroir* jsou vlastně místní podmínky, a *terroir* se tedy odráží v chuti vína – výsledné víno ztělesňuje přirozené prostředí, ve kterém se réva pěstovala. Závlahy do přirozeného prostředí nepatří, nicméně výslednou chuť vína ovlivní, a víno tak z určitého pohledu ztrácí jeden z aspektů, které ho charakterizují a díky kterým je jedinečné. Zároveň závlahy mohou způsobit to, že se réva takzvaně „rozmazlí“ – zvykne si na povrchovou vodu, která je jí pomocí závlah dodávána, a přestane se snažit hledat tu podzemní pomocí svých hlubokých kořenů. Vinaři se tedy shodují v tom, že by se závlaha neměla zneužívat a využívat příliš. *„Každou rostlinu můžete rozmazlit a každou rostlinu můžete týrat ((smích)). Samozřejmě. Ale réva, teď to řeknu asi blbě, ale réva se nesmí rozmazlovat, abyste z ní dostala opravdu to optimum, to ztělesnění terroir. To dostanete ve chvíli, kdy tu révu přestanete rozmazlovat nějakajma super nadměrnejšma živinama, vodou a tadytěma kravinama. (...) Jestli chcete mít osobité víno, tak rozhodně bych nepoužíval každou chvíli kapkovou závlahu, abych měl super nalitý hrozny. A tak dál a tak dál. Je to prostě hloupost si myslím. A v našich podmínkách, když máte normální rok, tak proč. (...) Ale pro tu jistotu, když by se opakovaly právě ty výsušné roky, tak budu rád, když ji tady budeme mít. Protože potom jde zase réva o kejhák ((smích)).“* [rozhovor č.2]

Révu je tedy nutné nechat pracovat samu o sobě, ale zároveň kolem ní vytvářet systém, který zajistí, že kdyby se vyskytl nějaký nepředvídatelný problém, je „pojištěná“.

4.3.2.3 Aktéři na vinohradu jsou stejní, ale jejich role a aktivita se zčásti mění na základě provázanosti spolu navzájem

„Mezi vinohradníky se stále vedou diskuze, zda terroir ovlivňuje také činnost člověka – tedy agrotechnické zásahy ve vinici. Jelikož tyto zákroky přímo působí na mikroklima vinice, je vhodné je považovat za součást terroir.“ [Pavloušek, 2011: 104]

Záleží na názoru každého jednotlivce, zda do *terroir* a s ním související charakteristiky vína zařazuje i *savoir-faire* (tedy určité dovednosti) vinaře, případně i tradici a historii vinařství. Tak jako tak je však **osoba vinaře** při obhospodařování vinohradu stěžejní a důležití jsou i další aktéři, kteří na vinohrad vstupují.

Jelikož jsou pražské vinice z velké většiny **vlastněny městem (anebo alespoň jiným soukromým vlastníkem, než je vinař)**, jsou vinaři, kteří se o ně starají, „pouze“ správci těchto vinic – ten, kdo se o vinici stará a je s ní v každodenním blízkém kontaktu, není zároveň jejím vlastníkem, a ačkoliv má relativně volnou ruku v hospodaření, jelikož je to právě on, kdo jí nejvíc rozumí, nemůže rozhodovat například o financích a jejich investici do vinohradu. Při výběru způsobů adaptace na sucha vlastníci vinice ovlivňují především dostupnost finančních zdrojů a vyjednávání jejich uvolňování. V mém výzkumu se vinaři shodovali na tom, že pokud je vinice vlastněna soukromým vlastníkem, finanční zdroje většinou mohou být uvolněny ihned, jakmile se vlastník pro nějaké opatření rozhodne nebo vinař nějaké opatření doporučí (například závlahu). Pražské vinice jsou ale z většiny vlastněny městem, a tak nejenže mají zdroje omezené touto povahou vlastnictví, ale navíc je jakékoli vyjednávání zdlouhavé, což (i dle názorů těchto vinařů) plyne z „těžkopádné“ povahy české státní správy a faktu, že lidé (a v tomto případě konkrétně úředníci) jsou obecně ochotni řešit nějaký problém, až když jsou svědky jeho extrémní podoby.

Réva se vysazuje na desítky let a v případě vinic v Praze se nezřídka vinaři, kteří se o ni za tu dobu starají, mění. Zároveň z povahy vegetačního cyklu révy plyne, že je na vinici v některých fázích roku mnohem více práce než v jiných. A tak se značně liší například zima, kdy je réva ve fázi klidu, a přelom jara a léta, kdy réva bují, pučí a roste a na vinici je třeba relativně rychle odvést určitou práci, dokud se réva nedostane do své další fáze. V tomto čase jsou na vinici mnohdy potřeba i **další pracovní síly v podobě brigádníků**. Podobně je tomu i v čase sběru na začátku podzimu, kdy je třeba sesbírat hrozny v určitém čase, kdy jsou ve své nejvhodnější vyzrállosti. V takových případech pražské vinice slouží dokonce různým větším či menším firmám, které zde jako **teambuildingovou** aktivitu pořádají sběry hroznů pro své zaměstnance.

Jak již bylo řečeno výše, pražské vinice jsou zpravidla obdělávány ručně, a tak je kultivace vinice závislá na schopnostech daného vinohradníka, jeho fyzických silách a jeho rozhodování.

Schopnosti vycházejí především z dlouholetých zkušeností, na které se vinaři spoléhají, a z jejich každodenního blízkého kontaktu s vinicí, díky němuž jsou svědky jakýchkoli změn, a mohou na ně adekvátně reagovat ve správném načasování, které bylo diskutováno výše. V rámci tohoto načasování je stěžejní **rozhodování** vinaře. Vinař se musí neustále rozhodovat, zda je správný čas pro tu či onu aktivitu, zda a kdy přesně do révy zasáhnout, nebo zda ji nechat svým přirozeným pochodům. „Zase na druhou stranu to mikroklima je takový, jaký je, takže je otázka, jak si s tím člověk na tom vinohradu poradí, jsou to takový vždycky, já tomu říkám větší menší prohry, jo. ((smích)) Nikdy to není vítězství, je to větší menší prohra. Pokud je krásná sezona a pak třeba začátkem září prší tady tejdén v kuse, tak se hrozny začnou nalejvat, praskat, že jo ta pružnost tý bobule už není, takže prostě to začne nahnívat, a pak se člověk musí rozhodnout že jo prostě, co zachrání, jestli se to vyplatí zachránit na víno, nebo jestli se neudělá burčák a nepude se domu – i ta varianta tady je. To je prostě na každým.“ [rozhovor č.1]

Právě kvůli fyzickým nárokům, které se s touto prací pojí, a nutnosti neustále se rozhodovat (a případně později čelit svým špatným rozhodnutím), hodnotí vinaři svou práci jako náročnou psychicky i fyzicky, a nachází v ní jak zajímavost a překvapivost (především právě tím, jak je každá sezona jiná díky/kvůli proměnlivosti počasí), tak stereotyp. „A to člověk třeba osečkuje nebo todleto a jako, mně to třeba tak nepřipadá, ale jde o to, jak je člověk k sobě zlej, jak na sebe umí být zlej a jak vodhadne co zvládne, co nezvládne. Taky třeba jedem s tím postřikovačem a já sem zase takovej, že prostě vim, že to bude hotový, tak to mě pohání. Aby to bylo hotový jo. Ale taky vobčas v tý půlce, jak člověk de a takhle dělá žejo, tak se ti to honí hlavou a jako ((smích)) říká si „já bych to zahodil!“ Teď jako já vim, kde musím zvednout nohu, abych nezakopnul, já přesně vim už jako, já za 35 minut budu tam a za 2 hodiny budu tam a nikdy to nebude rychlejší, protože to nejde. Nemůžeš přidat, musíš to prostě postříkat. Takže prostě vim, že jako za 3 hodiny budu míjet támhleto kytku a můžu říct, že jako než tu kytku minu, tak mám TAKOVOU depresi, protože prostě vim, že to sou 3 hodiny, ale zase...jako když vyjde počasí, tak ta sezona je vždycky výrazně jednodušší...“ [rozhovor č.1]

„Fyzicky je samozřejmě náročná, zvlášť když sundáváte ten rosič po několika hodinách, kdy ho nosíte v tom vinohradu – bez debat. A psychicky právě při tom dozrávání, při (...) vlastně od kvetení do sklizně i psychicky, že se snažíte nic nepodělat a tu révu dotáhnout do sklepa v optimální míře. (...) Takže v podstatě vždycky vim, co můžu očekávat, ale vždycky mě v něčem příroda překvapí. Takže je to hra na kočku a myš prostě no.“ [rozhovor č.2]

Z hlediska osoby vinaře a jeho rozhodování při reakcích na sucho jsem zaznamenala napětí a rozpor mezi předpověďmi a vlastními zkušenostmi vinaře. Vinaři se vyjadřují v tom smyslu, že příroda, a v jejich případě především sezona, je v podstatě neopanovatelná a nepředvídatelná, a že se předvídat ani nedá. Vinaři lety praxe zjistili, že předpovědím nelze věřit (dokonce uvádějí, že „zlomyslné“ české počasí se zpravidla chová přesně naopak, než jak se předpovídá), a spoléhají se

tak raději na svou zkušenost a bezprostřední kontakt s vinicí. Tomuto vztahu mezi různými typy vědění se věnuje americký antropolog James Scott. Scott rozděluje mezi tzv. vernakulárním (tedy domácím, původním, místním) a oficiálním věděním, přičemž zdůrazňuje, jak je důležité, aby to vernakulární nezmizelo, ačkoliv je ze světa čím dál více vytlačované. Vernakulární vědění vychází z lokální zkušenosti místa a času. Jak říká Kuřík v doslovu Scottovi knihy, vernakulární vědění „je žité vědění, které člověk získává komplexní zkušeností prostředí, které obydluje a v rámci kterého si kultivuje praktické dovednosti a zručnosti vhodné pro dané soužití a stává se s ním spjatý v komplexním spletní vicedruhových vztahů.“ [Scott, 2021: 234-235].

Domnívám se, že toto rozdělení vědění a život obou jeho typů lze nalézt i na vinici, a to právě i v kontextu sucha, a pokusím se své tvrzení níže vysvětlit.

Pro příklad vernakulárního a oficiálního vědění Scott využívá názvy cest. Podle něj se v každém jméně cest skrývá důležitá místní vědomost, a tak se může stát, že jedna cesta může mít dvě různá jména. Zároveň mnoho různých cest může mít stejné jméno, protože vernakulární názvy mají situační a podmíněný charakter. „Z Durhamu vede silnice směrem k městečku Guilford, které leží na pobřeží asi šestnáct mil jižně. My, co žijeme v Durhamu, říkáme té silnici „Guilfordská cesta“, protože je z toho poznat, kde skončíme, když se po ní vydáme. Na Guilfordské straně se té silnici ze stejného důvodu říká „Durhamská cesta“. (...) Okolní městečka (...) mají také své silnice vedoucí do Durhamu a všude se jim říká „Durhamská cesta“. [Scott, 2021: 72]

Scott tento systém vernakulárních názvů označuje jako „lokálně efektivní“ a poukazuje na to, že pro člověka zvenčí nicméně představuje nepřekonatelný problém – „Durhamská cesta“ totiž neoznačuje jasně konkrétní silnici. Mapy a oficiální silniční značení pojmenovávají silnici mezi Durhamem a Guilfordem „silnice č.77“. Tento oficiální název sám o sobě nedává smysl – nedozvíme se z něj, kam silnice vede, na druhou stranu nám dává tu nejkonkrétnější informaci například v případě nutnosti přivolání sanitky při autonehodě (užití názvu „Durhamská cesta“ by v tomto případě bylo více než matoucí) [Scott, 2021: 73].

Oficiální vědění je tedy důležité, ale nereflektuje místní podmínky tak, jako to dělá vědění vernakulární.

Stejně tak oficiální poznatky o pěstování révy jsou důležité, ale nereflektují místní podmínky. Oficiální poznatky o suchu a předpovědi sucha jsou samozřejmě důležité, ale nepoznáme z nich lokální problémy či souvislosti, které se s ním pojí. Sucho je zároveň jeden stejný problém, který ale pro každého (v tomto případě pro každou vinici a pro každého vinaře) znamená něco jiného (stejně jako pro každého znamená něco jiného „Durhamská cesta“). S tím souvisí i v podstatě neexistující obecná definice sucha (viz výše v kapitole o suchu).

Scott dále uvažuje o vernakulárních způsobech měření, jako je například „špetka soli“ či „náruč sena“. Tyto způsoby jsou značně nepřesné – pro daný účel však dostačující. Jiná vernakulární pravidla však mohou být přesnější než ta exaktní. Scott uvádí příklad sázení kukuřice – běžný rolnický kalendář udává přesné datum či údaje jako „po prvním květnovém úplňku“. Taková

pravidla jsou však určena obecně a nezohledňují lokální podmínky či změnu počasí/podnebí. Opačným příkladem je „*rada, kterou dal Squanto bílým osadníkům v Nové Anglii, když se ho ptali, kdy mají sázet kukuřici, tedy plodinu, kterou neznali. Prý jim řekl, aby kukuřici zasadili, „až budou listy na dubu velké jako uši veverka“.*“ [Scott, 2021: 75]. Toto pravidlo se naopak dá aplikovat všude, a vychází z pozorování přírody a vědomí, že události, které se na jaře dějí, se dějí postupně jedna za druhou, jen někdy dříve a jindy později.

A právě tímto způsobem popisují vinaři práci na vinici, na níž réva prochází stále stejnými fázemi v rámci vegetačního cyklu, avšak liší se doba, kdy do těchto fází réva vstupuje, a v souvislosti s tím se liší načasování prací na vinohradu. „*To znamená – já musím počkat tak, aby tráva byla co nejméně na vzestupu, ale réva ještě spala. Abych – optimálně den předtím, než se objeví první lističek na révě, sem udělal to ošetření. Abych nepoškodil tu révu, ale tráva jakoby zanikla. Aby se to co nejlíp načasovalo no.*“ [rozhovor č.3]

Scott dále mluví o oficiálním vědění, které je centralizované pomocí kontroly, a vyhovuje tak hierarchické moci. Jako příklad uvádí průmyslovou výrobní linku nahrazující vernakulární řemeslnou produkci. V rámci dělby práce je zde hlavní inženýr, který má moc a výrobu pod kontrolou, a pod ním je několik dělníků – nahraditelných pracovních sil. Nicméně i v tomto prostředí je tato představa centralizace veškeré moci přehnaná, jelikož i na výrobní lince je vernakulární vědění nezbytné a dělník, který zná konkrétní stroj a umí ho používat, se stal nenahraditelným [Scott, 2021: 76-77]. V souvislosti s vinicemi bychom jako hlavního inženýra, jenž má celý proces pod kontrolou, mohli označit vlastníka vinice. Ten ale zpravidla vinice neumí „používat“, a tak se právě díky svým zkušenostem a znalostem stal nenahraditelným vinař, který má ono vernakulární vědění. I on je ale do jisté míry nahraditelný, stejně jako onen dělník, protože z určitého pohledu vinař pouze hospodaří na vinné révě – je to ona, kdo je tím aktérem, který v místních podmínkách vykonává práci, a kdo se stává nenahraditelným. „*(...) problémy pro révu nejsou. Problémy jsou pro nás pracovníky, že právě nemůžeme použít žádnou mechanizaci. Samozřejmě, že bych si nejradši sednul do traktoru a jenom se tady projel traktorem a nechodil tady jako šílenec, to jsou problémy pro lidi. Ale jako já vdycky svým kolegům říkám, že lidi jsou zastupitelný a děláme to pro tu révu, takže (...) at' máknou!*“ [rozhovor č.2]

Moderní systémy oficiálního vědění s centralizovanou mocí mohou být podle Scotta často nejefektivnější řešení (například při výrobě letadel či úspěšném zvládnutí epidemii), nicméně se mohou dostat do zásadních potíží při střetu „*se vzpurnou přírodou nebo se vzpurnou lidskou náturou, jejichž složitost jim příliš nedochází*“ [Scott, 2021: 79-80]. Příkladem může být vysazování monokulturních lesů za účelem zvýšení dřevní hmoty na hektar (a zvýšení zisků) pomocí snadné kontroly a kácení ve správné chvíli. Střet tohoto „projektu“ s realitou přírodních zákonů, vazeb a vztahů měl však za výsledek zranitelný chátrající les bez jakékoli diverzity. Dalším příkladem může být Henry Ford a jeho snaha pěstovat kaučukovník (pro výrobu pneumatik) v povodí Amazonky. Nerespektoval ale nutnou podmínku pro růst kaučukovníků, a sice jejich roztroušenost ve smíšeném

lese, a vybudoval kaučukovníkovou plantáž. Výsledkem byly zranitelné chátrající rostliny, kterým nepomohla ani úplná změna taktiky a managementu. Okolní prostředí prostě nešlo přetvořit tak, aby vyhovovalo dané odrůdě kaučukovníku. [Scott, 2021: 80-82] „*Ted' si zkuste představit, jak by to vypadalo, kdybychom postupovali opačně: začali bychom podmínkami prostředí a podle nich bychom vybírali odrůdy, které se do dané niky nejlépe hodí.*“ [Scott, 2021: 83] Příkladem takového vernakulárního zemědělství jsou právě vinice. Ačkoliv může být výběr pěstovaných odrůd do určité míry reakcí na poptávku zákazníků, jednotlivé odrůdy révy vinné je možné pěstovat pouze tam, kde je pro ně vhodné prostředí – lokální podmínky jsou měnitelné jen do určité míry, a pro odraz autentického *terroir* je žádoucí spíše jejich respektování než jejich proměňování. „*Jako určitě víte, že na Pálavě se daří vlašákům, určitě víte, že na Znojemsku se daří sauvignonum a veltlínům, určitě tady z Prahy víte, že díky tomu břidličnému podloží se tady bude skvěle dařit ryzlinkům a rulandskému modrému. A tak dál a tak dál. Takže spíš by sem byl pro nějaký rádobý apelační systém nebo (...) já nejsem pro žádné systémy, ale rád bych, aby to bylo tak, že právě když pojedu na jižní Moravu pod Pálavu, tak tam pojedu za tím vlašákem a budu chtít ochutnat x vlašáků, protože tam jsou nejlepší. Proč je budu ochutnávat v Praze, když se jim nedaří? Když pojedu do Prahy, tak budu chtít ochutnat rýňá y a rulandský modrý, protože jsem se doslechl, že se tady pěstovaly už za Karla IV., tak proč ne. Když pojedu na Znojemsko, tak tam budu chtít ochutnat právě ten sauvignon. (...)* [rozhovor č.2]

V souvislosti s výše zmíněnými úvahami o moci a kontrole se objevuje otázka, zda má vinice rys oficiálních krajín kontroly a zda se dá plně kontrolovat. Vzhledem k její provázanosti s počasím, které je dle vinařů zpravidla „nepředvídatelné“, se její úplná kontrola zdá být nemožná. Rysy této kontroly se však dají nalézt už jen v tom, že „*réva je původně popínavá liána rostoucí v lese, a tato představa se od dnešních sadů kulturní révy vinné značně liší*“ [rozhovor č.4].

Scott dále aplikuje vernakulární vědění i do projektování měst. Vychází z toho, že pestré prostředí vyhovuje nejen rostlinám, ale i lidem. Transformace měst v západním světě v první polovině dvacátého století vedla oddělování jednotlivých sfér městského života a uniformitě – standardizované město mělo být plně standardizovaných bytů plánovaných pro standardizovanou rodinu. Města tak bylo snadnější naplánovat, udržovat a kontrolovat, ale nebylo v nich radostné žít. Hlavním cílem bylo, jak město vypadá, místo toho, jak v něm vypadá a funguje každodenní život. Jednomu cíli – efektivitě – se tedy vše podřídilo. Urbanisté si nicméně postupně uvědomovali, že lidský život nespočívá jen v efektivním shánění peněz a zaopatřením se potravinami, ale že je mnohem pestřejší, a že lidé chtějí žít v různorodém a živém prostředí [Scott, 2021: 85-90]. Takové prostředí v Praze spoluutváří právě městské vinice, které zdaleka nefungují jen jako místo, kde je třeba co nejefektivněji vypěstovat co nejvíce vína, ale naopak vytvářejí pestrou městskou krajinu, estetickou podívanou i prostředí pro trávení času a sociální a kulturní obohacení.

Vernakulární uspořádání města však není a nemá být opakem řádu a pořádku. Naopak funguje v rámci propracovaného funkčního řádu, jehož smysl je třeba pochopit. Scott tento rozdíl ilustruje

i na zemědělství. „Moderní „vědecké“ zemědělství upřednostňuje velké lány s jednou plodinou, často kvůli maximální možné uniformitě hybridní nebo geneticky modifikované, vysázenou v přímých řádcích tak, aby se mohla půda snadno kypřit a aby pak úrodu mohly sklízet stroje. Pomocí hnojiv, závlah, pesticidů a herbicidů jsou podmínky na poli nastaveny tak, aby co nejlépe vyhovovaly jediné odrůdě. (...) Takový přístup však nebere ohled na místní půdní podmínky, místní krajinu, místní pracovní sílu, místní nástroje a místní počasí, a je tak vlastně pravým opakem vernakulárního zemědělství.“ [Scott, 2021: 94] Pěstování vína je lokálními podmínkami v podobě půdy i počasí ovlivněno, stejně jako na něj má značný vliv pracovní síla a způsob hospodaření. Zároveň je však réva také vysázena v řádcích tak, aby se na vinici mohlo dobře hospodařit, a její růst je usměrňován hnojivy, pesticidy a závlahami. Na vinohradu se tak mísí vernakulární vědění s oficiálním, a nezbyvá než snažit se smysl řádu, na základě kterého funguje, pochopit.

Vinaři, její vlastníci i další pracovníci tedy vinici přetváří, působí na ni svou činností. Domnívám se, že to ale nejsou jen lidé, kteří zde fungují jako aktéři. Obhospodařování vinohradu nelze označit pouze jako práci vinaře (subjektu) s vinicí (objektem). Existuje pro to několik důvodů. Na vinici působí více aktérů, a to nejen v průběhu let, ale i v průběhu jednoho roku – jedné vegetační sezony, ať už se jedná o vlastníka vinohradu, brigádníky či nárazovou výpomoc v rámci teambuildingu. Zároveň réva jakožto rostlina žijící zpravidla několik (desítek) let mnohdy spočívá na vinic déle než vinař, který se o ni stará. Nejen z tohoto důvodu i réva sama působí jako aktér, stejně jako je aktérem počasí, které révu, vinaře i činnosti na vinici aktivně ovlivňuje. To, co se na vinohradu odehrává, je tedy změť činů, odpovědí, ovlivňování a souvislostí – stálých úkonů a jejich změn na základě provázanosti.

Problematice aktérství nejen lidí, ale i neživých entit a jejich vztahům a provázanosti se věnuje teorie sítí aktérů popsaná francouzským filozofem, sociologem a antropologem Brunem Latourem. **Teorie sítí aktérů** (Actor-Network Theory, ANT) je sociální teorie, která do předmětu svého zájmu neklade pouze člověka a lidskou společnost, ale i tzv. *nonhumans*, tedy neživé objekty/mimolidský svět/věci, které za aktéry původně brány nebyly. Dle Latoura je nezbytné i těmto objektům věnovat tzv. *social thought*, jelikož spoluutváří nejen svět, ale i přímo naši lidskou společnost. „*The main reason why objects had no chance to play any role before was not only due to the definition of the social used by sociologists, but also to the very definition of actors and agencies most often chosen. If action is limited a priori to what ‘intentional’, ‘meaningful’ humans do, it’s hard to see how a hammer, a basket, a door closer, a cat, a rug, a mug, a list, or a tag could act. They might exist in the domain of ‘material’ ‘causal’ relations, but not in the ‘reflexive’ ‘symbolic’ domain of social relations. By contrast, if we stick to our decision to start from the controversies about actors and agencies, then any thing that does modify a state of affairs by making a difference is an actor—or, if it has no figuration yet, an actant.*“ [Latour, 2005: 71] Podle Latoura bychom se tedy měli ptát,

zda neživý objekt nějak ovlivňuje jednání jiných aktérů a zda je možné tento vliv nějak reflektovat. Pokud je odpověď „ano“, jsou tyto věci aktéry – ne však v tom smyslu, že by jednání určovaly (samozřejmě nejednají tak, jako člověk), nicméně mohou jeho jednání umožňovat, podporovat, ovlivňovat, znemožňovat, mohou k němu vybízet nebo mu bránit a tak dále [Latour, 2005: 71, 72]. Latour proto navrhuje nahradit v tomto kontextu antropocentrický pojem „společnost“ širším pojmem „kolektiv“ – kolektiv v sobě totiž na rozdíl od společnosti zahrnuje i nelidské aktéry.

Teorie sítí aktérů zůstává kontroverzní, odpůrci⁸ kritizují například to, že se sociální vědci nevyjadřují vhodně o mimolidském světě a že by tuto práci měli nechat na přírodních vědcích či inženýrech, případně že Latour nás nabádá, abychom opustili všechny rozdíly mezi lidmi a mimolidským světem. Ať už jsou výtky kritiků opodstatněné či nikoliv, teorie sítí aktérů nám může pomoci rozumět propojení lidí, zvířat a věcí, fungování vztahů mezi nimi a vlivu, který na sebe mají. ANT popisuje aktéry a sítě, které v kolektivu vznikají.

V článku *Actor-Network Theory and methodology: Just what does it mean to say that nonhumans have agency?* [Sayes, 2014] Edwin Sayes rozděluje mimolidský svět do čtyř skupin a vysvětluje tak, čím věci či neživé objekty přispívají do sociálního světa:

- 1) jsou podmínkou pro existenci lidské společnosti,
- 2) jsou to mediátoři,
- 3) jsou to členové morálních a politických asociací,
- 4) jsou to aktéři ve sdružování.

Při mém pobytu v terénu jsem si postupně uvědomovala, že v rámci všech interakcí na vinohradu réva ztělesňuje silného aktéra, který určuje (či alespoň značně ovlivňuje) činnosti, které se na vinici odehrávají. Zaplétá se do každodenního fungování vinice a působí jako další aktant, jež vstupuje do vztahů s ostatními aktéry, nějak na ně působí a oni zase působí na ni. Její přítomnost na vinohradu je stálá, ačkoliv existence konkrétních keřů závisí na ostatních aktérech a vztazích mezi nimi, a mění se tedy na základě provázanosti s nimi. Příkladem může být proměna části pole, kdy po několika letech existence keřů vinař uzná, že zrovna na této části pole jsou náročnější podmínky pro růst révy nebo pro její následné obdělávání, a tak se rozhodne, že zde místo stávajících keřů vysadí několik řádků rezistentní odrůdy. Důvod k této změně plyne ze společného působení lokálních podmínek, počasí a podnebí, reakce stávající odrůdy révy a aktérství odrůdy rezistentní a rozhodnutí vinaře, a ztělesňuje tak síť aktérů, kteří se z části mění na základě provázanosti spolu navzájem.

Réva tak patří do skupiny **aktérů ve sdružování**, o kterých mluví Edwin Sayes [Sayes, 2014: 140–141]. Tato kategorie odráží celý koncept teorie sítí aktérů, jelikož neživé objekty definuje nejen jako aktéry samy o sobě, ale především jako součást oněch *sítí*. „Any actor – which, of course,

---

⁸ Např. Collins and Yearley [1992], Amsterdamska [1990]

includes nonhuman actors – is seen as necessarily a part of a more or less structured network.“ [Sayes, 2013: 140] Taková síť může vypadat jako výše zmíněná interakce lokálních podmínek, meteorologických vlivů, odpovědí révy a rozhodnutí vinaře. Neživí aktéři jsou tak neoddělitelně spojeni s ostatními aktéry, vstupují s nimi do vztahů a interakcí. Podle Latoura je každé jednání nebo každá akce interakcí, jež je sdílena různými aktéry a ontologiemi v různých časech a místech a v různém trvání. [Latour, 1996: 239]

Síť aktérů na vinici tedy tvoří réva (určována svými vegetačními fázemi), lokální podmínky, počasí a podnebí, vlastníci vinice a lidé, kteří se o vinici starají či ji jakkoli spravují (a to i jen krátkodobě či dočasně). U všech těchto aktérů lze reflektovat, že mají vliv na jednání ostatních. Otázkou poté zůstává, do jaké míry je aktérství jednotlivých částí této sítě vítáno či nikoliv. Například přehnaná péče vinaře, navíc s využitím moderních technologií, může zastínit charakteristické *terroir* výsledného vína – révě by se tedy měly do jisté míry nechat „*drsný podmínky*“ [rozhovor č.2] a neměla by se příliš rozmazlovat. Na druhou stranu se péče vinaře stává nezbytnou například při nežádoucí aktivitě počasí, a to nejen v dlouhodobém hledisku v rámci budování závlah, ale i krátkodobě v možnosti ihned reagovat na potřeby révy (například při odlišťování nebo naopak nechání listů v závislosti na množství slunečního svitu v daných dnech). V rozhovorech jsem v této souvislosti několikrát zaznamenala představu nepředvídatelné a neopanovatelné přírody vyjadřovanou například slovy „*neustálá hra na kočku a myš*“ [rozhovor č.2], „*větší či menší prohra*“ [rozhovor č.1] či „*příroda vždycky umí překvapit*“ [rozhovor č.5]. Zároveň vinice sama o sobě ztělesňuje přírodu člověkem opanovanou, jelikož réva je původně volně rostoucí liána, jejíž dnešní forma se podobá spíše typické člověkem zušlechtované kulturní plodině.

5. Od pražských vinic ke globální změně klimatu

5.1 Klimatická změna v očích vinařů

Když mluvíme o změně klimatu, mluvíme o jevu globálním, komplexním, dostatečně vysvětleném, vědecky potvrzeném a podloženém. Dle předpovědi je to jev, jenž bude naši společnost a Zemi provázet v budoucích letech a s jehož důsledky se budeme muset v budoucnu vypořádávat. Toto vědecké předpovídání (*scientific forecasting*) je jedním ze způsobů, jak přemýšlet o budoucnosti a jak tvořit její vizi. Tvoří však tyto předpovědi každodenní životy lidí? Přizpůsobují jim lidé své každodenní aktivity a činy? Znájí lidé tyto předpovědi? Reflektují je? Důvěřují jim?

Zeptám-li se v kontextu svého výzkumu, zda vinaři důvěřují vědeckým předpovědím změny klimatu do té míry, že podle nich rozhodují o jednotlivých krocích na vinici – odpovím, že nikoliv. Respektive je třeba zde rozlišovat mezi předpověďmi krátkodobými a dlouhodobými, jelikož z mé zkušenosti se jejich vnímání a nakládání s nimi liší.

Vinaři z povahy své práce musejí pravidelně sledovat předpovědi počasí na následující dny tak, aby si mohli naplánovat jednotlivé úkony na vinici – například pokud prší, nemohou aplikovat postřiky, a déšť zároveň komplikuje i jiné činnosti na vinohradu, jako je vyvazování či osečkování, protože jakmile je člověk promočený hned po projití jednoho řádku a má takto trávit celý den, je to jednoduše nepříjemné. Krátkodobé předpovědi počasí jsou tedy stěžejním zdrojem informací při plánování jednotlivých kroků na vinici. Na druhou stranu dle slov vinařů není výjimkou, že ani ze dne na den taková předpověď nevyjde, a nelze se na ni tedy úplně spoléhat. Na základě takových zkušeností se zdá logické se ptát, do jaké míry je možné brát vážně předpovědi sucha na příští sezónu nebo modely znázorňující klima na Zemi za sto let, pokud není možné spolehnout se na krátkodobé předpovědi dešťů na další týden?

Na otázku „*Jaká bude letošní sezona?*“ se mi v rozhovorech dostalo odpovědi typu „*Nevim, vůbec nevím, jako to si můžeš vymyslet sama.*“ [rozhovor č.1], „*Dejte mi kříšťálovou kouli a já vám to povím.*“ [rozhovor č.2] či „*No (...) já sem hluboce přesvědčen, že nevím, ale zároveň sem hlubocem přesvědčen, že nikdo neví. Čili že neví ani ti, který říkáš, že ví.*“ [rozhovor č.3] Když jsem se ptala, jaké vinaři sledují předpovědi, byly odpovědi protichůdné, ale vlastně se stejným významem. „*Žádné, to nemá smysl.*“ [rozhovor č.2], „*Všechny, pořád – český počasí je zlomyslný.*“ [rozhovor č.1] „*(...) podívá se na oblohu, podívá se na počítač, je tam, že pršet nebude, a přijde potom prostě plavák a celá práce je marná. Takže se těmhletěm předpovědím vyloženě směju. Protože prostě když pravda je taková, že se 100% jistotou se jim nepovede předpověd' ani na 24 hodin, a chtěj říkat, co bude za 10 let jo jako.*“ [rozhovor č.3]

Ačkoliv dokážeme vysoce exaktně předpovídat (krátkodobě i dlouhodobě – počasí i podnebí), v praxi se lidé podle předpovědi vůbec nemusí chovat a nemusí jim věřit – v případě tohoto výzkumu především na základě vlastní praktické zkušenosti, kdy krátkodobé předpovědi počasí už

tolikrát nevyšly. V kapitolách 2. *Od globální změny klimatu k pražským vinicím* a 3.1.1 *Zemědělské sucho* jsem zmiňovala několik důležitých termínů v souvislosti se změnou klimatu. Abychom se mohli vhodně **adaptovat** na důsledky změny klimatu, či se dokonce snažit klimatickou změnu **mitigovat**, musíme **akceptovat**, že tato změna probíhá – tedy věřit současným vědeckým poznatkům a (alespoň částečně) i vědeckému předpovídání. K čemu naši společnosti budou modely, grafy a scénáře, když těmto vědeckým předpovědím lidé stejně nebudou věřit?

Jak jsem již diskutovala výše, je to právě počasí, jenž má vliv na fáze révy i na sled činností na vinohradu. Vinaři zároveň reflektují, že se i podnebí nějak mění, a že hrozí například častější a intenzivnější hrozby sucha. Je nicméně rozdíl, zda vnímají klimatickou změnu jako klima, které se prostě nějak mění, anebo jako onen fenomén „globálního oteplování“, či zda vnímají sucho jako sucho, které se prostě děje, anebo sucho jako fenomén, jenž je jedním z důsledků globální změny klimatu a na který máme jako společnost vliv svým každodenním jednáním. Během rozhovorů jsem měla možnost vyslechnout si několik různých názorů na tuto problematiku. Všichni vinaři, se kterými jsem měla možnost provést rozhovor, nějaké změny reflektují. Už jen čím dál rozšířenější budování závlah je důkazem, že v nějaké změny již uvěřili a očekávají, že pro ně závlahy budou v budoucnu užitečné. Tyto změny si nicméně vysvětlují různě a vidí za nimi odlišné příčiny. V jednom rozhovoru jsme se například bavili o tom, že zdejší vinice má závlahu, se kterou byla rovnou vybudována, což dříve nebylo běžné. *„To se dřív nedělalo, je to kvůli tomu, že se mění počasí, protože se otáčí magnetický pole Země. Cykly. Střídají se doby ledové. Globální oteplování, to je blbost. Respektive to není úplná blbost, jasně že do jistý míry to klima ovlivňuje člověk, ale já si myslím, že různé ty eko zákony jsou jen něčí business a že to spoustu věcí zničí – hlavně třeba automobilovej průmysl.“* [rozhovor č.4]

Dalším z názorů, se kterým jsem se setkala, bylo i naprosté popření globální změny klimatu (dotyčný v této souvislosti používal termíny jako “alarmisté”, “podvodníci” či “zločinné spolčení”), kritika Mezivládní panelu pro změnu klimatu (IPCC) za svoji údajnou političnost, a kritika celkové činnosti EU a OSN. Změny, které se na Zemi odehrávají, si přitom můj informant vysvětlovat takto: *„To, jak bude teplo, nebo jak bude zima, tak za to nemůže oxid uhličitý, ale největší vliv na to má aktivita Slunce. A aktivita Slunce kolísá. A když prostě poklesne aktivita Slunce, tak s nějakým zpožděním se na Zemi ochladí, a když prostě aktivita Slunce stoupne, tak se zase oteplí. Já si prostě myslím, že to je takhle prostý no. Oxid uhličitý je plyn, kterej se drží buďto těsně nad zemí, anebo těsně u hladiny oceánu. No a když teda v historii poklesne ten sluneční svit, ochladí se planeta, tak v těchletěch chladnejch periodách oxid uhličitý se navazuje do oceánu. Takže oceány obsahují obrovský množství oxidu uhličitého. A potom se změní aktivita Slunce a začne se s nějakým zpožděním 100 a více let, se začnou oteplovat i ty oceány. A v tehle moment ty oceány začnou doslova chrlit do atmosféry ten oxid uhličitý. A je to moudře zařízený, protože když se oteplí, tak vlastně se zlepšily podmínky, aby rostla zelená hmota po planetě. Jo jako oteplí se, všechno se*

zazelená. No ale zelená hmota potřebuje oxid uhličitý. (...) Takže – zvýší se aktivita Slunce, začne se oteplovat, udělaj se podmínky pro růst vegetace, a oceány na to reagujou moudře a začnou kvanta a kvanta oxidu uhličitého dodávat do té atmosféry, a to je hnojivo pro tu zelen. Takhle to funguje. (...) Jo, nejdřív se oteplí – ne proto, že je tu skleníkový efekt, nejdřív se oteplí, a potom teprve ty oceány chrlí. A opravdu potom vegetace přibývá, a vegetace je den ode dne zelenější, a mně se to strašně líbí.” [rozhovor č.3] Na mé námitky ohledně existence vědeckých poznatků, které ledasco dokazují, mi bylo odpovězeno, že “*vědců je mnoho a vědci maj různé názory*”...

Jednou z otázek, kterými jsem chtěla otevřít téma budoucnosti, bylo „Jak si myslíte, že to tady (na vinici) bude vypadat za 50 let?“. Kladla jsem ji vždy ke konci rozhovoru. Odpovědi mě zarazily, neboť se žádné z nich netýkaly podmínek k pěstování révy, přičemž to bylo hledisko, které jsem měla v kontextu této práce na mysli, aniž bych to explicitně vyjádřila. Vyslechla jsem si následně úvahy týkající se moderních technologií, které možná budeme moci při pěstování vína používat (například drony, které budou aplikovat postřiky, a vinař bude moci pouze dálkově ovládat dron místo toho, aby na sobě hodiny nosil zádový rosič) či osobní názory na budoucí obhospodařování dané vinice z hlediska možných pracovníků. Nikdo ale nezmínil, jaké bude podnebí, a zda u nás vůbec bude možné révu (a tytéž její odrůdy) pěstovat či zda se klima promění tak, že se Česká republika díky tomu přiblíží vinařským velmocím. V tomto smyslu se nabízí otázka, jak vůbec taková témata, jako je globální změna klimatu, zkoumat. Měli bychom se zkoumaných výslovně ptát? Mluvit o nich konkrétně? Či „kroužit“ kolem těchto témat a počkat, zda se o nich zkoumaní sami zmíní, protože to je důkaz toho, že o nich oni samotní přemýšlí? Z vlastní zkušenosti (pramenící z tohoto výzkumu, ale i mimo něj) totiž vím, že pokud se na globální oteplování zeptám doslova, lidé zpravidla alespoň zhruba vědí, co je to a jaké může mít příčiny a důsledky. Pokud ale mluvíme například o suchu v letních měsících či o extrémních deštích a bouřkách, jen málokdo výslovně reflektuje, že jsou to jevy spojené s klimatickou změnou, a že jedním ze způsobů, jak těmto jevům předcházet, je například jezdit méně autem a používat spíše městskou hromadnou dopravu. Znovu bych tu chtěla zdůraznit nutnost akceptace změny klimatu pro vhodné odpovědi na ni. Mám dojem, jako by globální změna klimatu byla naprosto známým fenoménem, ale její praktické každodenní příčiny i důsledky zůstávaly v myslích lidí stále daleko za ní – nejen daleko, ale i za několika zatačkami. Právě z těchto důvodů se domnívám, že pokud chceme zjistit, zda a v jaké míře lidé klimatické změny reflektují, měli bychom je nechat mluvit a čekat, zda se o nich sami přirozeně zmíní, protože jedině tak zjistíme, zda má v jejich životech a jednáních své místo – zda o tomto problému přemýšlejí v kontextu své každodenní reality. Právě etnografie spočívající především ve zúčastněném pozorování a neformálních rozhovorech je tou vhodnou metodou pro zkoumání těchto témat, jelikož na rozdíl od dotazníků či formálních strukturovaných rozhovorů vytržených z kontextu umožňuje tuto každodenní realitu poznávat.

Na základě svých zkušeností posílených mým výzkumem tedy souhlasím s tezí, jež v článku *Talking and not talking about climate change in Northwestern Alaska* zmiňují autoři. „*Perharps anthropology's best contribution to understanding global climate change will come when, as anthropologists, we stop talking about it.*“ [Marino; Schweitzer, 2009: 216]

5.2 Reflexe výzkumu

Část názvu této práce, tedy věta „Sucho bylo, je a bude.“, mi utkvěla v paměti z rozhovoru pro Radiožurnál s Pavlem Zahradníčkem [Web 9]. Jako klimatolog vychází z vědeckých poznatků a na problematiku sucha se dívá komplexně a dlouhodobě. Ne všichni ale klima, jeho dlouhodobé změny a souvislosti reflektujeme, a rozhodně o tomto tématu nepřemýšlíme všichni stejně. Především a právě proto, že navzdory vědeckému předpovídání mohou mít jednotliví lidé či jednotlivé společnosti své vlastní vize budoucnosti, je třeba studovat i to, jak takové vize vypadají, jak jim daní lidé rozumí a jak se prolínají s vědeckými vizemi. V mém výzkumu měl každý z vinařů svou vlastní (hlavně subjektivní) vizi budoucnosti, která vychází z jejich zkušeností na vinici a z jejich světového názoru. Ačkoliv nemohu a nechci na základě svého výzkumu zobecňovat jejich názory či generalizovat jejich vize, domnívám se, že jsem dokázala, že pohled na svět každého člověka je jiný, může být velice vzdálený zdánlivě jasným vědeckým zjištěním a zároveň se v něm dají najít jisté podobnosti v rámci skupin, které mají „něco společného“ – v tomto případě spravování městských vinic, a tedy částečně podobnou perspektivu plynoucí z této profese.

Pro poznání současného světa a lidského a společenského rozměru globálních problémů je nezbytné (a zajímavé) zkoumat, jak těmto problémům rozumí jednotliví lidé, a to především kvůli výše zmíněnému rozporu mezi vědeckými předpověďmi a důvěře v ně. Pokud těmto předpovědím lidé nevěří, je pak na místě dále zkoumat proč a zda je „na vině“ spíše způsob podání vědecké pravdy autoritami či chápání běžných lidí jakožto příjemců této pravdy. Myslím, že právě antropologie je vhodná ke zkoumání těchto témat, jelikož svým holistickým přístupem a citlivostí k „*lokálním žitým světům*“ [Eriksen, 2015: 6] umožňuje poznávat a vysvětlovat na těch nejnižších rovinách a zároveň hledat široké souvislosti.

Prostřednictvím mého výzkumu jsem se tedy snažila skrze terénní výzkum poznat, jak vzniká víno v jeho každodennosti, vysvětlovat, co jsem na základě materiálu zjistila a jaký to má význam, a hledat souvislosti v kontextu obecných konceptů.

V rámci environmentální antropologie jsem se svým výzkumem dle Susan Crate [Crate, 2011: 180] „přenesla domů“ („*bringing home of research*“) a Eriksonovo [Eriksen, 2001] *small place* pro mne představovalo několik pražských vinic, na kterých jsem se snažila reflektovat *large issue* v podobě globální změny klimatu a jejích důsledků – především sucha. Výběrem specifického městského ekosystému v mírném pásu se můj výzkum liší od většiny výzkumů v rámci antropologie změny

klimatu, a výběr neextrémního terénu se tak stává hodnotným. Tímto se můj výzkum zároveň odlišuje i od výzkumů antropologických souvislostí sucha prováděných v rámci již zmíněného projektu Příběhy sucha, který se zaměřuje na jižní Moravu, což je jedna z lokalit, kde „*negativní změny v oblasti sucha pozorujeme především*“ [Žalud; Trnka; Hlavinka, 2019: 36]. Tato práce zároveň doplňuje výzkumy týkající se zemědělství a globální změny klimatu a je dle mého názoru cenná ve svém zaměření na jednotlivé důsledky těchto změn a jejich lokální souvislosti, jelikož těchto prací je zatím stále méně oproti těm, které se zabývají adaptací na klimatické změny celkově, a to v regionálním či národním měřítku [Yung et al., 2015: 282].

Zároveň si však uvědomuji, že jsem si pro svůj výzkum vybrala specifický terén, a nemohu své výsledky zobecnit, stejně jako že hranice mezi zkoumáním klimatické změny a zkoumáním jejich jednotlivých důsledků je tenká a nejasná, a není tak dle mého názoru možné zaměřit se pouze na sucho a nebrat přitom v úvahu další jevy, které s klimatickou změnou jakožto komplexním globálním problémem souvisejí.

6. Závěr

Studium Sociální a kulturní ekologie je skrz na skrz protkáno tématem **změny klimatu**, ať už se jedná o její příčiny či důsledky z přírodovědného hlediska či sociální, ekonomické, environmentální nebo lidské souvislosti. I tato práce se změnou klimatu zabývá a je malým příspěvkem k jejímu studiu.

V této práci jsem si kladla za cíl popsat antropologické souvislosti sucha na vybraných vinicích v Praze. Díky terénnímu výzkumu a rozhovorům s vinaři jsem měla možnost získat etnografický materiál, který jsem následně analyzovala. Na základě kategorií **stálost, která se mění na základě provázanosti** a vybraných metod a konceptů jsem popsala, jak vzniká víno na Vinici Grébovka v jeho každodennosti a jaké jsou antropologické souvislosti sucha na pražských vinicích, které jsem navštívila. Podařilo se mi tak zjistit, že při přizpůsobování se měnícím se klimatickým podmínkám využívají vinaři (či správci těchto vinic) způsoby běžné pro zemědělsky obdělávanou krajinu, jako je postupné zařazování odolnějších odrůd, budování závlah a snaha zadržet vodu v půdě pomocí zatravnění meziřadí a pěstování meziplodin. Z výzkumu je však dále jasné, že jsou tyto odpovědi na sucho provázané s širší sítí faktorů, jež mají na způsoby adaptace vliv. Jedná se o samotnou **povahu vinařské práce**, na kterou jsou kladeny určité nároky vycházející z faktu, že tato práce probíhá v opakujících se **stálých fázích** v souvislosti s vegetační fází révy vinné, nicméně **mění se v provázanosti s počasím** – stěžejní je zde správné načasování počasí i zásahů do vinohradu tak, aby mohl na vinici proběhnout dle představy vinařů „normální rok“.

Další faktory ovlivňující odpovědi na sucho jsou **lokální podmínky a specifika, která jsou na jednotlivých vinicích do určité míry stále stejná, ale mění se v provázanosti s podnebím**. Specifikum těchto vinic je nutnost brát při jejich obdělávání ohled na estetiku, jelikož se jedná o městské vinice, které jsou často součástí (chráněných) parků a poskytují tak společnosti nejen surovinu v podobě hroznů a vína, ale i kulturní službu. A také je to nutnost ručního obdělávání, přičemž omezující možnosti využití techniky kladou na vinaře značné fyzické nároky. Lokální podmínky představuje pojem *terroir*, který se skládá z půdních předpokladů, topografických parametrů vinice a klimatu – a právě klima lokální podmínky mění, přičemž se tedy mění i *terroir*, jenž se odráží v chuti vína. Při použití výše zmíněných adaptačních mechanismů v odpovědi na změnu klimatu se v této souvislosti objevují paradoxy, a to například při použití závlah, díky kterým sice réva nehrozí stres způsobený suchem, ale potlačí se vinařsky oceňovaný specifický charakter daného vína vycházející z *terroir*, tedy přirozeného prostředí, ve kterém se réva pěstovala.

Poslední skupinou důležitých faktorů majících vliv na adaptace na sucha jsou všichni **aktéři, kteří na vinici působí – ti jsou víceméně stále stejní, ale zčásti se mění na základě provázanosti spolu navzájem**. Nejdůležitější roli v tomto případě hraje osoba vinaře – vinař se při své práci musí neustále rozhodovat, přičemž rozhoduje zpravidla na základě vlastních zkušeností a blízkého

kontaktu s vinicí spíše než na základě vědeckých poznatků a předpovědí. Právě napětí a rozpor mezi předpověďmi a vlastními zkušenostmi vinaře při rozhodování jsem blíže popsala na základě konceptu vernakulárního vědění Jamese Scotta. Scott rozděluje mezi oficiálním a vernakulární vědění, přičemž právě to vernakulární vychází z lokální zkušenosti místa a času a člověk ho získává komplexní zkušeností prostředí, které obydluje či obhospodařuje. V rámci tohoto konceptu poté docházím k závěru, že oficiální poznatky o pěstování révy či o suchu jsou nepochybně důležité, nicméně nereflktují místní podmínky a souvislosti – to dělá právě vernakulární vědění, které má vinař díky svým zkušenostem a každodennímu kontaktu s vinicí.

Kromě samotných vinařů jsou aktéry především vlastníci vinice, kteří zpravidla nepečují o révu, ale rozhodují především o financích a investici do vinohradu. V případě tohoto výzkumu se vlastníky rozumí město Praha, či jiní soukromí vlastníci (ne vinaři). Dalšími aktéry jsou i občasné pracovní síly v podobě brigádníků (jelikož je réva v průběhu roku jinak náročná na péči, vinaři v některých obdobích potřebují i brigádníky) či zaměstnanců firem, které se rozhodnout pro zorganizování akce typu teambuilding v podobě sběru vína. A v neposlední řadě se jedná o révu samu, jež je také aktivní součástí sítě aktérů na vinici. Tuto tezi rozvíjím pomocí teorie sítě aktérů – réva je součástí vztahů a interakcí, které na vinici probíhají, přičemž všichni aktéři, kteří tvoří onu síť, interagují a mění se na základě provázanosti navzájem.

Na téma antropologických souvislostí sucha na vinicích jsem se pokusila podívat i širším pohledem v rámci antropologie a globální klimatické změny. Tuto práci jsem proto uvedla teoretickým výčtem týkajícím se vysvětlení změny klimatu a role antropologie v jejím zkoumání a zakončila reflexí svém výzkumu na poli těchto konceptů a podobných výzkumů v rámci antropologie změny klimatu. Vhodně odpovídat na její důsledky znamená akceptovat, že probíhá. Na základě svého výzkumu jsem si uvědomila, že akceptace tohoto problému není samozřejmostí, a to i přes jeho objektivní vědecké uznání, vysvětlení a předpovídání, a že důvěra právě v dlouhodobé předpovědi klimatu může být narušena například pokud má člověk vlastní zkušenost s mnohokrát nevyplněnou krátkodobou předpovědí počasí. Z kontextu těchto poznatků mi nakonec vplynula široká a zásadní otázka: K čemu bude sloužit vědecké poznání, pokud mu lidé nebudou věřit?

Uvědomuji si, že jsem si pro svůj výzkum vybrala omezený terén, nicméně si myslím, že se mi touto prací podařilo provést jakousi etnografickou sondu do specifické části českého vinařství a ukázat antropologické souvislosti jednoho z důsledků globální klimatické změny. V rámci dalšího bádání by přitom bylo zajímavé použít tuto práci jako podklad pro srovnávání v případě realizace podobně zaměřených etnografických studií v odlišných vinařských terénech v České republice (např. v případě vinic, kde vinař je zároveň jejím majitelem, ve vesnických ekosystémech či v „extrémnějších“ terénech, tedy těch, které jsou suchem dlouhodobě více zasaženy).

Jsem vděčná, že se mi tento výzkum, a především tedy pobyt v terénu, podařilo uskutečnit i přes probíhající pandemii COVID-19. Přestože práce na vinici – tedy především venku, byla pro toto období plné opatření a omezení vlastně ideální, zaznamenala jsem i v mém terénu dopad pandemie, a sice například v několikaměsíční nemožnosti otevřít Sklep a s tím související nutnosti vymyslet jiný způsob prodeje vína. I toto je příklad lokálních rozměrů globálního problému, tentokrát ne v podobě klimatické změny jako v této práci, nýbrž v podobě pandemie.

7. Bibliografie

ODBORNÁ LITERATURA

AMSTERDAMSKA, Olga. 1990. Surely you are joking, Monsieur Latour! [online] In: *Science, Technology, & Human Values*. 1990, vol. 15(4), 495–504. [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/689826>

ANDERSON, Deb. 2009. Enduring Drought Then Coping With Climate Change: Lived Experience And Local Resolve In Rural Mental Health. [online] In: *Rural Society* [online]. 2009, vol. 19(4), 340–352. [cit. 2021-03-17] Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.5172/rsj.351.19.4.340>

ANDERSON, Deb. 2010. Drought, endurance and climate change 'pioneers': lived experience in the production of rural environmental knowledge. [online] In: *Cultural Studies Review*. 2010, vol. 16(1), 82–101. [cit. 2021-03-15] Dostupné z: <https://epress.lib.uts.edu.au/journals/index.php/csrj/article/view/1439>

BARNES, Jessica et al. 2013. Contribution of anthropology to the study of climate change. [online] In: *Nature Climate Change*. 2013, vol. 3(6), 541–544. [cit. 2021-03-20] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/236954381_Contribution_of_Anthropology_to_the_Study_of_Climate_Change

BRÁZDIL, Rudolf a TRNKA, Miroslav. 2015. *Sucho v českých zemích: minulost, současnost, budoucnost*. Brno: Centrum výzkumu globální změny, Akademie věd České republiky. Historie počasí a podnebí v českých zemích. ISBN 978-80-87902-11-0.

COLLINS, H. M. a YEARLEY, S. 1992. Epistemological chicken. In: PICKERING, A. (ed.) *Science as Practice and Culture*. Chicago, The University of Chicago Press. 1992, 301–326.

CRATE, Susan A. 2011. Climate and Culture: Anthropology in the Era of Contemporary Climate Change. [online] In: *Annual Review of Anthropology*. 2011, vol. 40(1), 175–194. [cit. 2021-03-18] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/234147763_Climate_and_Culture_Anthropology_in_the_Era_of_Contemporary_Climate_Change

DISMAN, Miroslav. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0139-7.

DVOŘÁKOVÁ, Tereza; STÖCKELOVÁ, Tereza a ABU GHOSH, Yasar. 2013. *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty. ISBN 978-80-7419-148-0.

ELLIS, Carolyn; ADAMS, Tony E. a BOCHNER, Arthur P. 2011. Autoethnography: An Overview. [online] In: *Forum: Qualitative Social Research*. 2011, vol. 12(1). [cit. 2021-07-17] Dostupné z: <https://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1589/3095>

ERIKSEN, Thomas H. 2015. Role antropologie v přehřívajícím se světě. [online] In: *The Journal of Culture*. 2015, vol. 2, 2–6. [cit. 2021-03-15] Dostupné z: https://www.journalofculture.cz/images/archiv/2_2015/Hylland_Eriksen_Thomas.pdf

ERIKSEN, Thomas H. 2010. *Small Places, Large Issues. An Introduction to Social and Cultural Anthropology*. [online] 3. vyd. New York: Pluto Press. ISBN 978-0-7453-3049-5. [cit. 2021-01-30] Dostupné z: https://urbablifefiles.wordpress.com/2017/05/thomas_hylland_eriksen_small_places_large_issue_bookfi-org.pdf

HAMMERSLEY, Martyn a ATKINSON, Paul. 2007. *Ethnography: principles in practice*. 3rd ed. Milton Park, Abingdon: Routledge. ISBN 978-0-415-39604-2.

HARAWAY, Donna a TSING, Anna. 2019. Reflections on the Plantationocene. [online] In: *Edge Effects*. 2019. [cit. 2021-07-20] Dostupné z: https://edgeeffects.net/wp-content/uploads/2019/06/PlantationoceneReflections_Haraway_Tsing.pdf

JONES, Gregory. 2004. Making wine in a changing climate. [online] In: *Geotimes*. 2004. [cit. 2021-03-23] Dostupné z: http://www.geotimes.org/aug04/feature_wineclimate.html

KAUFMANN, Jean-Claude. 2010. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty. ISBN 978-80-7419-033-9.

KUŘÍK, Bob. 2013. Prosvítit výzkum: Geopolitika a etnografie v proměnlivém světě. [online] In: *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty. ISBN 978-80-7419-148-0.

Dostupné z:

https://www.academia.edu/7961729/Prosvítit_výzkum_geopolitika_a_etnografie_v_proměnlivém_světě

LATOURE, Bruno. 1996. On Interobjectivity. [online] In: *Mind, Culture and Activity*. 1996, vol. 3(4), 228–245. [cit. 2021-04-25] Dostupné z: <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/63-INTEROBJECTS-GB.pdf>

LATOURE, Bruno. 2005. *Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory*. [online] Oxford University Press Inc., New York. ISBN 978-0-19-925604-4. [cit. 2021-04-27] Dostupné z:

http://townsendgroups.berkeley.edu/sites/default/files/reassembling_the_social_selections.pdf

LATOURE, Bruno. 2016. *Stopovat a skládat světy s Brunem Latourem: výbor z textů 1998-2013*. Praha: Tranzit.cz. Navigace. ISBN 978-80-87259-37-5.

LEREBOLLET, Anne-Laure; BELTRANDO, Gérard a BARDSLEY, Douglas K. 2013. Socio-ecological adaptation to climate change: A comparative case study from the Mediterranean wine industry in France and Australia. [online] In: *Agriculture, Ecosystems & Environment*. 2013, vol. 164, 273–285 [cit. 2020-07-04] Dostupné z:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167880912003830>

MARINO, Elizabeth a SCHWEITZER, Peter. 2009. Talking and not talking about climate change in northwestern Alaska. [online] In: CRATE, Susan A. a NUTALL, Mark. *Anthropology and Climate Change: From Encounters to Actions*. New York, USA: Routledge. ISBN 9781598743340. [cit. 2021-02-20] Dostupné z:

https://books.google.cz/books?hl=en&lr=&id=AbIJDAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA209&ots=Znsnl o6ndz&sig=cbqxY5lPdM4XRSWW03KyyfcxXz4&redir_esc=y#v=onepage&q=stop%20talk&f=false

MINTZ, Sidney. 1986. *Sweetness and Power: The Place of Sugar in Modern History*. Penguin Books. ISBN 0140092331.

MIOVSKÝ, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 8024713624.

MOLDAN, Bedřich. 2016. *Podmaněná planeta*. Karolinum. ISBN 978-80-246-2999-5.

MURCHINSON, Julian M. 2010. *Ethnography Essentials: Designing, Conducting, and Presenting your Research*. San Francisco: John Wiley&Sons. ISBN 978-0-470-34389-0

NICHOLAS, Kimberly A. a DURHAM, Wiliam H. 2012. Farm-scale adaptation and vulnerability to environmental stresses: Insights from winegrowing in Northern California. [online] In: *Global Environmental Change*. 2012, vol. 22(2), 483–494. [cit. 2021-03-10] Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959378012000131>

NOVOTNÁ, Hedvika; ŠPAČEK, Jan a ŠTOVÍČKOVÁ JANTULOVÁ, Magdaléna. 2019. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií. ISBN 978-80-7571-052-9

PAVLOUŠEK, Pavel. 2011. *Pěstování révy vinné: moderní vinohradnictví*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3314-2.

RIPPLE, William et al. 2020. World Scientists' Warning of a Climate Emergency. [online] In: *Bioscience*. 2020, vol. 70(1), 8–12. [cit. 2021-03-01] Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/337679925_World_Scientists%27_Warning_of_a_Climate_Emergency

RUDIAK-GOULD, Peter. 2011. Climate change and anthropology: The importance of reception studies. [online] In: *Anthropology Today*. 2011, vol. 27(2), 9–12. [cit. 2021-02-10] Dostupné z: <https://rai.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1467-8322.2011.00795.x>

RYNDA, Ivan. 2014. *Ochrana životního prostředí a trvale udržitelný rozvoj*. Učební text.

SAYES, Edwin. 2014. Actor–Network Theory and methodology: Just what does it mean to say that nonhumans have agency? [online] In: *Social Studies of Science*. 2014, vol. 44(1), 134–149. [cit. 2021-04-10] Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0306312713511867>

SCOTT, James C. 2021. *Dvakrát sláva anarchismu*. Nakladatelství Neklid. ISBN 978-80-907562-8-1

SEDLO, Jiří. 2020. *Vinařství ve světě (data a fakta)*. [online] Dostupné z: http://www.vinarskecentrum.cz/soubor_aktuality/Vinařství_v_nejvýznamnějších_státech_2020_final.pdf

SPRADLEY, James P. 1980. *Participant observation*. Fort Worth: Harcourt Brace College. ISBN 0-03-044501-9.

TRNKA, Miroslav a kol. 2017. *Využití předpovědi půdní vlhkosti a intenzity sucha pro lepší rozhodování v rostlinné výrobě: Metodika pro praxi*. [online] Ústav výzkumu globální změny AV ČR, v.v.i., Český hydrometeorologický ústav a Mendelova univerzita v Brně. ISBN 978-80-87902-23-3. [cit. 2020-08-08] Dostupné z:

https://www.intersucho.cz/userfiles/file/Methodika_predpoved%20sucha%20a%20pudni%20vlhkosti_FINAL.pdf

VAN DUINEN, Rianne et al. 2015. Coping with drought risk: empirical analysis of farmers' drought adaptation in the south-west Netherlands. [online] In: *Regional Environmental Change*. 2015, vol. 15(6), 1081–1093. [cit. 2021-02-20]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/284837723_Coping_with_drought_risk_empirical_analysis_of_farmers%27_drought_adaptation_in_the_south-west_Netherlands

WOODS, Bryndis A. et al. 2017. Farmers' perceptions of climate change and their likely responses in Danish agriculture. [online] In: *Land Use Policy*. 2017, vol. 65, 109–120. [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264837717303812>

YUNG, Laurie et al. 2015. Drought Adaptation and Climate Change Beliefs among Working Ranchers in Montana. [online] In: *Weather, Climate, and Society*. 2015, vol. 7(4), 281–293 [cit. 2021-03-20] Dostupné z: https://journals.ametsoc.org/view/journals/wcas/7/4/wcas-d-14-00039_1.xml?tab_body=pdf

ŽALUD, Zdeněk; TRNKA, Miroslav a HLAVINKA, Petr. 2019. *Zemědělské sucho v České republice: vývoj, dopady a adaptace*. Praha: Agrární komora České republiky. ISBN 978-80-88351-02-3.

OSTATNÍ LITERATURA

VÍTKOVÁ, Radana. 2018. *Pražské vinice*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-0796-4.

VÍTKOVÁ, Radana. 2020. *Prahou za vínem: příběhy pražských vinic*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-2234-9.

PŘEDNÁŠKY

JANOUSHKOVÁ, Svatava. 2018. *Globální problémy životního prostředí*. Zimní semestr 2018. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

KUŘÍK, Bob. 2019, 2020. *Kulturní ekologie I a II*. Letní semestr 2019 a 2020. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

MOLDAN, Bedřich. 2020. *Globální koncepce ochrany životního prostředí*. Letní semestr 2020. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.

INTERNETOVÉ STRÁNKY

Web 1:

POLIAČIK, Vlastimil. 2019. Čeští vinaři vítají klimatické změny. Sucho ale může být i vražedné. [online] In: *e15.cz*. 28.7.2019 [cit. 2021-06-20] Dostupné z:

<https://www.e15.cz/byznys/potraviny/cesti-vinari-vitaji-klimaticke-zmeny-sucho-ale-muze-byt-i-vrazedne-1360876>

Web 2:

HORÁKOVÁ, Pavla. 2020. Globální oteplování s sebou přinese nové chutě vín. [online] In: *bety.cz*. 5.2.2020 [cit. 2021-06-20] Dostupné z:

<https://www.bety.cz/zajimavosti/clanky/32305/Globalni-oteplovani-s-sebou-prinese-nove-chute-vin>

Web 3:

KADLEČKOVÁ, Štěpánka a KOČÍ, Petr. 2019. Změna klimatu dopadne na vinice, během 20 let se na Moravě přestane dařit Chardonnay či Müller Thurgau. [online] In: *irozhlas.cz*. 17.10.2019 [cit. 2021-06-20] Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/data-vino-klimaticka-zmena_1910170600_pek

Web 4:

VEINLICH, Jakub. 2021. Václav Klaus slaví 80. Přejí Kalousek, Nečas i „prázdný Topol“, kdo si neodpustil rýpnutí? [online] In: *blesk.cz*. 17.6.2021 [cit. 2021-06-17] Dostupné z: <https://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/682378/vaclav-klaus-slavi-80-preji-kalousek-necas-i-prazdny-topol-kdo-si-neodpustil-rypnuti.html>

Web 5:

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Enologie [online]. 2016 [cit. 2021-03-17]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Enologie>

Web 6:

Scientists Warning. [online]. 2018 [cit. 2021-03-05]. Dostupné z: <https://scientistswarning.forestry.oregonstate.edu/>

Web 7:

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Vinařská oblast [online]. 2016 [cit. 2021-04-08]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Vina%C5%99sk%C3%A1_oblast

Web 8:

INTERSUCHO. 2020. [online]. Ústav výzkumu globální změny AV ČR. [cit. 2020-09-04]
Dostupné z: <http://www.intersucho.cz>

Web 9:

KROK, Vladimír a ZAHRADNÍČEK, Pavel. 2020. *Klima se měnilo vždy, ale nikdy globálně. Kdyby nebylo člověka, změna neprobíhá, říká klimatolog*. [online] In: *radiozurnal.rozhlas.cz*. 6.7.2020 [cit. 2020-08-06] Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/klima-se-menilo-vzdy-ale-nyky-globalne-kdyby-nebylo-cloveka-zmena-neprobiha-8244828>

8. Přílohy

8.1 Příloha č. 1: Fotografie z výzkumu

Všechny fotografie byly pořízeny autorkou během výzkumu.

Fotografie č. 1: Letní výheň, Vinice Grébovka, červenec 2020

Fotografie č. 2: Mezidruhové setkávání na vinohradu, Vinice Grébovka, srpen 2020

Fotografie č. 3: Zimní „spánek“, Vinice Grébovka, únor 2021

Fotografie č. 4 a 5: Vyzarování kmínků, Vinice Grébovka, březen 2021

Fotografie č. 6, 7 a 8: Deštivé pracovní podmínky a místo úniku, Vinice Grébovka, březen 2021

Fotografie č. 9: „Grébovka na doma“ v reakci na vládní opatření při pandemii COVID-19, Vinice Grébovka, únor 2021

Fotografie č. 10:
Sklizeň, Vinice Grébovka,
září 2020

8.2 Příloha č. 2: Polostrukturované rozhovory – seznam, témata, ukázka

SEZNAM USKUTEČNĚNÝCH ROZHovorŮ

Rozhovor č. 1: 17.2.2021

Rozhovor č. 2: 11.3.2021

Rozhovor č. 3: 30.3.2021

Rozhovor č. 4: 7.5.2021

Rozhovor č. 5: 27.5.2021

TÉMATATA K ROZHovorŮM

1. vinař, jeho náplň práce, přístup k práci; další aktéři
příklady otázek: Jaká je vaše funkce na vinici? Jak dlouho na vinici pracujete? Je ta práce pro vás náročná – fyzicky, psychicky? Je v něčem stereotypní? Jak vypadá váš den? Kolik lidí tuto vinici obhospodařuje?
2. vinice, její specifika a s tím související problémy
příklady otázek: Čím je tahle vinice specifická? Jaké jsou tu rozdíly oproti venkovským moravským vinicím? Jsou tu nějaké problémy?
3. sucho, jeho (ne)přítomnost, příčiny, důsledky, způsoby adaptace
příklady otázek: Bojujete na vinici se suchem? Jakým způsobem? Kdo rozhoduje o tom, jak se mu budete přizpůsobovat? A co při přizpůsobování se hraje roli – vzhled vinice, výnosy, lákavé odrůdy...? Co vám usnadňuje vypořádávání se se suchem a co vám při tom brání? Je možné brát sucho pozitivně?
4. dlouhodobé srovnání práce na vinici, strategie do budoucna, vnímání a využívání předpovědí, souvislost s klimatickou změnou, rozdíl mezi postupnou změnou a trendy a náhodnými změnami a extrémními výkyvy
příklady otázek: Mění se práce na vinici v posledních letech nějak? V jaké jste teď fázi prací na vinici? A loni touhle dobou to bylo stejné? Máte nějakou dlouhodobou strategii, co se péči o vinici týče? Jak to tady podle vás bude vypadat tak za 50 let? Jaké sledujete předpovědi? Stane se, že se přizpůsobíte předpovědi, a ona se pak nevyplní? Proč je sucho?

UKÁZKA Z ROZHovorU [rozhovor č.2]

T: Hm. Ty jo 17 let, tak to máte docela dlouholetý srovnání, máte pocit, že se to nějak mění ta vaše práce v posledních letech?

R: Každý rok je jiný, a každý rok je stejný co děláme – ale v jiném čase ((úsměv)). Takže jo, ale vždycky je potřeba udělat to samé, ale je to přizpůsobeno logicky (...) buď o pár týdnů dříve, nebo o pár týdnů později, takže jako (...)

T: Jasně, prostě každou zimu se vyvazuje, ale buď to vyjde o pár týdnů dřív, nebo o pár týdnů později.

R: Přesně tak, jako u nás (...) my vlastně po řezu začínáme vyvazovat v době, kdy to slunce a mrazy vlastně dovolí. Protože v mrazu vyvazovat jakoby tou vyvazovací bužírkou není moc dobré, když jí máte totálně ztuhlou, takže vyvazujeme většinou když je tak 10 stupňů nad nulou. A vzhledem k tomu, že teď už máme přestřiženo, nebo část vinohradu máme ještě kde se musí tažně vyvazovat ještě k oporovým tyčím, ale část vinohradu máme střiženo jakoby na tříoké čípky, které se nemusí vyvazovat, které se musí až jakoby potom vyvazovat zelené letorosty, takže máme ušetřenou práci.

T: Jo takhle, tak to je dobrý, to je výhoda. A máte pocit, že to má nějaký trend ty změny? Nebo je to vopravdu jako rok vod roku jiný?

R: Jako že by se něco zhoršovalo, nebo zlepšovalo? To rozhodně říct nelze. ((úsměv)) Je pravda, že dříve – my sme se odstěhovali v roce 2009 na Moravu, že tam mám trvalé bydliště, takže mám porovnání s Jižní Moravou, kde máme velkou zahradu. A vlastně (...) dříve tady bývaly naprosto normální roky, že bych řekl že tady bývalo pro révu deště až nadbytek. Nebo velmi luxusní srážky, při kterých si réva opravdu libovala a rostla jak divá.

T: A jako obecně v České republice, nebo tady?

R: Tady. A no bohužel vlastně poprvé, kdy jsem se setkal s větším suchem na vinici, byl rok 2012. Kdy vlastně tady máme na zdi vysazenou révu a bylo opravdu tak velké teplo, že ta réva začala usychat a vlastně měla popálený listy a tak. Ale to ještě nebylo tak dramatické, to se potom... třináctka, to byl dobrý rok, protože byl deštivější rok, to byl v podstatě ten rok, no (...) asi vy ste moc mladá, asi si to nebudete pamatovat, ale to třeba na Moravě skomíraly i (...) že jim tam spadlo asi 200 mm srážek před sklizní, takže tam nemohli vůbec vjet. Takže to byl rok, kdy sme u nás nevyrobili červené víno. Protože my vlastně modré hrozny na červené víno sklízíme při cukernatosti 25 stupňů cukernatosti, když to poklesne níž, automaticky ty hrozny jsou určeny na nějaký klaret nebo na růžovku. Takže tehdy nebylo vyrobeno červené víno. Čtrnáctka, to byl relativně normální rok, naprosto průměrný, patnáctka a šestnáctka, klasický suchý rok – tam už se to začalo stupňovat, protože vlastně nic nenahradilo ten deficit – ať už nějaká zimní vlaha nebo nějaký dlouhodobější deště, takže tam už se to začalo projevovat. Sedmnáctka byl průměrný rok, naprosto, tam více přšelo, ale nebylo to tak dramatické. Osmnáctka – to byl asi nejsušší rok, který jsem tady zažil, ale z pohledu výroby červeného vína ten nejluxusnější po roce 2011. Bohužel, jako tehdy kdybychom už měli rozvedenou kapkovou závlahu po vinohradu, tak před sklizní bychom ji použili stoprocentně, protože třeba rulandské modré bylo sklízeno ve fázi hrozinek. Takže tam už i to mestování potom červeného vína – po tom matolinovym klobouku byste mohla chodit a neprobořila byste se, jakoby tady na těch plovoučkách když to mestujeme. To bylo docela hodně

obtížné. Takže tehdy bychom použili stoprocentně závlahu, aniž bych byl teda jejím velkým zastáncem. Ale kdybychom jí měli, tak bychom jí použili. Devatenáctka, jak to nazvat – spíše lepší rok z pohledu srážek, jako nevýrazný ani tak ani tak. A dvacítka – návrat k normálu zase srážkově bych řekl. Jakoby naprosto průměrné srážky, které nás zase donutili více sečkovat, více používat pesticidů na ochranu rostlin, více sekat meziřady zazeleněné. Takže když je normální rok, máme více práce, když je sušší rok, tak je letní pohoda ((smích)). Tedy v uvozovkách samozřejmě. Není to tak vyhraněné no.

T: A letošní rok vidíte jak?

R: Eeee dejte mi křišťálovou kouli a já vám odpovím ((smích)). Zatím na můj vkus je hodně vlhký, relativně hodně studený a rašení zřejmě pokud, tak nastane ve svůj čas, ne-li později tentokrát, protože réva v normálních letech raší v polovině dubna. Když byla super zrychlená, tak nám dva roky třeba rašila v polovině března, a to byl fičák ((smích)). Takže tak.

T: Jo. Takže kdybych se vás zeptala jako obecně, jestli je sucho, tak se na to asi těžko odpovídá.

R: Kdybyste se mě TEĎ zeptala, jestli je sucho ve vinohradu, tak ne – v žádném případě ne. Ale jako nekopal jsem jakoby hluboko – povrchově sucho rozhodně nemůžete pozorovat. Podpovrchově jako kdybysme udělali sondu třeba do metru a půl – nemůžu říkat.

T: A obecně?

R: A obecně bych řekl, že se už trošičku navracíme k normálu, že přece jenom ten rok devatenáct byl trošičku vlhčí než ta osmnáctka, dvacítka – ta, tam nebylo co řešit vůbec, a jednadvacítka – zatím jakoby byli sme zvyklí spíše na sušší zimy tady v Praze a zatím prší, sněží a tak, takže (...) uvidíme.

T: A co má na to teda podle vás největší vliv? Ten sníh, dostatek sněhu, jako že se doplní podzemní vody?

R: Stoprocentně. Protože (...) a tam je ještě důležité, aby vám napadlo hodně sněhu, ale aby pozvolna odtával. Aby do toho nezasvítilo 20 stupňů a on vám odtek. On se musí krásně zasakovat.

T: Mhm. A potom počasí během roku?

R: Během roku (...) nejdůležitější pro nás je, aby nepršelo, když kvete réva, aby zapršelo, když zaměkají bobule ((úsměv)), a aby zase nepršelo, když (...) od začátku září do poloviny října by mělo panovat správně slunečné počasí, abyste měla skvělý rok. V Čechách, potažmo tady v Praze, je jedno, co se děje do začátku září – naprosto jedno. Ať máte sucho, nebo deštivo, se všim se dokážete poprat. Ale jestliže máte mít dobrý rok, tak o tom tady rozhoduje opravdu září slunečné a potažmo slunečný říjen. Nic víc, nic míň.

T: Takže musí pršet, kdy má, a nepršet, kdy nemá ((smích)).

R: Logicky ((smích)). Musí být ten normální rok. Pokud bysme se vrátili k té dvacítce, loni nám vlastně (...) loni jsme taky nevyrobili červené víno, protože loni nám ty modré hrozny dozrály jenom do 23,5 cukr...

(zvoní mu telefon, R: „Pardon“ – do telefonu říká, že zavolá později, vrací se a říká, že to vypne, aby už nikdo neotravoval)

Dozrály jenom do 23,5, protože to slunečné počasí se o týden dříve zkazilo. Když by panoval ještě týden, tak by to bylo v poho.

T: Takže tam vopravdu jde jako o dny v podstatě někdy.

R: O dny, ne-li o týdny. Protože za ten týden se uvádí, a máme to vyzkoušené, při slunečném počasí – při tom průměru, kdy máte třeba 15, 18, 20 stupňů (nad nulou teda) a slunečno, tak tam ta réva v optimálním případě udělá 1-2 stupňů cukernatosti. Takže ten průměr 1,5 většinou vždycky dotlačí no za ten týden, což je hodně luxusní záležitost. Tentokrát se to nestalo, tentokrát opravdu těch 23,5, když si sečteme 1,5, by bylo 25 když by byl opravdu ten slunečný týden. A byly tady takové roky, jako právě třeba ta, nemýlím-li se šestnáctka, kdy bylo ještě třeba při našem vinobraní, který míváme druhý týden v září, kdy bylo třeba 32 stupňů. To sem teda taky nezažil. A to je třeba při dozrávání hroznů zase až moc, jako optimální je pro to dozrávání nějakých těch 20 stupňů a slunečno.

T: A (...) a co se týče nějakých předpovědí (...) jaký vy vlastně sledujete předpovědi na tu sezonu?

R: Žádné. ((úsměv)) To nemá smysl. Já se vydávám sám ve vlastní předpověď. ((smích)) Já sleduju akorát silně předpověď počasí, když děláme postřiky, logicky, aby nám do toho nepršelo. A silně sleduju počasí právě při dozrávání hroznů. Jinak mě to v podstatě abych řekl pravdu nezajímá, nepočítám si ani sumy srážek, abych věděl, kdy začne klíčit plíseň révová, to všechno dokážu odhadnout, když se projdu porostem prostě. A většinou vím, v jakém čase a na jakých místech to začíná, po těch 17 letech, takže...

T: A nějaký dlouhodobější? Třeba jako když se na jaře v médiích probírá, že bude letos strašný sucho, tak já právě přemýšlím nad tím, že...

R: Většinou mám zkušenost, že vám skáču do řeči, že když vám někdo řekne, že bude mírná zima, tak většinou právě přijdou tadyty arktický mrazy. Když vám někdo říká, že bude suchý rok, slunečný, a kdesi cosi, tak je většinou zhnusněno, deštivo ((smích)), takže...nevím, a sami meteorologové říkají, že smysluplně jde počasí předpovědět na pár dní dopředu. Ne na několik měsíců. Takže to, co teď říkají na tu měsíční předpověď, to je v podstatě taková líbivá prognóza napůl vycucaná z křišťálové koule, která může vyjít a nemusí.

T: To je právě to, co jsem si říkala, že kdyby někdo těm předpovědím věřil, nějak k tomu uzpůsobil tu svoji práci a pak...

R: To nejde, to je šílenství.

T: A pak by to třeba bylo naopak, tak...

R: Počasí nejde snad statisticky znázornit ani metodou nějakých silně znáhodněných jevů. To je nemožné téměř jako. A jestli jednou bude nějaká doba, že budete vědět dva měsíce, tak to bude hezký, ale myslím si, že to dlouho ještě nebude jako.

8.3 Příloha č. 3: Použité kódy a kategorie při analýze materiálu

KÓDY

Práce na vinici – nástroje a technika

Práce na vinici – pohodlnost

Práce na vinici – povaha práce

Práce na vinici – fáze prací

Koncept „normálního“ roku

Pravidelnost

Typ lidí pracujících na vinohradu

Náročnost práce

Udržitelnost

Faktor vinaře – schopnosti

Faktor vinaře – rozhodování

Faktor vinaře – náročnost

Faktor vinaře – fyzické síly

Faktor vinaře – důležitost osoby

Faktor vinaře – vztah, znalost, zkušenost

Změna – práce na vinici

Změna – podnebí

Změna – vegetační období

Změna – výnosy

Dlouhodobá změna

Nepředvídatelnost sezony

Čas

Čas – neztrácet čas!

Čas – dlouhodobý

Načasování

Závislost na počasí – plánování práce, něco stihnout, načasování

Závislost na počasí – efektivita práce

Počasí – zásoby vody

Počasí – sucho

Počasí – načasování

Podnebí – extrém
Dlouhodobé sucho

Víno jako aktér
Paměť času
Spolupráce
Vize budoucnosti
Covid-19
Víno jako kultura

Neopanovatelnost přírody
Nepředvídatelnost

Lokální podmínky – půda, voda
Lokální podmínky – specifika městských vinic
Lokální podmínky – mikroklima

Adaptace – závlahy – aktéři, finance
Adaptace – akutnost
Adaptace – zadržování vody
Adaptace – extrémny – limity, překážky
Adaptace – paradoxy
Adaptace – pojišťovna
Adaptace – hnojivo
Adaptace – rezistentní odrůdy
Adaptace – půda

KATEGORIE

Stálost
Změna
Provázanost

8.4 Příloha č. 4: Projekt diplomové práce

Fakulta humanitních studií UK
magisterský obor
sociální a kulturní ekologie

Pátkova 5/2137, 182 00 Praha 8 – Libeň

Magisterský obor
sociální a kulturní
ekologie

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

1. Jméno studenta, tituly: Bc. Tereza Koubková
2. Osobní číslo (UKČO): 36764892
3. Rok imatrikulace na FHS UK (bak. studium, jinak mag. studium): 2018
4. Datum zápisu na obor sociální a kulturní ekologie FHS UK (alespoň měsíc, rok): září 2018
5. Názvy všech předchozích bakalářských (magisterských) prací, škola, obor a rok, kde a kdy byly obhájeny: *Komentovaný překlad: Communiquer par signes avec bébé (BOUHIER-CHARLES N. C. C. Communiquer par signes avec bébé. Thônex (Suisse) : Jouvence éd., 2014.), FF UK, Čeština v komunikaci neslyšících – Francouzština pro mezikulturní komunikaci, 22. 6. 2018, FF UK*
6. Předběžný název DP (česky): Sucho bylo, je a bude. Nebo ne? Etnografický výzkum městských vinic v Praze
7. Předběžný název DP (anglicky): The Phenomenon of Drought had always been, is, and will be present. Or not? Ethnographic research of city vineyards in Prague
8. Klíčová slova (česky): vinařství – enologie – klimatická změna – sucho – adaptace – mitigace – antropologie klimatické změny
9. Klíčová slova (anglicky): viticulture – enology – climate change – drought – adaptation – mitigation – anthropology of climate change
10. Obecný kontext (souvislosti tématu, širší rámec [zasazení „do světa“]): Především v posledních několika (desítkách) letech lidstvo reflektuje problém zvaný klimatická změna. Důsledky tohoto globálního problému pociťují lidé na celém světě. Jedním z takových důsledků jsou častější a intenzivnější období sucha, které mají například v České republice jednoznačně vliv na všechny typy zemědělství, tedy i na pěstování vinné révy a výrobu vína, a vinaři na tuto skutečnost musejí nějak reagovat.
11. Předmět zkoumání (vlastní předmět práce [zasazení „do vědy“]): Tato práce bude spadat do společenskovedního jádra multidisciplinárního oboru Sociální a kulturní ekologie, konkrétněji přímo pod obor zvaný environmentální antropologie.

Antropologie klimatické změny, v ČR relativně mladý obor, se stručně řečeno zabývá antropologickými souvislostmi klimatické změny a tím, jak tyto změny různí lidé a různé kultury vnímají a jak na ně reagují. Ve své práci se budu v rámci antropologie klimatické změny zabývat konkrétním důsledkem změny klimatu, tedy suchem. Zajímat mě bude konkrétně sucho na městských vinicích v Praze – na těchto vinicích budu pomocí etnografických metod zkoumat antropologické souvislosti sucha a reakce na něj.

12. Hlavní vstupní výzkumný problém – výzkumná otázka (výzkumné otázky) – ev. hypotéza (hypotézy): Výzkumným problémem této práce jsou antropologické souvislosti sucha v konkrétním specifickém terénu – na městských vinicích v Praze. Výzkumné otázky pak budou hledat odpověď na to, jak se vinaři spravující tyto vinice chovají tvář v tvář suchu, jakými způsoby na sucho reagují, jaké faktory jejich reakce ovlivňují a jaká je jejich míra akceptace fenoménu sucha jakožto jednoho z důsledků klimatické změny.
13. Metodologický postup: metody a techniky, které budou v práci použity: Etnografický výzkum a k němu přidružené metody: zúčastněné pozorování, polostrukturované rozhovory, sekundární data.
14. Cíl DP (kromě ověření hypotéz a teoretického přínosu např. praktický přínos, vypracování metodologie, základ pro řešení problémů v praxi atd.): Cílem této práce je pomocí etnografické sondy do českého vinařství ukázat antropologické souvislosti jednoho z důsledků klimatické změny, tedy sucha, a reakcí na něj. Přestože bude práce realizována v omezeném terénu, může být příkladem ukazujícím široké souvislosti, které hrají roli při reakci na dopady klimatické změny (ať už v podobě adaptace či mitigace), stejně jako může být podkladem pro srovnávání v případě realizace podobně zaměřených etnografických studií v odlišných vinařských terénech v České republice (např. ve vesnických ekosystémech či v „extrémnějších“ terénech, tedy těch, které jsou suchem dlouhodobě více zasaženy).
15. Čím budou rozšířeny dosavadní znalosti (vědecká „přidaná hodnota DP“): Na půdě environmentální antropologie spočívá přidaná hodnota této práce především ve výběru terénu. Na rozdíl od většiny antropologů klimatické změny se nezaměřím na tradiční terény, jako jsou exotické tropy nebo subtropy či polární oblasti (a vesnické ekosystémy v nich), nýbrž na život v mírném pásmu, a navíc na specifický městský ekosystém.

Studii zabývajících se suchem a jeho vlivem na vinařství dnes existuje jistě mnoho, díky etnografické povaze této diplomové práce budou nicméně dosavadní znalosti rozšířeny právě o etnografickou perspektivu a o antropologické souvislosti sucha a reakcí na něj, a to na konkrétním příkladu – v terénu městských vinic v Praze.
16. Jaké bude (bude-li) jejich teoretické zobecnění a přínos: Tato práce může být inspirací pro budoucí DP zabývající se antropologií klimatické změny. Může být podkladem pro obdobný výzkum v tradičních vinařských oblastech České republiky, případně pro komplexní popis přístupu a postupů vinařů v celé České republice.
17. Struktura DP (předběžný obsah – názvy oddílů a kapitol):
  1. Úvod
  2. Teoretická část:
    - Klimatická změna, její příčiny a důsledky
    - Zemědělské sucho a adaptace na něj
    - Vinařství v Praze
    - Antropologie klimatické změny
  3. Praktická část:
    - Metodologie – etnografie
    - Analýza materiálů z terénu
  4. Diskuse
  5. Závěr
  6. Bibliografie
  7. Zdroje
  8. Přílohy

18. Předběžná bibliografie k tématu:

BARNES, Jessica, et al., 2013. Contribution of anthropology to the study of climate change. *Nature Climate Change* [online]. 3(6), 541-544. ISSN 1758678X.

BRÁZDIL, Rudolf a Miroslav TRNKA. *Sucho v českých zemích: minulost, současnost, budoucnost*. Brno: Centrum výzkumu globální změny, Akademie věd České republiky, 2015. Historie počasí a podnebí v českých zemích. ISBN 978-80-87902-11-0.

CRATE, Susan A. Climate and Culture: Anthropology in the Era of Contemporary Climate Change. *Annual Review of Anthropology* [online]. 2011, 40, 175. ISSN 00846570.

DEWALT, Kathleen M. – DeWalt, Billie R. – Wayland, Coral B. (2000): *Participant Observation*. In: Bernard, H. Russell (ed.): *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. Walnut Creek: Altamira Press, s. 259-300.

DISMAN, Miroslav. 2002. Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. 3. vyd. Praha: Karolinum. 374 s. ISBN 978-80-246-0139-7

ERIKSEN, Thomas Hylland. Role antropologie v přehřívajícím se světě. *The Journal of Culture*. 2015, 2.

HAMMERSLEY, Martyn a Paul ATKINSON. *Ethnography: principles in practice*. 3rd ed. Milton Park, Abingdon: Routledge, 2007. ISBN 978-0-415-39604-2.

MURCHINSON, Julian M. *Ethnography Essentials: Designing, Conducting, and Presenting your Research*. San Francisco: John Wiley&Sons, 2010. ISBN 978-0-470-34389-0.

RIPPLE, William, Christopher WOLF, Thomas NEWSOM, Phoebe BARNARD, William MOOMAW a Philippe GRANDCOLAS. World Scientists' Warning of a Climate Emergency. *Bioscience*. Oxford University Press.

SPRADLEY, James P. *Participant observation*. Fort Worth: Harcourt Brace College, 1980. ISBN 0-03-044501-9.

STÖCKELOVÁ, Tereza a Yasar EBU GHOSH, ed. *Etnografie: improvizace v teorii a terénní praxi*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2013. Studijní texty. ISBN 978-80-7419-148-0.

ŽALUD, Zdeněk, Miroslav TRNKA a Petr HLAVINKA. *Zemědělské sucho v České republice: vývoj, dopady a adaptace*. Praha: Agrární komora České republiky, 2019. ISBN 978-80-88351-02-3.

19. Předpokládaný vedoucí DP: Mgr. Bohuslav Kufík, Ph.D.

20. Důvod volby tématu (dosavadní znalosti, zájem, praxe a zájem studenta):¹ Toto téma jsem si vybrala proto, že spojuje dvě témata, která mě v průběhu posledních pár let oslovila. Problematikou klimatické změny jsem se zabývala především díky studiu SKE a

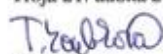
---

¹ nepovinné

Projekt diplomové práce (DP) oboru sociální a kulturní ekologie

problematiku výroby vína jsem poznávala skrze cestování po ČR, Francii a dalších zemích a skrze práci v prodejně francouzského vína. Ráda bych prostřednictvím tohoto výzkumu prohloubila své znalosti týkající se právě výroby vína v současných klimatických podmínkách.

Troja 21. dubna 2021

diplomant/ka

vedoucí DP

zást. garanta SKE pro studijní záležitosti